magazin istoric

ANUL III
Nr. 3 (24)
MARTIE
1969

Fibulă din argint aurit. Lungimea 11,5 cm ; greutatea 54,4 grame

Brățară spiraloidă din argint aurit cu capătul în palmetă, reprezentînd un cap de șarpe stilizat

(Din tezaurul dacic găsit la Coada Malului, județul Prahova, aflat în colecțiile Academiei Române)

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, AURICA SIMION (secretar de redacție), ȘTEFAN ȘTEFANESCU

magazin istoric

nr. 3 — martie 1969

DUMITRU TUDOR
Localizarea Daciei Malvensis 2

IURI FLAKSERMAN
File de amintiri despre Lenin . 6

NICOLAE MINEI
Din avancronica celui de-al doilea război mondial . . Martie 1938 — martie 1939. Agresiunea lui Arturo Ui nu a fost oprită 12

GHEORGHE ZAHARIA
Doi atașați militari români descriu ocuparea Cehoslovaciei de trupele hitleriste . 26
Semnal 30

B. DUȚESCU
Tiepolo — pictor istoric . 31
Memento 37

RADU CONSTANTINESCU
La Alba Iulia, un manuscris din biblioteca lui Carol cel Mare 38

LASZLO GERGELY
Cele 133 de zile ale Republicii Sovietice Ungare . . . 40
Panoramic 48

CONSTANTIN PANCIU, NICOLAE PETREANU
Atentatul împotriva lui I.I.C. Brătianu 53

M. GALLO
Marșul asupra Romei . . 57

GH. I. IONIȚĂ
Flori pe Mormîntul Eroului Necunoscut 65

, TITU GEORGESCU
Interviul nostru cu Jean Hugonnot 67
Omul care nu a existat niciodată 70

ALEXANDRA NEGULESCU
Cu gîndul la acel 1 decembrie 1918 74

WINSTON CHURCHILL
Memorii (1) 79

AUREL DECEI
„Sintem siliți să purtăm doliu..." 88

AL. GH. SAVU
Microarhiva „Magazin istoric" : 94
Poșta redacției 97

UNDE era localizată Dacia Malvensis — în Banat sau în Oltenia ? În numărul de față, prof. univ. dr. Dumitru Tudor aduce, în sprijinul unei teze vechi, un argument nou.

ÎMPUȘCĂTURI, o rană superficială, o arestare... Acestea au fost „dramaticele" momente ale atentatului împotriva lui I.I.C. Brătianu. Substratul era o provocare, menită să ușureze adoptarea unei legi antimuncitorești.

ACUM cinci decenii, muncitorii și țăranii din Ungaria înfăptuiau prima lor revoluție socialistă. Celor 133 de zile ale republicii instaurate de ei le este consacrat articolul lui L. Gergely.

MEMORIILE lui Winston Churchill, din care publicăm, începînd cu numărul acesta, cele mai interesante pagini, reconstituie, într-o vastă perspectivă, o biografie politică a epocii și a autorului.

12 LUNI de tensiune internațională au precedat ocuparea Cehoslovaciei de Panzer-diviziile hitleriste. Cui revine responsabilitatea că nu a fost oprită agresiunea nazistă care, trecînd prin trădarea de la München a aruncat asupra lumii sfidarea celui de-al doilea război mondial ? Reportajul istoric semnat de Nicolae Minei și documentele inedite pe care le publicăm reconstituie dramaticele împrejurări de acum trei decenii.

CE utilitate poate avea un cadavru pentru serviciul secret al unei țări în timp de război ? Răspunsul la această întrebare îl oferă serialul „Omul care nu a existat niciodată".

LOCALIZAREA DACIEI MALVENSIS

Prof. univ. dr. doc. DUMITRU TUDOR

Localizarea orașului Malva și a provinciei Dacia Malvensis este poate cea mai controversată problemă din istoria Daciei romane. În epoca sa de maximă înflorire, adică la sfîrșitul secolului al II-lea e.n., Imperiul roman se divizase administrativ în aproape cincizeci de provincii — unele de rang senatorial, altele de rang imperial —, care se întindeau din Anglia de azi pînă la Eufrat și de la Rin și Dunăre pînă în nordul Africii. Lunga listă a acestor mari unități administrative cuprindea și cele trei Dacii : Porolissensis, Apulensis și Malvensis. Prin intermediul inscripțiilor și al indicațiilor rămase de la istoricii antici, toate provinciile Imperiului roman, împreună cu capitalele lor, au fost fixate geografic *încă din secolul trecut*. Doar *una singură* a rămas neprecizată : Dacia Malvensis și enigmatica sa capitală Malva (sau Malvum). Într-un secol de ipoteze și polemici, Malva a fost plimbată pe întreg teritoriul Daciei Traiane. Treizeci și unu de istorici și arheologi și-au exprimat diferit opiniile în privința granițelor Daciei Malvensis. S-au conturat două opinii :

Dacia Malvensis pe teritoriul Olteniei de azi (Julius Jung, Otto Hirschfeld, C. Cichorius, Gr. G. Tocilescu, Vasile Pârvan, A. D. Xenopol, C. Brandis, P. Király, N. Iorga, A. Stein, M. Fluss, W. Wagner, Vasile Christescu, C. C. Giurescu, H. T. Rowell, Gh. Cantacuzino, Mihail Macrea, H. G. Pflaum, H. Nesselhauf, D. Tudor etc.) ; *Dacia Malvensis în Banat*, iar Malva, capitala ei, la Denta, jud. Timiș (C. Patsch și C. Daicoviciu).

Partizanii Daciei Malvensis „oltene" considerau că orașul ei capitală a fost fie la Răcari-Dolj (Vasile Pârvan), fie la satul Reșca de lîngă Caracal. La Reșca, inscripțiile atestă orașul cu numele latin *Romula*, adică „Mica Romă", Malva fiind în acest caz toponimicul autohton dacic al așezării (Gr. G. Tocilescu și D. Tudor).

Surpriza de la Sevilla

OPINII • CONTROVERSE

În argumentarea lor pentru o Dacie Malvensis „bănățeană", C. Patsch și C. Daicoviciu se foloseau de o inscripție latinească păstrată cîndva în parcul unui castel feudal de la Denta (împreună cu alte monumente romane), iar astăzi adăpostită în curtea Muzeului din Timișoara (vezi fig. 1). Textul inscripției conține o închinare făcută pentru trei zeități romane de către un anume C. Kaninius Sabinianus, fost DCM. Istoricul vienez C. Patsch descifra în ultimele trei litere *D(ecurio) C(oloniae) M(alvensis)*, adică „consilier comunal al coloniei Malva", ajungînd la concluzia că Denta fusese colonia

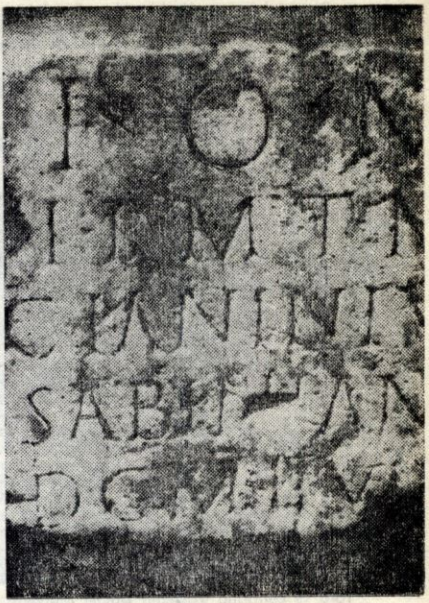

Inscripția votivă a lui C. Kanitius Sabinianus (Muzeul din Timișoara)

Malva și că Banatul de azi coincide geografic cu fosta provincie romană Dacia Malvensis.

Teoria lui C. Patsch s-a lovit de numeroase dezaprobări. Istoricul maghiar A. Alföldi a dovedit că inscripția de la Denta a fost transportată acolo din altă parte (probabil de la Tibiscum), de către un amator de antichități. În ceea ce privește sensul exact al literelor DMC, epigrafia latină ne arată prin zeci de exemple că descifrarea lor trebuie făcută prin : *D(e)C(urio) M(unicipii)*. În acest caz, Sabinianus a fost un modest decurion (consilier) municipal într-un oraș ce nu era necesar a mai fi numit, fiindcă inscripția se ridicase chiar între zidurile lui. Deci nici vorbă de Malva !

Cît privește „urmele arheologice" — monumentele epigrafice și sculpturale — de la Denta, unde C. Patsch și C. Daicoviciu plasează un mare oraș, capitală de provincie, ele constituiau cîndva *colecția unui amator de antichități*, care le strînsese de pe întreg teritoriul Banatului !

O examinare științifică a interpretării epigrafice dată de către Patsch, urmată de o anchetă arheologică la Denta, nu dovedește că aici ar fi fost vatra unei capitale de provincie romană. Modestele cioburi romane descoperite nu ne dau azi certitudinea că a ființat cel puțin un sat roman, darmite un oraș! Deci, pe bună dreptate, savantul german H. Nesselhauf consideră că în problema localizării Malvei la Denta s-a scris „după bunul plac".

Toate mărturiile de care dispunem ne îndreaptă însă spre Oltenia. Presupunerea lui Gr. G. Tocilescu pentru o identitate între Romula și Malva își are cheia în revizuirea lecturii unei inscripții descoperită în orașul *Romula Hispalis* (azi Sevilla) din provincia hispanică Baetica. Rîndurile 4—5 ale acestui document epigrafic au fost transcrise greșit de către Aemilius Hübner — cel care a republicat inscripția, exact acum un secol — sub forma : CVRATORI CIVITATIS ROMVLENISVM. M. AR/VENISVM. Lectura exactă a acestor cuvinte, așa cum am arătat în 1942, trebuia să fie : CVRATORI. CIVITATIS. ROMVLENSIVM. MAL/VENSIVM. Cu o asemenea revizuire, în inscripția din Sevilla nu mai poate fi vorba de *M(unicipium) Arvensium*. Astfel, în chip firesc, *Romula* și *Malva* sînt unul și același oraș, prima reprezentînd denumirea oficială romană, iar a doua pe cea autohtonă dacică.

Considerînd Dacia Malvensis ca „bănățeană", acad. Constantin Daicoviciu susține că *epigrafic* inscripția din Sevilla amintește municipiul Arva din Peninsula Iberică și nicidecum o Romula-Malva din Oltenia, argumentul său hotărîtor fiind faptul, arătat deja de G. Mancini, că „pînă în a doua jumătate a secolului III singurele provincii care au *curatores r. p.* sînt cele senatoriale."

O revizuire pe original a textului inscripției de la Sevilla se impunea cu necesitate. Între timp, în controversa privind localizarea Daciei Malvensis și justețea lecturii inscripției hispanice au intervenit opiniile a doi mari savanți străini. Unul dintre marii epigrafiști ai Franței, H. G. Pflaum, a restudiat inscripția în discuție (în 1960) în forma publicată mai înainte și a arătat că în ea este vorba de *Romula* din *Dacia* și nu de *Romula Hispalis*, pentru care expresia *civitas* este necorespunzătoare.

Savantul german Herbert Nesselhauf, binecunoscut lumii științifice mondiale pentru importantele sale contribuții în domeniul epigrafiei, a luat și el în discuție textul acestei inscripții, tot în forma transmisă de către vechii ei editori. Fără să cunoască stadiul problemei la care s-a ajuns în România, Nesselhauf *folosește exact aceleași argumente ca și noi* și plasează Dacia Malvensis în Oltenia. El precizează că Hübner a denaturat lectura corectă : CIVITATIS ROMVLENSIVM MAL/VENSIVM și consideră că Romula este identică cu Malva.

Iată însă că în disputata problemă a Daciei Malvensis au apărut noi elemente datorate comunicării ce ne-o trimite profesorul A. Garcia y Bellido din Madrid, directorul Institutului spaniol de arheologie, cercetător de prestigiu mondial în domeniul cunoașterii Spaniei romane. L-am rugat pe savantul spaniol să facă o revizie a textului inscripției din Sevilla și să ne procure o fotografie a ei. Dar textul original al inscripției nu poate fi reexaminat direct și nici fotografiat. Piatra cu inscripția în discuție este azi fixată în temelia turnului *la Giralda* ce ține de catedrala din Sevilla. Sînt vizibile numai primele trei rînduri, iar un sondaj pînă la rîndurile 4 și 5, unde se află expresia CIVITATIS ROMVLENSIVM MAL/VENSIVM, nu este posibil deoarece s-ar deteriora o altă importantă inscripție așezată deasupra. În schimb, savantul spaniol ne pune la îndemînă două dovezi decisive, *nefolosite pînă acum*, cu ajutorul cărora se confirmă existența Daciei Malvensis în Oltenia.

1. Umanistul Ambrosio de Morales din Cordoba, cunoscut istoriograf al curții lui Filip al II-lea, a reprodus pentru prima dată textul acestei inscripții, în culegerea sa de inscripții hispanice publicată în 1575. Morales a avut sub ochi textul inscripției pentru prima dată, înainte de zidirea ei în turnul *la Giralda*. Pentru rîndurile 4—5, el înregistrează corect transcrierea CVRATORI. CIVITATIS. ROMVLENSIVM. MAL/VENSIVM.

2. Surpriza o constituie însă un mulaj în gips al inscripției, executat în anul 1885 și păstrat în condiții optime. El se găsește expus la Muzeul din Sevilla de aproape 90 de ani ! Această copie ne dă textul integral și clar pentru rîndurile 4—5, confirmînd lectura propusă de noi acum trei decenii. Iată partea de început a lui, după scrisoarea și fotografia profesorului Garcia y Bellido :

SEX. IVLIO. SEX. F. QVIR. POSSESSORI.
PRAEF. COH. III. GALLOR. PRAEPOSITO. NVME
RI. SYROR. SAGITTARIOR. ITEM. ALAE. PRIMAE. HISPA
NOR. CVRATORI. CIVITATIS. ROMVLENSIVM. MAL
VENSIVM. TRIBVNO. MIL. LEG. XII. FVLMINATAE.
CVRATORI. COLONIAE. ARCENSIVM. ADLECTO.
etc. etc.

În traducere : *„Lui Sextus Iulius Possessor, fiul lui Sextus, din tribul Quirina, prefect al cohortei III de Galli, comandant al formației de Arcași Syrieni, de asemenea și al primului divizion de Hispani, inspector financiar al orașului Romula-Malva, tribun în legiunea XII Fulminata, inspector financiar al coloniei Arca"*, etc.

Restul inscripției arată în continuare alte comenzi militare și slujbe civile îndeplinite de către Possessor, pînă în momentul cînd i se ridică acest monument (anii 161—169) de către colegiul navigatorilor hispani, în orașul colonia Iulia Romula-Hispalis (Sevilla).

Sextus Iulius Possessor și-a început cariera pe timpul domniei împăratului Antoninus Pius (138—161), cînd comandase în castrele de pe Olt (Romula, Slăveni și Ioneștii Govorii) trei unități romane. Concomitent, împăratul îl numise și *curator civitatis Romulensium Malvensium*, adică controlor al bugetului orașului Romula-Malva, cu mandatul de a stăvili risipa banului public.

Textul inscripției de la Sevilla a înregistrat în chip evident cele două nume ale orașului de pe Olt, Romula și Malva, ca nu cumva lectorii inscripției să-l confunde cu Romula-Hispalis, locul de înălțare a monumentului onorific al lui Possessor.

Din Dacia Malvensis, Sextus Iulius Possessor a fost avansat tribun militar în legiunea XII Fulminata, care staționa în orașul Melitene din provincia imperială Capadocia (Asia Mică). Se constată și de astă dată că acest ofițer de încredere, alături de funcția sa militară, exercita în continuare și pe aceea de *curator* în colonia Arca, oraș situat în vecinătatea locului său de garnizoană (H. Nesselhauf). Prezența lui în această funcție la Romula-Malva, apoi la Arca infirmă afirmația lui G. Mancini cum că acești *curatores* se numeau pînă în secolul al III-lea numai în provinciile senatoriale.

O dată stabilită identitatea Romula-Malva, se pot formula o serie de importante concluzii istorice, confirmate și prin descoperirile arheologice realizate în ultimii ani de săpăturile pe care le conducem la Romula-Malva.

După cum s-a arătat de către filologi (Tomaschek, Hasdeu, Pârvan, Drăgan, Russu etc.) toponimicul *Malva-Malvum* este dacic și în el se reflectă originea cuvîntului românesc *mal*. Malva ar însemna „așezarea de pe mal", așa cum se situa de fapt cea de la Reșca, de malul înalt din dreapta Oltului. Săpăturile arheologice au dat la iveală urmele Malvei preromane, precum și ale celei de sub stăpînirea romană, ambele indicate în special prin resturi ceramice dacice.

Mulajul inscripției din Sevilla ce menționează (Muzeul din Sevilla) orașul dacic Romula-Malva. În pagina 3, pe frontispiciu, sînt reproduse rîndurile 4—5 din această inscripție

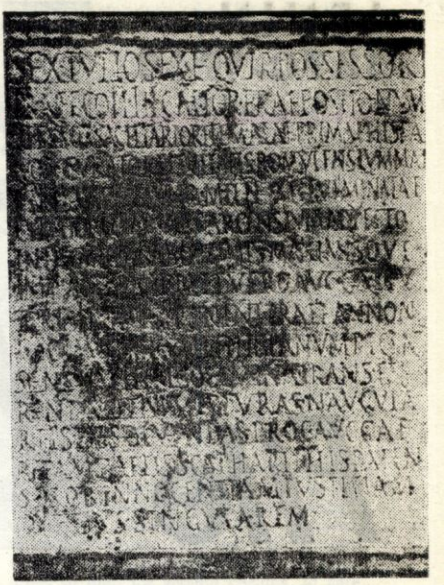

Din datele furnizate de către descoperirile arheologice recente se constată că peste satul dacic ce purta numele Malva, Traian a creat o așezare romană cu populație colonizată acolo, alcătuită din veterani și civili, cărora le-a repartizat pămînt din mănoasa cîmpie românățeană. Pentru siguranța acestui nucleu de coloniști s-a construit în mijlocul satului Malva o fortificație patrulateră (300 × 300 m) dotată la început cu șanț și val, iar mai apoi închisă între ziduri puternice de cărămidă. Așezarea numeroșilor coloniști romani la Malva s-a făcut în chip oficial de către împărat, ceea ce explică acordarea unui nume nou, latin : *Romula*. În tot Imperiul roman se cunosc aproximativ șapte localități ce poartă numele Romula alături de toponimicul indigen. Toate au apărut ca o creație a împăraților, în procesul colonizării. Romula devenise o denumire oficială, de aceea numai ea apare în hărțile, itinerarele și inscripțiile oficiale.

Cu toate acestea, elementul dacic nu a fost înlăturat din Romula. În secolul al II-lea, în centrul orașului, o treime din ceramică apare în săpături de factură dacică. Numai acești autohtoni, rămași pe loc, au putut impune și vechea denumire dacică *Malva*. La 7 ianuarie 230 e.n., un veteran din corpul pretorienilor primea, ca proaspăt cetățean roman, o diplomă militară, în care se spunea că titularul ei, *Marcus Aurelius Decianus* (desigur, un dac ca origine) se născuse în *colonia Malvensis ex Dacia*, adică în colonia Romula-Malva.

Cînd în anii 118/119, se constituia, pe actualul teritoriu al Olteniei, provincia *Dacia inferior*, Romula-Malva devenea capitala ei, datorită puternicei înfloriri a romanității din acest loc. Fără îndoială că odată cu aceasta orașul primise și rangul de *municipium*. Alături de alte șase capitale de provincii dunărene, în anul 158 e.n. municipiul Romula acordase și el onoruri lui Iulius Capito, arendașul vămilor din Illyricum.

În anii 167/168, împăratul Marcus Aurelius a procedat la o nouă sistematizare administrativă a celor trei Dacii. Cu acest prilej, numele provinciei Dacia Inferior a fost schimbat în Dacia Malvensis și capitala a rămas tot la Romula Malva. Pentru denumirea provinciei s-a folosit un toponimic indigen, ca și în cazul Daciilor Apulensis și Porolissensis. Este foarte probabil că tot acum Romula-Malva a obținut rangul de *colonia*. În nici un caz nu poate fi acceptată ideea că Romula ar fi devenit colonie numai în anul 248, prin faptul că împăratul Filip Arabul o numește *colonia sua*. Diploma lui Marcus Aurelius Decianus infirmă categoric această părere. În veacul al III-lea, după cum arată urmele arheologice de la Reșca, Romula era cel mai mare centru urban al Daciei, după Apulum și Sarmizegetusa.

Localizarea Daciei Malvensis pe teritoriul Olteniei dezvăluie și un important fapt istoric. Amintirea ei după evacuarea Daciei s-a păstrat de către Aurelian în denumirea provinciei *Dacia Ripensis*, creată de el în fața Olteniei. *Ripa*, latinesc, nu este altceva decît *mal*, dacic.

Lectura onestă a importantei inscripții de la Sevilla — acest document epigrafic pus nouă la îndemînă prin gentilețea profesorului Garcia y Bellido — transformă în adevăr istoric ipoteza pe care am formulat-o acum trei decenii despre identitatea dintre Romula și Malva și despre localizarea provinciei Dacia Malvensis pe actualul teritoriu al Olteniei.

LENIN
1870-1969

File de amintiri

IURI FLAKSERMAN

Iuri Flakserman a intrat în mișcarea revoluționară de foarte tînăr. Începutul activității lui a coincis cu perioada pregătirii și săvîrșirii Revoluției din Octombrie, așa încît s-a aflat chiar din prima clipă în centrul evenimentelor care aveau să schimbe fața Rusiei. Flakserman a lucrat mult în preajma lui Lenin, avînd astfel ocazia să-l cunoască foarte bine, a colaborat îndeaproape cu personalități ca Sverdlov, Kalinin, Lunacearski, Bonci-Bruevici, Krjijanovski. În ciuda tinereții lui, i s-au încredințat diferite munci de răspundere, a fost, printre altele, locțiitorul comisarului politic al regimentului Preobrajenski, care a participat la asaltul Palatului de iarnă, comisarul administrației palatelor și muzeelor republicii, conducătorul diferitelor sectoare de artă și cultură. Dar principala sa activitate s-a desfășurat în domeniul energeticii. Avînd studii de specialitate, el a fost unul dintre inginerii care au dat viață planului de electrificare — GOELRO — conceput de Lenin.

La 80 de ani, Iuri Flakserman continuă să lucreze la Ministerul Energeticii și Electrificării U.R.S.S., în calitate de consultant tehnic. Paginile care urmează sînt fragmente din amintirile sale, apărute în revista sovietică „Novii Mir" nr. 11, noiembrie 1968.

Am avut fericirea să ascult expunerea de către V. I. Lenin a „Tezelor din aprilie". Iată cum a fost.

La Nijni-Novgorod, ca și în alte cîteva orașe, partidul nostru și-a început existența legală după revoluția din februarie în aceeași organizație cu menșevicii. Din primele zile, între noi și ei s-au ivit divergențe. Noi eram împotriva războiului, menșevicii erau „partizanii apărării" și militau pentru continuarea războiului pînă la victorie. Noi eram împotriva sprijinirii guvernului capitaliștilor și moșierilor, menșevicii sprijineau guvernul provizoriu. Deveneа limpede că trebuia să rupem cu ei și să ne creăm propria noastră organizație de partid.

În fracțiunea bolșevicilor s-a constituit un grup, alcătuit mai ales din tineri, care cerea despărțirea imediată. Dar cîțiva „bătrîni" apărau unitatea partidului social-democrat. Pentru unul ca mine, care nici în privința stagiului, nici a vîrstei nu mă puteam compara cu ei, nu era simplu să li te împotrivești. Și situația se complica pe zi ce trecea.

În aceste condiții m-am hotărît să plec la Petrograd, unde locuia sora mea, Galina. Prin ea speram să-i cunosc pe revoluționarii care fuseseră în deportare sau emigrație, iar acum se întorceau acasă.

La Piter, sora mea mi-a făcut cunoștință cu M. S. Urițki, pe atunci încă menșevic, de care m-am apropiat îndată.

În martie 1917, el era unul dintre conducătorii organizației menșevice. Devenit în timpul războiului revoluționar internaționalist, Urițki începuse să se îndepărteze tot mai mult de menșevici în problemele esențiale și curînd a rupt-o definitiv cu ei. După aceea, a intrat în partidul nostru, a devenit membru al Comitetului Central și a luat parte activă la Revoluția din Octombrie.

În acel timp, la Piter începuseră să se adune delegații la Congresul Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților. Nu toate sovietele își trimiseseră reprezentanți și congresul nu s-a putut ține. În locul lui a fost organizată o consfătuire a Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților, care a durat de la 29 martie pînă la 3 aprilie 1917.

La 4 aprilie a fost convocată o ședință comună a celor două fracțiuni, care s-a transformat în consfătuire. Pe ordinea de zi, organizatorii au înscris problema posibilității unificării bolșevicilor și menșevicilor. Faptul acesta m-a tulburat. Însemna oare că la Nijni-Novgorod greșisem eu și nu bătrînii ? La Consfătuirea Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților, delegații bolșevici au votat împreună cu menșevicii în două probleme : problema păcii și a atitudinii față de guvernul provizoriu. Iar acum urma să aibă loc ședința comună, la care să se dezbată chestiunea unificării. Acest lucru nu era posibil fără o hotărîre a C.C. !

M-am dus la Palatul Tauriceski, unde trebuia să aibă loc ședința, ca invitat. În sala

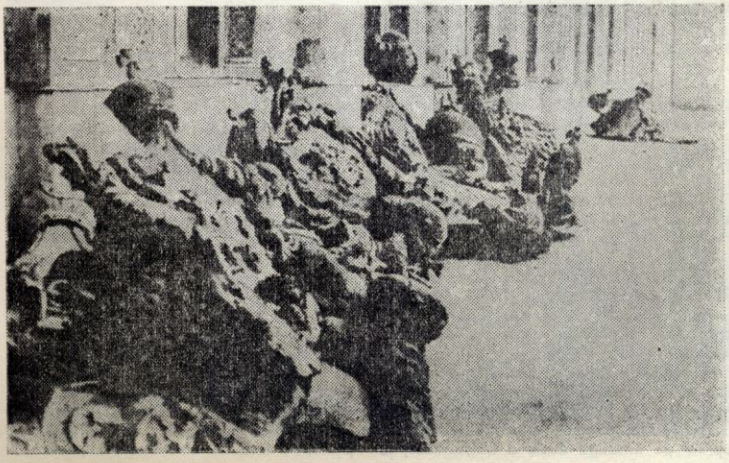

Vulturii bicefali de pe emblemele țariste zac doborîți în curtea Kremlinului. În vechea cetadelă, Lenin a instalat, în martie 1918, sediul guvernului sovietic

fostei Dume de stat şi-au făcut mai întîi apariţia menşevicii. Iată-i intrînd pe Tereteli, Dan, Ciheidze şi alţii.

Pretutindeni pe culoare era aşteptată cu nerăbdare deschiderea şedinţei. Dar bolşevicii nu se mai arătau.

N-aveam de unde să ştiu că, între timp, tot la Palatul Tauriceski, dar la etaj, avea loc şedinţa fracţiunii bolşevice, la care se dezbătea raportul lui Lenin. Iar Lenin a acceptat să-l repete la şedinţa comună.

În sfîrşit, deputaţii bolşevici au intrat în sală. Preşedintele Ciheidze a declarat deschisă şedinţa unită a fracţiunilor şi a dat cuvîntul lui Lenin.

Urîţki a venit la mine într-un suflet şi mi-a spus :

— Ai să faci pe secretarul. Uite hîrtie, ai grijă să notezi cît mai amănunţit cuvîntarea lui Lenin. E foarte important !

Urîţki, care era redactorul şef al ziarului „Izvestia Sovietului din Petrograd", m-a aşezat la masa specială destinată secretarilor, care se afla mai jos de prezidiu şi de tribuna oratorului.

Ţinînd în mînă foile de hîrtie cu textul scurt al renumitelor „Teze din aprilie", Lenin a urcat la tribună şi a început cuvîntarea. Mi-am dat seama imediat că e foarte greu să-i notezi spusele cuvînt cu cuvînt : toată atenţia mea se concentra asupra oratorului.

Ilici îşi expunea pe puncte tezele şi apoi le comenta. N-are rost să amintesc aci conţinutul lor. Vreau doar să spun că raportul lui Lenin a dat un răspuns exhaustiv problemei pentru a cărei soluţionare venisem la Piter. Cînd a vorbit despre sarcinile partidului, s-a adresat cu indignare menşevicilor :

— Cum poate fi vorba să ne unim cu voi ? Peste cîteva luni vă veţi găsi de partea cealaltă a baricadei !

Doamne, ce-a urmat ! Menşevicii au sărit de la locurile lor, strigînd indignaţi : „Calomnii ! Afară !" Băteau cu pumnii în pupitre, tropăiau cu picioarele. Lenin tăcea şi stătea liniştit la tribună, măreţ, convins de dreptatea sa.

După şedinţă, i-am dat lui Urîţki însemnările. A doua zi i le-am cerut înapoi, ca să le dictez dactilografei sau stenodactilografei. Urîţki a refuzat, spunîndu-mi : „Nu ţi le dau, ştii foarte bine ce valoare au !"

Atunci l-am auzit pe Lenin pentru prima oară. M-am înapoiat la Nijni-Novgorod sub puterea vorbei lui. Mă bucura nespus gîndul că voi lucra şi voi lupta alături de Lenin. Curînd după a VII-a Conferinţă din aprilie pe întreaga Rusie a bolşevicilor, la Nijni-Novgorod s-a produs ruptura cu menşevicii.

La sfîrşitul lui iunie, a venit ordin să fiu trimis la şcoala de ofiţeri din Petrograd. Curînd după aceea au avut loc evenimentele din iulie. Partidul nostru a fost supus unor represiuni sălbatice. La 4 iulie a fost arestat tovarăşul P. V. Daşkevici, membru al biroului organizaţiei militare de pe lîngă C.C. al partidului, care conducea organizaţia bolşevicilor din Peterhof. În locul lui am fost ales eu. Apoi am fost cooptat în Comitetul executiv al Sovietului din Peterhof. Din clipa aceea m-am consacrat exclusiv muncii de partid.

La 6 iulie mi-a telefonat sora mea, Galina, şi mi-a spus să vin urgent acasă la ea fiindcă are să-mi comunice ceva important. Iată despre ce era vorba : I. M. Sverdlov şi E. D. Starova îi încredinţaseră misiunea de a-l ascunde temporar pe Lenin în locuinţa ei. Eu trebuia să-l aştept pe bulevardul Kamennoostrovski (azi Kirov) şi să-l aduc pe cheiul Karpovka, la numărul 32. Galina îl aştepta acasă.

M-am prezentat la locul indicat şi am început să-l aştept pe Vladimir Ilici. Purtam uniforma de iuncher şi, ca să nu dau de bănuit, aveam aerul unui tînăr care era nervos fiindcă iubita întîrzie la întîlnire.

Timpul trecea, dar Vladimir Ilici nu venea. Începusem să mă enervez de-a binelea. Mi-era teamă să nu i se fi întîmplat ceva. Dar Galina mi-a risipit temerile. I. M. Sverdlov i-a telefonat că s-au dus în altă parte.

●

Evenimentele s-au precipitat. După rebeliunea kornilovistă, înăbuşită de muncitorii şi soldaţii garnizoanei revoluţionare conduse de bolşevici, situaţia a devenit extrem de încordată. Mase largi de oameni se convingeau, din experienţă, că menşevicii şi eserii îi mînţeau.

În ţară se creaseră condiţii care puteau asigura succesul insurecţiei armate. Tărăgănarea ar fi însemnat înfrîngerea revoluţiei, pierderea tuturor cuceririlor ei. Lenin ridicase de nenumărate ori această problemă. În acest moment, el trebuia să se afle cît mai aproape de centrul revoluţiei. S-a mutat de aceea de la Helsingsfors la Viborg şi de acolo a venit pe ascuns la Piter. Era absolut necesară o şedinţă a C.C. al Partidului Bolşevic, pentru a se ridica cu toată hotărîrea problema fundamentală a revoluţiei noastre — problema insurecţiei, a preluării puterii de către muncitori şi ţărani. Aceste probleme trebuiau soluţionate împreună cu

Lenin. Problema insurecției armate și a pregătirii ei a fost discutată la ședința conspirativă din 23 (10) octombrie 1917. Am avut ocazia să iau parte la organizarea ei.

I. M. Sverdlov și E. D. Starova au însărcinat-o pe sora mea, Galina, cu organizarea acestei importante ședințe. Galina era măritată cu N. N. Suhanov, pe atunci membru al Comitetului executiv menșevico-eser al Sovietului din Petrograd. Locuința lor nu putea fi de aceea suspectă.

Mie mi-a fost încredințată securitatea acestei ședințe. Trebuia să urmăresc dacă nu cumva locuința e ținută sub observație și să verific dacă, la sfîrșitul ei, Lenin putea pleca fără să fie în primejdie.

Ședința s-a terminat noaptea tîrziu. Am făcut un ultim „rond" și, convingîndu-mă că prin apropiere nu-i nici un suspect, i-am anunțat, pe Galina și pe Iakov Mihailovici Sverdlov. Sverdlov s-a dus în sufragerie și după cîteva clipe Lenin a ieșit de acolo. Purta perucă, își răsese mustața și barba. Părul des și cărunt al perucii îi ajungea pînă la sprîncene și-i acoperea complet fruntea lată.

Această înfățișare schimbată a lui Lenin a produs, asupra celor care îl cunoșteau bine, impresii diferite. Sora mea mi-a spus că l-a recunoscut de cum i-a deschis ușa, că nu se putea să nu-l recunoască, deși peruca, șapca și lipsa mustății și a bărbii îl întinereau. În ce o privește pe Aleksan-

Piața Kaluga, așa cum arăta în 1920. Astăzi ea este înglobată în Prospectul Lenin

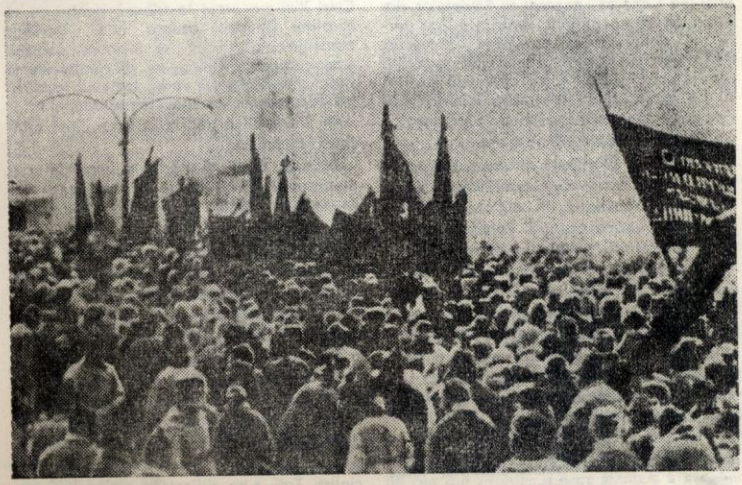

21 ianuarie 1924 : mulțimea nesfîrșită a oamenilor muncii aduce un ultim omagiu marelui conducător al proletariatului

Lenin continuă să trăiască în marile prefaceri ale țării, care, sub îndrumarea lui, a pășit pe drumul socialismului și comunismului : Octombrie Roșu înainte de octombrie 1917...

dra Mihailovna Kollontai * ea povestea că, venind mai tîrziu la ședință, s-a așezat lîngă un „bătrîn" necunoscut și numai cînd Lenin i-a zîmbit șugubăț l-a recunoscut.

Pe cheiul Karpovka nr. 32 e deschis acum un muzeu memorial „V. I. Lenin".

●

La 25 octombrie, ora 10,45, s-a deschis al II-lea Congres general al Sovietelor din Rusia. La prima ședință, Lenin n-a luat parte — deoarece el conducea insurecția. Bolșevicii alcătuiau mai mult de jumătate din totalul delegaților, iar împreună cu eserii de stînga și cu menșevicii-internaționaliști de stînga, care-i susțineau pe bolșevici, aveau o majoritate zdrobitoare.

La ora 3 și 10 minute noaptea, cînd congresul, după o pauză, și-a reînceput lucrările, a fost anunțată, în mijlocul ovațiilor și uralelor, vestea ocupării Palatului de iarnă și a arestării guvernului provizoriu.

Prima ședință a congresului a fost închisă. Dar delegații nu au părăsit Palatul Smolnîi. A doua și ultima ședință a început la 26 octombrie, ora 9. Atunci au fost aprobate două decrete leniniste — asupra păcii și asupra pămîntului — și s-a constituit primul guvern muncitoresc-țărănesc din lume, în frunte cu Lenin.

Cînd Lenin a sosit la congres, sala era arhiplină : în afară de delegați, veniseră să-l vadă și să-l audă toți cei care se aflau la Smolnîi. Aplauze, strigăte, ovații — totul s-a contopit într-un torent de bucurie. Cînd Ilici s-a urcat la tribună pentru ca să prezinte Decretul asupra păcii, întreaga asistență s-a ridicat în picioare, oamenii s-au apropiat de el ca un val. Multă vreme Lenin nici n-a putut vorbi. Iar cînd în sfîrșit s-a făcut liniște, a spus foarte simplu :

— E timpul să trecem la construirea orînduirii socialiste.

Această frază a produs o impresie zguduitoare. Mulți îl vedeau pe Lenin pentru prima oară. Stătea în fața lor, într-un costum uzat, fără umbră de îngîmfare, de pază. Surprinși și bucuroși de atîta simplitate, țăranii-soldați și muncitorii au izbucnit în noi ovații și aplauze.

— Problema păcii este o problemă arzătoare, a început Lenin scurta-i cuvîntare, și a dat citire Decretului asupra păcii.

Au luat apoi cuvîntul cîțiva delegați, reprezentînd diferite organizații, și decretul a fost aprobat în unanimitate. Era primul decret sovietic și acest decret a pus bazele politicii de pace a statului nostru socialist. Toți s-au ridicat în picioare și so-

* Aleksandra Mihailovna Kollontai (1872—1952) — cunoscută diplomată sovietică, veche membră a P.C.U.S. (*N.R.*)

...și așa cum arată în ziua de azi

lemn, emoționați, au intonat „Internaționala".

Cînd ultimele sunete s-au stins, V. I. Lenin a început să dea citire Decretului asupra pămîntului.

●

Într-un rînd a trebuit să fac rost de o mașină, ca să o ducă pe Aleksandra Kollontai la Krasnoie Selo, unde urma să vorbească unităților militare și gărzilor roșii care luptau împotriva lui Kerenski. În așteptarea mașinii, ne plimbam pe culoar la Smolnîi și evocam evenimentele ultimelor zile. Plină de elan și vioiciune, pe atunci încă tînără, Aleksandra Mihailovna mi-a spus :

— Iată că am întors o nouă pagină a istoriei — a început revoluția socialistă. Am făcut-o și pe asta.

Și după o scurtă pauză :

— Totuși, vezi ce-i cu mașina.

M-am dus la punctul de dispecer. În timp ce așteptam, a intrat Vladimir Ilici și, apropiindu-se de masa dispecerului, a cerut o mașină. Neluîndu-și ochii de pe niște hîrtii pe care le citea, dispecerul a răspuns :

— N-am nici o mașină.

Vladimir Ilici s-a intimidat. A tăcut cîteva clipe, apoi a spus încet :

— Sînt Lenin.

Dispecerul a sărit ca ars.

— Iertați-mă, Vladimir Ilici, vă procur imediat o mașină. Și după ce a procurat-o, l-a urmărit îndelung, cu o nesfîrșită dragoste și admirație, pe Lenin, care se îndepărta stingherit parcă de cele întîmplate.

●

La 30 august 1918 m-am întors acasă, după o zi grea de muncă. Atunci am aflat de atentatul împotriva lui Lenin.

În locuința mea — neprimitoare, mare și pustie — mi-a fost imposibil să suport de unul singur această veste. Am chemat cîțiva prieteni și am început să ne plimbăm de colo pînă colo, cu pași înfundați. Vorbeam aproape în șoaptă. Parcă ne era teamă că zgomotul pe care-l produceam l-ar putea deranja pe Lenin, l-ar putea împiedica să lupte pentru viață...

Pe la miezul nopții a sunat telefonul. Era o funcționară de la secretariatul Consiliului Comisarilor Poporului.

— Iuri, n-ai o cămașă ? m-a întrebat ea. Trebuie să-i facem lui Ilici cel de-al doilea pansament și nu mai are cămăși curate ; am telefonat în tot Kremlinul și n-am găsit nicăieri.

Cu cîteva zile înainte tocmai obținusem repartiție pentru două cămăși, pe care le-am cumpărat de la magazinul lui Kondîrin (azi Magazinul universal de stat — GUM). Una era pe mine, cealaltă în șifonier, am luat-o pe cea din șifonier și i-am trimis-o lui Lenin.

Din avancronica celui de-al doilea război mondial

Martie 1938 – martie 1939

Agresiunea lui Arturo Ui

NICOLAE MINEI

La 9 octombrie 1934, regele Alexandru al Iugoslaviei și Louis Barthou, ministrul de externe al Franței, erau asasinați la Marsilia de un terorist aparținînd unei bande de fasciști croați, instruiți și înarmați de Berlin. „Au fost primele focuri de armă ale celui de-al doilea război mondial" — aprecia două decenii mai tîrziu fostul ministru de externe al Angliei, Anthony Eden [1].

Primele focuri de armă

Afirmația este discutabilă. Focuri de armă ucigașe mai răsunaseră, în urmă cu peste nouă luni, la celălalt capăt al Europei, pe peronul gării din Sinaia. Victima, primul ministru I. Gh. Duca, făcea parte din aceeași familie politică cu Barthou, urmărind ca și el o apropiere între Franța și țările Micii Înțelegeri, ca o barieră în calea pericolului crescînd, al zvasticii. La rîndul lor, asasinii de la poalele Bucegilor erau, ca și atentatorul de pe coasta Mediteranei, învățăcei aceluiași dictator megaloman, fără scrupule și de o înspăimîntătoare ferocitate, care de la 30 ianuarie 1933 devenise cancelar al Reichului.

Sau poate că primele focuri de armă ale celui de-al doilea război mondial au fost cele care, la 25 iulie 1934, au pus capăt vieții cancelarului Engelbert Dolfuss al Austriei, omorît din ordinul expres al lui Hitler. Cei 154 de SS-iști care l-au asasinat veneau direct de pe cîmpul de instrucție din Bavaria, unde fuseseră instruiți în acest scop. Ironie a istoriei : singura mare putere care și-a manifestat concret dezaprobarea față de crima de la Viena a fost Italia fascistă, care s-a grăbit să trimită patru divizii la frontiera austriacă. „Hitler este asasinul lui Dolfuss, declara pe atunci Mussolini. E un degenerat oribil, un nebun primejdios !" [2]

Sau poate că primele focuri de armă ale celui de-al doilea război mondial au răsunat încă și mai devreme, la numai cîteva săptămîni după ultimul foc de armă al primului război mondial, în ianuarie 1919, cînd călăii aceleiași contrarevoluții care avea să-l aducă pe Hitler la putere i-au răpus mișelește pe Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg. Una din „vinile" majore ale celor doi conducători ai proletariatului german era tocmai lupta lor consecventă împotriva militarismului și revanșismului, desfășurată sub celebra lozincă *Nie Wieder Krieg !* (Război — niciodată !)

Dar și mai probabil este că primele focuri de armă ale celui de-al doilea război mondial sînt cele care nu au fost trase niciodată — nici măcar în aer, sub formă de avertisment — împotriva agresorilor fasciști. Încă în 1933, delegatul britanic la conferin-

[1] Citat după Elisabeth Wiskeman, *Europe of the Dictators*, Londra, 1966, p. 106.

[2] Max Gallo, *L'Italie de Mussolini*, Verviers 1966, p. 250.

Martie 1938 - martie 1939. Un an de neverosimile succese ale aroganței, șantajului și bluffului nazist. Un an de umilitoare concesii din partea regimurilor parlamentare occidentale. Un an de violentare a geografiei politice europene, de lichidare brutală a tratatului de la Versailles. Un an al marilor prime de încurajare acordate agresiunii fasciste. Un an care pune premisele celui de-al doilea război mondial.

nu a fost oprită

ța pentru dezarmare, A. C. Temperley, un om lucid, care vedea nu numai în ce constă pericolul hitlerist, ci și modul în care poate fi prevenit, scria : „În fața armatei franceze și a flotei noastre, ea (Germania) este neputincioasă. Cu toată vorbăria lui plină de emfază, Hitler va trebui să cedeze. O acțiune energică și concentrată... se va dovedi hotărîtoare, chiar dacă amenințarea cu o acțiune militară... ar trebui menținută ani de-a rîndul, pînă ce Germania va fi adusă la rațiune... Din nou se află în libertate un ciine turbat și trebuie să ne unim cu toată hotărîrea pentru a asigura fie nimicirea lui, fie, cel puțin, închiderea lui pînă ce boala își va fi urmat cursul pînă la capăt" [3].

Dar cercurile conducătoare din Anglia și Franța tratau cel de-al treilea Reich nu ca pe un ciine turbat, ci ca pe un distins partener de negocieri diplomatice, ca pe un valoros cavaler în lupta împotriva „pericolului comunist" în Europa și ca pe un viitor aliat (și vîrf de lance) în conjurația ultrareacționară împotriva Uniunii Sovietice. În această triplă calitate, Germaniei naziste i se iertau toate păcatele — pe planul atît al politicii interne, cît și al celei internaționale, inclusiv debitarea celor mai flagrante minciuni, nerespectarea nici unei promisiuni și călcarea în picioare a tuturor tratatelor și acordurilor semnate.

[3] Citat după Martin Gilbert și Richard Gott, *Conciliatorii*, București, 1966, p. 42.

La 17 mai 1933, răspunzînd mesajului adresat de Roosevelt conducătorilor de state, prin care cerea renunțarea la armele ofensive (bombardiere, tancuri și artilerie grea), Hitler declara în Reichstag : „Propunerea președintelui Roosevelt... merită cele mai calde mulțumiri din partea guvernului german... Germania este gata să renunțe la orice armă ofensivă... Germania ar fi, de asemenea, dispusă să demobilizeze toate forțele sale militare și să distrugă cantitatea mică de arme ce i-au mai rămas... Germania este gata să semneze orice pact solemn de neagresiune, căci ea nu se gîndește să atace vreo țară..." [4]

Marile puteri occidentale au salutat cu entuziasm această declarație. „Hitler trebuie să fie crezut pe cuvînt, are tot dreptul" —, scria cotidianul partidului laburist britanic „Daily Herald". „O șansă nesperată pentru pacea definitivă este oferită Europei de către d-l Hitler" — așa suna titlul editorialului publicat de influentul ziar parizian „Le Matin". La Washington, purtătorul de cuvînt al lui Franklin Roosevelt sublinia că „președintele este încîntat de modul în care cancelarul Hitler i-a primit propunerile" [5].

Cît de meritat era creditul ce se putea acorda spuselor lui Hitler au dovedit-o cele întîmplate cinci luni mai tîrziu. La 14 oc-

[4] William Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, New York, 1960, p. 275—276.
[5] Walter Luedde-Neurath, *Die letzten Tagen des dritten Reiches*, Göttingen, 1951, p. 47.

tombrie 1933, Führerul anunța retragerea Germaniei nu numai de la conferința dezarmării, ci și din Societatea Națiunilor. Actul echivala cu o proclamare fățișă a intențiilor Reichului de a se reînarma, în pofida prevederilor tratatului de la Versailles, sfidînd astfel pe învingătorii din urmă cu cincisprezece ani. În conformitate cu spiritul și litera tratatului, ar fi trebuit ca Franța, Anglia și aliații lor să ia „măsuri imediate de sancționare", cu alte cuvinte să dea trupelor lor ordinul de a intra în Germania. Hitler anticipase o asemenea eventualitate, cerînd-u-i generalului von Blomberg, ministrul apărării, să se pregătească pentru „a rezista cît mai mult cu putință". Dar nici măcar el nu-și făcea iluzii : avînd de luptat în vest cu Franța și Anglia, iar în est cu Cehoslovacia și Polonia, Reichul n-ar fi putut rezista. „O săptămînă, cel mult zece zile era perioada maximă în care am fi fost în stare să menținem un simulacru de front, după care ar fi urmat prăbușirea" — recunoștea von Blomberg [6].

Dar problema rezistenței nu s-a pus : nici unul dintre statele învingătoare în 1918 nu a clintit măcar un deget pentru a răspunde așa cum se cuvenea unei obrăznicii implicînd nenumărate primejdii. Poate că, într-adevăr, împușcăturile profilactice care nu s-au făcut auzite atunci au fost de fapt primele focuri de armă ale celui de-al doilea război mondial.

Tragicul vodevil

Un an mai tîrziu, armata germană era de trei ori mai mare decît o permitea tratatul de la Versailles : 300 000 de oameni, în loc de 100 000. Marina începuse construirea a două crucișătoare de 26 000 de tone (viitoarele *Scharnhorst* și *Gneisenau*) și a cîtorva zeci de submarine (interzise prin tratatul de pace). Sub paravanul transporturilor aeriene civile, se elaborau noile tipuri de bombardiere și avioane de vînătoare. Uzinele de armament scoteau primele turele destinate tancurilor grele.

La 16 martie 1935, vălul (de altfel, destul de transparent) de mistere care acoperea aceste pregătiri era ridicat în mod oficial : Hitler anunța lumii introducerea serviciului militar obligator și constituirea unei armate compuse din 12 corpuri și 36 de divizii, adică avînd aproximativ 500 000 de oameni. În felul acesta erau anulate toate restricțiile de ordin militar impuse Germaniei prin tratatul de la Versailles. Singura ripostă a celor cărora li se arunca sfidarea : după aproape o lună de reflecții și ezitări, reprezentanții Franței, Angliei și Italiei (care pe atunci încă nu se apropiase de Reich), reuniți la Stresa la mijlocul lunii aprilie, protestau cu jumătate de gură, iar Consiliul Societății Națiunilor își „exprima nemulțumirea", hotărînd crearea unui comitet care să propună măsuri pentru... prevenirea unor asemenea inițiative *în viitor* !

Stimulat de succesele înregistrate, Hitler a ținut la 21 mai un discurs pe care istoricii îl apreciază ca monumentul nu atît prin amploarea sa, cît prin cinismul minciunilor cu care era împănat de la un capăt la celălalt. Respingînd „însăși ideea războiului stupid, inutil și oribil", dictatorul apărea în ipostaza unui „pasionat îndrăgostit de pace" (expresia aparține cotidianului londonez „Times"), care declara cu seninătatea unui apostol al nonviolenței : „Nu, Germania național-socialistă vrea pace în virtutea convingerilor sale profunde... Ea are nevoie de pace și dorește pacea" [7]. Asigurîndu-și pe rînd vecinii de totala sa lipsă de proiecte agresive, Hitler specifica : „Germania nu are nici intenția, nici dorința de a se amesteca în afacerile interne ale Austriei, de a anexa Austria sau de a realiza *Anschluss*-ul" [8].

Citind a doua zi discursul în presă, conciliatorilor de la Paris și Londra li s-a părut că înțeleg printre rînduri ceea ce doreau mai presus de toate să înțeleagă, și anume că Hitler iubește sincer pacea (în vestul Europei), dar se pregătește de război (în Est). Consecințele acestei interpretări s-au tradus în următorii patru ani, printr-o avalanșă de concesii făcute atît Germaniei cît și celuilalt stat fascist, care avea să-i devină curînd un aliat fidel — Italia lui Mussolini. Iată cronologia sumară a lașelor toleranțe și flagrantelor complicități de care s-au bucurat cei doi dictatori :

— 18 iunie 1935 : acordul naval anglo-german, încheiat fără știrea Franței, dădea Reichului posibilitatea să construiască vase de război cu un tonaj oficial de 35 la sută din cel al Marii Britanii (inclusiv cuirasate mai grele și mai bine înarmate decît cele mai puternice unități engleze de pe atunci), proporția putînd ajunge la 100 la sută în privința submarinelor ;

— 3 octombrie 1935 : trupele mussoliniene invadau Etiopia, fără a întîmpina nici o opoziție serioasă din partea puterilor occidentale (timidele „sancțiuni economice", adoptate de Societatea Națiunilor și sabotate de guvernul francez de sub conducerea lui Pierre Laval, aveau să fie anulate la 4 iulie 1936, consacrîndu-se astfel în mod oficial acest act banditesc) ;

— 7 martie 1936 : armata nazistă pătrundea în zona demilitarizată a Rhenaniei, anulînd astfel cu brutalitate pactul de la Locarno pe care Germania îl semnase în 1925 și care acum devenea la fel de caduc ca și tratatul de la Versailles.

Dacă nu ar reprezenta o verigă a sinistrului lanț care a tîrît lumea în război, remilitarizarea Rhenaniei (*operația Schuluna*, în limbajul cifrat al statului major german) ar putea fi socotită drept un episod comic

[6] *Ibidem*, p. 82.

[7] W. Shirer, *Op. cit.*, p. 376.

[8] *Ibidem*, p. 378.

Un cabinet de scurtă durată : cel al lui Seyss-Inquart, care a urmat lui Schuschnigg înainte de Anschluss

dintr-un vodevil de odinioară. Masînd *trei-sprezece divizii* la frontieră, guvernul francez nu a îndrăznit totuși să intervină „de teama consecințelor posibile" ; dar efectivele naziste care traversaseră Rinul se ridicau la abia *trei batalioane*, ai căror comandanți primiseră solemnul ordin ca, „în eventualitatea unei reacții a inamicului, să ia imediat toate contramăsurile necesare". În ce constau aceste contramăsuri ? Nici mai mult, nici mai puțin decît în „retragerea imediată a trupelor, întrucît angajarea (în ciocniri armate — *n.n.*) nu se poate solda decît în favoarea dușmanului" [*].

Dar pe scena Europei se juca în anii aceia nu un vodevil, ci o tragedie. Peste cîteva luni, în iulie 1936, rebeliunea unor generali fasciști a dus la declanșarea războiului civil din Spania, care avea să dureze aproape trei ani și să servească Berlinului și Romei drept „repetiție în costume și decoruri" în vederea marelui conflict. Cei șaptezeci de mii de ofițeri și soldați italieni, armele și avioanele trimise de Mussolini, ca și tancurile, avioanele *Legiunii Condor* și „specialiștii" furnizați de Hitler, împreună cu cele 500 milioane de mărci germane cheltuite pentru sprijinirea fasciștilor s-au dovedit cu atît mai eficace cu cît, sub pretextul așa-zisei „politici de neintervenție", guvernele francez și britanic au sabotat toate încercările Republicii Spaniole de a-și procura armamentul necesar pentru apărare.

În luna octombrie a aceluiași an, Germania și Italia semnau un protocol secret, stabilind o politică externă comună pentru cele două state totalitare. Cîteva zile mai tîrziu, într-un discurs public, Mussolini făcea aluzie la acest acord, definindu-l drept o „axă" în jurul căreia „puteau lucra laolaltă celelalte state europene". Axa Roma-Berlin își făcuse intrarea în viața politică internațională. Primul ei rezultat fu acela că Mussolini renunță să mai joace rolul de protector al independenței Austriei față de uneltirile anexioniste ale Reichului. La 6 noiembrie, Ducele declara lui Ribbentrop : „Evenimentele (din Austria) nu au decît să-și urmeze cursul firesc".

„Cursul firesc" însemna pentru Hitler *Anschluss*-ul.

Planul Otto

Sub cancelariatul lui Dolfuss, iar după asasinarea lui, sub cel al lui Kurt von Schuschnigg, Austria a cunoscut un regim clerical-fascist. La 12 februarie 1934, armata și formațiile paramilitare ale extremei drepte aduseseră artileria pentru a bombarda car-

[*] Pertinax, *Les fossoyeurs de la paix*. Paris, 1946, p. 68.

tierele muncitorești din Viena, omorînd peste o mie de persoane (printre care numeroși copii și femei) și rănind grav alte 3 000—4 000. Speriat de atentatul căruia îi căzuse victimă predecesorul său, Schuschnigg patronase o marcată apropiere a Austriei de Reichul nazist, spre care, de altfel, îl împingeau atît convingerile sale politice, cît și vechi sentimente „pangermanice". La 11 iulie 1936, între cele două țări fusese semnat un acord prin care Hitler recunoștea suveranitatea Austriei și promitea să nu se amestece în treburile ei interne. În schimb, clauzele secrete ale tratatului îl obligau pe Schuschnigg să acorde o amnistie completă naziștilor austrieci condamnați pentru activitatea lor sediționaă din trecut, ba, mai mult, să încredințeze unora dintre ei posturi de răspundere în conducerea statului.

Acesta a fost calul troian pe care l-a manevrat Berlinul în cursul următorilor doi ani pentru a ajunge la anexarea Austriei, conform așa-numitului *plan Otto* (după Otto de Habsburg, pretendent la tronul lui Franz Iosef). În toată perioada de pregătire, Hitler și acoliții săi au declarat de nenumărate ori că nu au nici un fel de intenție în acest sens. În ianuarie 1936, Führerul răspundea corespondentului ziarului „Paris Soir" că *Anschluss*-ul (pe care-l definea drept o „sperietoare") este o problemă „de care nimeni nu se preocupă aici". În iunie 1937, ministrul de externe von Neurath îl asigura pe Mussolini că „Germania va rămîne credincioasă pactului din 11 iulie" [10]. În luna decembrie a aceluiași an, Goering repeta asigurarea într-o convorbire cu ministrul Franței la Berlin, André-François Poncet.

Simultan însă Hitler depunea febrile eforturi pentru a submina rezistența poporului austriac față de anexarea la Reich. Corupînd înalți funcționari, ofițeri superiori ai armatei și cadre de conducere ale poliției, difuzînd manifeste favorabile *Anschluss*-ului și făcînd o demagogică propagandă în favoarea lui, răspîndind zvonuri mincinoase asupra situației politice de la Viena și calomniind pe cei care se împotriveau proiectelor lor, hitleriștii au căutat să creeze condiții pentru ca operația să capete aspectul unei „solicitări" din partea Austriei și nu a unei intervenții militare din exterior.

Dar în ciuda abilității cu care au manevrat, naziștii și-au văzut planurile dejucate de reacția opiniei publice austriece. Sub presiunea ei, autorităților au trebuit să intervină, operînd o descindere la *Casa brună* din capitala țării, sediul așa-numitului *Comitet al celor șapte*, una din cele mai notorii grupări hitleriste. Un „plan de acțiune pentru 1938", descoperit acolo, a dezvăluit complotul care se punea la cale : acte de provocare și sabotaj urmau să determine o represiune din partea armatei, ceea ce avea să ducă la intervenția trupelor germane, „în apărarea fraților lor persecutați".

Se prevedea pînă și asasinarea de către naziști a lui von Papen, ministrul Reichului la Viena, tot ca pretext pentru o invazie nazistă. Sacrificarea cu sînge rece a propriului său reprezentant diplomatic era, de altfel, singura versiune concepută de Hitler pentru a declanșa traducerea în viață a *planului Otto*.

Într-o atmosferă de mare tensiune austro-germană a avut loc, la 13 februarie 1938, o întrevedere între Schuschnigg și Hitler, la reședința acestuia din urmă de la Berchtesgaden. După 11 ore de discuții, Führerul se angaja din nou să respecte independența Austriei, obținînd în schimb numirea în fruntea Ministerului de Interne și a Siguranței Publice a unui nazist înveterat — Seiss-Inquart —, înlocuirea șefului de stat-major general (care se opunea *Anschluss*-ului) și libertate deplină pentru organizațiile fasciste. „Plecat la Berchtesgaden ca șeful unui guvern independent, cel puțin în aparență, dacă nu și în fond, Schuschnigg s-a înapoiat de acolo fără a mai păstra măcar învelișul exterior de independență" — notează istoricul britanic Gordon Book-Shepherd [11].

La Viena, cancelarul Schuschnigg s-a văzut pus între ciocanul pretențiilor mereu mai insolente ale naziștilor de a-și impune voința în treburile interne ale țării și nicovala rezistenței maselor populare împotriva pericolului din ce în ce mai precis conturat al invaziei. Pe neașteptate, Schuschnigg s-a decis să anunțe la 9 martie că, peste patru zile, va avea loc un plebiscit pe tema : „Sînteți de acord cu o Austrie liberă, germană, independentă, socială, creștină și unită?" [12]. În acest „miș-maș programatic", cum l-au numit gazetarii contemporani, se întrevedea dorința de a menține aceeași dictatură clericală-fascistă, dar și de a păstra independența față de Germania nazistă. Hitler a reacționat cu furia lupului în fața mielului care, pe punctul de a fi înghițit, îndrăznea să-i țină piept. Trei note ultimative ale Berlinului au cerut anularea plebiscitului, înlăturarea cancelarului Schuschnigg și formarea unui guvern fascist. Naziștii austrieci din diferite provincii au provocat mari dezordini, pentru a semăna panică în sînul populației. La Viena, ei au ocupat principalele poziții strategice, sub directa supraveghere a lui Himmler, șeful Gestapo-ului.

[10] W. Shirer, *Op. cit.*, p. 397.

[11] Gordon Book-Shepherd, *Anschluss*, Londra, 1963, p. 87.

[12] *Ibidem*, p. 141.

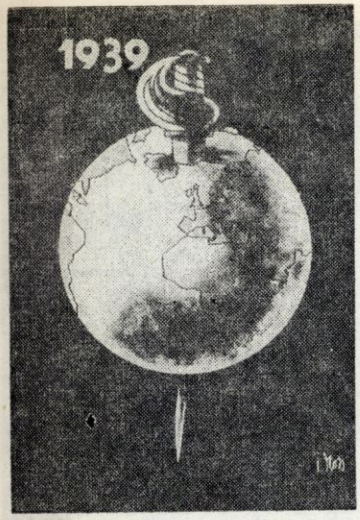

I. Ross : „Axa (Berlin—Roma)" — 1939
(Din „Grafica militantă românească")

În noaptea de 11 spre 12 martie, în timp ce primele trupe germane treceau frontiera Austriei, Schuschnigg și-a dat demisia, urmat după cîteva ore de președintele Republicii, Miklas. Sub conducerea lui Seiss-Inquart s-a format un nou guvern, care a avut o viață foarte scurtă — ceva mai puțin de 36 de ore. În dimineața zilei de 13 martie, Hitler intra în Austria și proclama oficial anexarea ei la Germania.

Reacția puterilor occidentale a fost, ca și în împrejurările precedente, cvasinulă. În repetate rînduri, reprezentanții Franței și Angliei declaraseră că independența Austriei era o condiție a păcii și stabilității în Europa. Acum însă singurele lor „măsuri" față de *Anschluss* au fost protestele pe cale diplomatică, formulate și ele cu obișnuita sfiiciune care era de rigoare față de Hitler. Unul dintre cei mai neobosiți conciliatori, ambasadorul britanic la Berlin, Neville Henderson, a mers pînă acolo încît a comentat, față de Ribbentrop, „pripeala prosteasca a iresponsabilului cancelar al Austriei" [13].

Opinia publică mondială a fost profund indignată de noua agresiune nepedepsită a Reichului [14]. Dar pentru Paris și Londra, Hitler rămînea în continuare un atu, poate cam riscat, dar cu certitudine folositor.

Prin ocuparea Austriei, fascismul german a stabilit granița comună cu Italia lui Mussolini, a tăiat Europa în două [...] și la prima ocazie va preface sud-estul Europei în bază pentru ducerea războiului pentru reîmpărțirea lumii [...]

Atitudinea hotărîtă și curajoasă a P.C.R. de a fi totdeauna în primele rînduri ale luptei pentru cerințele imediate ale maselor muncitorești, ale maselor largi populare ale poporului român și toate stăruințele lui de a lega această luptă cu marea luptă contra pericolului de fascism și de război, pentru pîine, pace, pămînt și libertate arată muncitorilor înaintați că locul lor este în rîndurile lui.

Din brosura editată de C.C. al P.C.R., aprilie 1938

Mașina de război în marșarier

Anul trecut s-au împlinit treizeci de ani de la semnarea pactului de la München, prilej pentru a evoca dramaticele împrejurări de atunci. Nu vom reveni, așadar, asupra unor elemente cunoscute, mărginindu-ne doar să stabilim cîteva trăsături principale ale momentului.

După *Anschluss*, Cehoslovacia se găsește într-o situație extrem de grea. Trupele germane îi amenință acum frontierele de nord-vest și sud-vest. Marele stat-major ceho-

[13] *Ibidem*, p. 293.

[14] În România, deși dictatura regală recent instaurată încerca să cocheteze cu Berlinul anexarea Austriei și, implicit, apropierea fascismului german de frontierele noastre, presiunile tot mai mari exercitate pe plan economic și politic de către naziști față de țara noastră au provocat consternare și intimidare în majoritatea cercurilor politice burgheze, aflate sub influența tradiționalei politici de alianță cu Franța și de prietenie cu Marea Britanie. Încă de la 19 februarie, ministrul României la Londra anunța că „Anglia nu are astăzi nici o dorință să se opună expansiunii germane înspre sud-est și nu putem conta pe un eventual sprijin eficace al Marii Britanii în această privință". După Anschluss, ministrul român la Belgrad raporta, îngrijorat, că „situația aceasta, prin anexarea Austriei, ne poate atinge și pe noi, și într-un viitor nu prea îndepărtat..."

slovac poate însă mobiliza 35 de divizii și armamentul lor este de cea mai bună calitate, iar Munții Sudeți sînt apărați de puternice lucrări de fortificații. Conform tratatului de la Locarno, semnat la 16 octombrie 1925, în eventualitatea unui atac german, Franța este obligată „să-i acorde imediat ajutor și asistență". La rîndul ei, Anglia este legată printr-o alianță militară defensivă cu Franța, pe care urmează să o sprijine „în cazul unei agresiuni nepro-vocate".

Întrebările care se pun, așadar, în primăvara lui 1938 sînt : își va îndeplini Franța obligațiile față de Cehoslovacia ? Dacă da, va considera Marea Britanie o intrare în război a Franței drept un răspuns la o agresiune nepro-vocată ? Și, mai presus de orice, își vor face oare cunoscută atitudinea cele două democrații occidentale, pentru a nu mai permite lui Hitler să cotropească noi teritorii fără a se trage un singur foc de armă ?

Pentru prima oară în istoria armatei germane, un plan cu caracter militar, întocmit de marele stat-major — așa-numitul *Plan verde* — cuprinde și măsuri grupate la rubricile războiului economic și războiului propagandistic. Primul constă în organizarea unei blocade economice a Cehoslovaciei, precum și în executarea de sabotaje în principalele sale uzine și fabrici. Pe frontul propagandei, lupta are ca țel „pe de o parte intimidarea cehilor [...], pe de altă parte influențarea celorlalte state" în favoarea naziștilor.

Mișcările de trupe efectuate de Wehrmacht la granițele lor răsăritene nu trec neobservate la Praga. Punîndu-le pe bună dreptate în legătură cu brusca intensificare a campaniei lui Goebbels (care vorbește acum despre „teroarea cehă dezlănțuită împotriva compatrioților noștri") și cu actele de rebeliune fățișă ale „sudeților", guvernul cehoslovac decide, în după-amiaza zilei de vineri 20 mai, o mobilizare parțială : sînt chemate sub arme efectivele unui contingent și cîteva categorii de tehnicieni.

Simultan, Parisul și Londra întreprind demersuri la Berlin, lăsînd să se înțeleagă că, în eventualitatea unui conflict, Franța și Anglia vor fi de partea Cehoslovaciei. Este prima și ultima manifestare de energie a aliaților occidentali, temperată și ea de o declarație pe care ministrul de externe britanic, lordul Halifax, o face ambasadorului german Herbert von Dirksen : „În cazul unei conflagrații europene, este imposibil de știut dacă Marea Britanie nu va fi antrenată să ia parte."

Măsurile luate de Praga servesc naziștilor drept pretext pentru o și mai zgomotoasă dezlănțuire a ofensivei lor propagandistice. În Germania, contingentul care urma să fie lăsat la vatră este menținut în cadrele armatei, populația prestează muncă obligatorie, uzinele de armament și muniții lucrează zi și noapte, în două schimburi a cîte 12 ore, ceea ce nu-i împiedică pe naziști să vocifereze despre pașnica inocență a Reichului și despre „actele de provocare ale cehilor, cărora li se va da o replică zdrobitoare".

După ocuparea militară a Austriei, Germania hitleristă se pregătește de noi atacuri, de noi cuceriri [...] Hitlerismul se pregătește de război. El face acest lucru în fața întregii lumi. Înainte de a porni însă la război, nazismul își pregătește terenul [...]

Căci asupra Cehoslovaciei continuă să apese și în ceasul de față aceeași mare primejdie : primejdia de a fi atacată și invadată de armata germană, iar independența ei națională sugrumată [...]

Printr-o intenționată pasivitate și prin anumite asigurări de neamestec în cazul ocupării Austriei, prin menținerea unor strînse legături politice cu Hitler, prin sprijinul făți dat în Spania lui Franco și axei Berlin-Roma, care continuă aici sub protecția „neintervenționismului", Chamberlain și guvernul lui sprijină politica agresivă pe care hitlerismul o desfășoară astăzi [...]

Soarta României și a tuturor țărilor de pe valea Dunării este strîns legată de soarta Cehoslovaciei. După cum o victorie hitleristă asupra acestor țări va apropia ceasul primejdiei, în răsărit de Polonia, iar în apus de Franța. Iar războiul antisovietic, pentru care Germania hitleristă caută aliați și complici, este de mult fixat drept punct central al politicii externe germane.

Hitlerismul vrea să stăpînească Europa. Toate țările nefasciste sînt amenințate. Pornit de la Berlin, un nou atac amenință deci, deopotrivă, întreaga Europă !

De aceea, apărarea Cehoslovaciei înseamnă astăzi apărarea întregului continent de furia sîngeroasă a dictaturilor fasciste, în frunte cu Germania [...]

Din broșura editată de C.C. al P.C.R., iunie 1938

Conciliatori și dictatori...

În ziua de sîmbătă 21 mai, cancelariile Europei și marile redacții occidentale sînt prada unui adevărat acces de panică. Războiul, care pare iminent, se etalează cu litere groase în titlurile de pe primele pagini ale mai tuturor ziarelor franceze, engleze și italiene. Presa filonazistă își pune cu ipocrizie și rea-credință întrebarea : „Va trebui să murim pentru ca cehii să poată persecuta nestingheniți o minoritate lipsită de apărare ?" Uneori cinismul merge și mai departe : „În epoca noastră, forța și dreptul nu mai pot fi opuse una celeilalte — scrie cotidianul parizian „Le Temps". Raportul dintre ele este pur și simplu un raport de proprietate : dreptul este al forței... Ar fi o gravă greșeală să ne opunem forței în numele dreptului și am plăti-o foarte scump".

Psihoza de război capătă proporții atît de mari, încît în unele orașe din Franța, Belgia și Norvegia mulțimea ia cu asalt magazinele alimentare, pentru a face provizii, și se înregistrează chiar încăierări sîngeroase. „Înainte de a răsuna primele focuri pe front, au și căzut primele victime în spatele frontului" — notează ironic în jurnalul său Anatole de Monzie, lider al „socialiștilor independenți" [15].

Dar starea de tensiune se potolește aparent. La Berchtesgaden, unde își petrece week-end-ul din 21—22 mai, Hitler are răgazul să aprecieze implicațiile unei agresiuni : Cehoslovacia se arată gata de luptă, iar opinia publică mondială reacționează, în majoritatea ei, cu o vehemență rar întîlnită. Guvernul sovietic ia o poziție fără echivoc. Încă de la 22 aprilie, ambasadorul cehoslovac la Moscova, Zdenek Firlinger, comunica : „Uniunea Sovietică, dacă i se va cere, este gata ca, pe baza unui acord cu Franța și Cehoslovacia, să ia toate măsurile în ceea ce privește securitatea Cehoslovaciei" [16]. Pînă și guvernele francez și britanic ripostează cu oarecare fermitate.

Rodul cugetărilor lui Hitler nu întîrzie să se arate. Gigantica mașină propagandistică a nazismului face marșarier. La 23 mai, ministrul de externe german informează pe ambasadorul ceh că Reichul nu are nici o intenție agresivă față de țara sa și că zvonurile referitoare la concentrări de trupe

[15] Anatole de Monzie, *Les derniers jours de la Paix*, Paris, 1941, p. 62.

[16] „Voprosî istorii", Moscova, 1958, nr. 2, p. 80.

germane la frontierele Cehoslovaciei sînt lipsite de orice temei.

Lumea răsuflă ușurată. Dar nu pentru multă vreme.

Crize de nervi...

La 21 mai, Hitler adnotează proiectul *Planului verde*, întocmind o directivă care începe cu fraza : „Nu e în intenția mea să zdrobesc Cehoslovacia *în viitorul apropiat*". Nouă zile mai tîrziu, o nouă directivă, purtînd tot semnătura Führerului, glăsuiește : „Am luat hotărîrea irevocabilă de a zdrobi Cehoslovacia printr-o acțiune militară întreprinsă *într-un viitor apropiat*"[17]. (sublinierea noastră).

Termenii folosiți sînt aproape aceiași, sensul este exact opus. Ce s-a întîmplat între timp ? Ce element nou și neașteptat l-a determinat pe Hitler să-și modifice atitudinea — nu în public, unde i s-ar putea atribui intenția unui bluff, ci în cea mai strictă intimitate a sa cu căpeteniile militare ? Nici unul dintre studiile consacrate Münchenului nu încearcă să găsească o explicație acestei bruște cotituri în comportarea Führerului. Americanul William Shirer, englezul A. J. P. Taylor și francezul Jacques Chastenet — pentru a nu cita decît trei dintre cele mai ilustre nume ale celor care s-au aplecat cu seriozitate asupra fatidicelor luni din 1938 — se mulțumesc să expedieze problema în cîteva cuvinte, punînd cotitura pe seama unei explozii temperamentale. „În Hitler creștea dorința sălbatică de a se răfui cu Cehoslovacia și mai ales cu președintele Beneș, care, credea el, îl umilise în mod intenționat"[18] — scrie Shirer. „Furia Führerului crește. S-a urmărit umilirea lui ! Cei care au făcut-o vor regreta"[19] — notează Chastenet. „Scos din sărite de opoziția întîmpinată, Hitler se decide să termine odată pentru totdeauna cu micul, dar inconfortabilul său vecin"[20] — apreciază Taylor.

În ciuda umanității celor care subscriu la ea, explicația nu are darul să satisfacă. Furiile lui Hitler nu sînt chiar atît de spontane și de necontrolate cum își imaginează cea mai mare parte din anturajul său. Dictatorul își folosește izbucnirile ca un mijloc de intimidare a colaboratorilor sau adversarilor săi, alegîndu-și cu grijă locul și împrejurarea cînd își dă frîu liber nervilor și stăpînindu-se ori de cîte ori circumstanțele îi sînt nefavorabile. Este foarte puțin probabil ca, în mai 1938, atunci cînd practic întreaga Europă i se ridică împotrivă, Hitler să purceadă la pregătirea agresiunii din „supărarea față de afrontul suferit". Mult mai verosimilă este o altă interpretare : informațiile primite la Berlin în cursul celor nouă zile, atît pe canalul diplomatic cît și prin intermediul serviciilor secrete, dovedesc că Franța și Anglia sînt departe de a fi decise să ia măsuri concrete care să corespundă fermității lor aparente. Mai mult chiar, membrii celor două guverne și personalități politice de prim plan își exprimă fățiș dezinteresul față de soarta Cehoslovaciei și simpatia față de „revendicările germane".

> *„Muncitorimea română nu poate privi cu nepăsare cum i se răpește unei țări libere libertatea ei. Muncitorimea nu poate sta cu brațele încrucișate la văzul uneltirilor hitlerismului contra păcii. Azi e amenințată Cehoslovacia, mîine cea amenințată va fi România, poimîine mii, sutele de mii de muncitori și țărani români vor fi duși la măcel, de dragul lui Hitler, Mussolini și Carol".*
>
> *„Scînteia", anul VIII, nr. 11 (101), din 8 iulie 1938*

În clipa cînd se decide pentru riscata cacealma a războiului, Hitler cunoaște, așadar, cărțile partenerilor săi — Chamberlain și Daladier. Aceștia, în schimb, își imaginează că Führerul dispune de atuuri zdrobitoare, ceea ce nu corespunde nici pe departe realității. La ora aceea, el nu se poate bizui pe factorul principal în agresiunea pe care o pregătește — armata.

Nimeni nu cunoștea mai bine stadiul pregătirilor militare ale Germaniei decît înșiși șefii Wehrmachtului. De unde opoziția față de devansarea calculelor operaționale ale *Planului verde*. Șeful statului major, generalul Ludwig Beck (care în timpul Republicii de la Weimar a luat, cu multă ardoare, apărarea unor subalterni naziști), a fost de acord cu anexarea Austriei, dar nu arată nici un entuziasm față de precipitarea *Planului verde*. În patru memorii adresate generalului von Brauchitsch, comandantul suprem al forțelor terestre, el scoate în evidență slăbiciunile proiectului de agresiune împotriva Cehoslovaciei.

[17] W. Shirer, *Op. cit.*, p. 442.
[18] *Ibid.*
[19] J. Chastenet în *Miroir de l'Histoire*, nr. 3/1968, p. 47.
[20] A. J. P. Taylor, *From Sarajevo to Potsdam*, Londra, 1966, p. 154.

La rîndul său generalul von Wietersheim, șeful statului major al trupelor care protejează frontierele occidentale ale Reichului, declară la 4 august că, în cazul unui atac împotriva Cehoslovaciei, rezistența germană împotriva unei ofensive franceze nu va putea dura nici trei săptămîni. Generalul von Adam, superiorul său direct, se raliază acestei păreri. Mai perspicace decît ei, Führerul declară colaboratorilor săi la 18 iunie : „Nu există nici un pericol de război preventiv împotriva Germaniei... Voi hotărî trecerea la acțiune, convins că Franța nu va acționa și deci nici Anglia nu va interveni" [21]. Fiind perfect la curent cu faptul că o asemenea primejdie nu există, Hitler respinge cu violență obiecțiile generalilor săi. La 18 august, Beck își dă demisia din postul de șef al statului major, lucru pe care Franța și Anglia fie că nu-l află (Hitler a interzis ca presa să menționeze demisia), fie că nu-i acordă importanța cuvenită.

La 3 august Chamberlain trimite în Cehoslovacia pe lordul Runciman, cu rol de „mediator". Primul ministru britanic minte de două ori în legătură cu această misiune : atunci cînd își informează parlamentul că voiajul lui Runciman se face la cererea Pragăi (deși el a fost cel care a impus guvernului cehoslovac primirea „mediatorului") și atunci cînd se preface că mai crede în independența de acțiune a lui Henlein, deși știe foarte bine că acesta nu e decît unealta lui Hitler. De altminteri, onorabilul lord nu-și ascunde nici o clipă vădita preferință față de „sudeți" și nela antipatie față de cehi. Era o atitudine în contradicție flagrantă cu cea adoptată de opinia publică mondială [22].

[21] W. Shirer, *Op. cit.*, p. 474.

[22] La 9 septembrie 1938, un grup de intelectuali români trimite președintelui Beneș o scrisoare în care se arată, printre altele : „Astăzi, cînd după Spania și China, Cehoslovacia este amenințată de fascismul internațional, noi asigurăm excelența voastră de devotamentul nostru entuziast pentru cauza Republicii Cehoslovace.

Noi avem certitudinea că exprimăm sentimentele poporului nostru român, salutînd afectuos și plini de respect nobilul popor cehoslovac, civilizația căruia — chit că nu-i va plăcul mareșalului Goering — este una din cele mai vechi cărți de vizită a Europei Centrale.

Noi sîntem pe deplin conștienți că atacurile fascismului german împotriva Cehoslovaciei reprezintă prima etapă — decisivă de altfel — a planului de cucerire a bazinului dunărean și de supremație mondială.

Noi știm că astăzi nu este vorba numai de apărarea Cehoslovaciei, ci de apărarea păcii, a libertății și civilizației mondiale. Dar trebuie ca oamenii fascismului internațional să știe că milioane de români sînt gata să-și verse sîngele pentru interesele supreme ale omenirii".

Scrisoarea este semnată, printre alții, de Athanase Joja, Mihail Roșianu, Matei Socor etc. etc. (Arhiva centrală a C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosarul nr. 4 215, fila 26—30).

Ultima ședință a cabinetului prezidat de Schuschnigg

Urmează vizitele lui Chamberlain la Berchtesgaden și Godesberg (15 și 22—23 septembrie). Între cele două deplasări, el găsește timpul să asculte raportul lui Runciman, care *merge mai departe decît Hitler*, propunînd nu numai anexarea de către Reich a regiunii sudete fără plebiscit, ci și adoptarea de măsuri menite să prevină... o agresiune cehoslovacă împotriva Germaniei.

Și totuși, la 28 septembrie Chamberlain și Daladier acceptă să se întîlnească la München cu Hitler și Mussolini. Aici cei doi prim-miniștri occidentali capitulează cu desăvîrșire. Așa-zisul „proiect de compromis" al lui Mussolini este acceptat cu entuziasm, deși oricine își poate da seama că el e identic, punct cu punct, cu dictatul lui Hitler din 23 septembrie. „Acordul" este semnat de cei patru, în vreme ce delegații Cehoslovaciei așteaptă în anticameră să li se comunice sentința.

Îndeplinindu-și această ultimă și penibilă misiune, în după-amiaza zilei de 30 septembrie, Chamberlain „cască neîncetat, fără a face vreun efort de a-și ascunde plictiseala" [23].

La procesul de la Nürnberg al marilor criminali de război naziști, Hialmar Schacht, dictatorul economic al Reichului, a *fost* întrebat de procurorul american Jackson ce are de spus în legătură cu participarea sa la jefuirea Cehoslovaciei. Schacht a ripostat :

— Dar, să-mi fie cu iertare, Hitler nu a luat această țară. Aliații i-au dăruit-o pur și simplu [24].

[23] W. Shirer, *Op. cit.*, p. 523.
[24] A. I. Poltorak, *De la München la Nürnberg*, București, 1963, p. 78.

La insistențele procurorului, dialogul a avut următoarea înfățișare :

Schacht : Nu pot răspunde la întrebarea dv., întrucît, după cum am spus, nu a avut loc o cotropire, ci s-a oferit un cadou. Dacă mi se face un cadou ca acesta, îl primesc cu mulțumirile cuvenite.

Jackson : Chiar dacă acest cadou nu aparține celui care îl face ?

Schacht : Da. Și îi las pe cei care fac un asemenea cadou să judece cît este de onorabil procedeul lor [25].

Procedeul nu era de loc onorabil, firește. Dar problemele de etică nu constituiau o preocupare pentru guvernele de la Paris și Londra [26].

[25] *Ibidem*, p. 79.
[26] Adoptînd o atitudine de lealitate față de Cehoslovacia, aliata sa, România făcea cunoscut încă de la 13 septembrie, prin declarația ministrului său de externe aflat la Geneva, că își va îndeplini cu rigurozitate obligațiile contractate. În anumite condiții (determinate de sistemul alianțelor existente cu Franța și Anglia), guvernul român era înclinat să accepte trecerea armatelor sovietice în drum spre Cehoslovacia. În memoriile sale, Churchill menționează o discuție cu ambasadorul sovietic la Londra, I. Maiski, în care acesta îi confirmă că asentimentul României în acest sens nu era de loc greu să fie obținut. Ministrul Reichului la București, Fabricius, avertiza Berlinul că, dacă Societatea Națiunilor ar declara Germania drept agresor și marile puteri occidentale s-ar opune intențiilor de cotropire ale lui Hitler, România s-ar încadra în frontul antinazist.
Guvernul român era de acord cu survolul avioanelor pe care U.R.S.S. urma să le trimită în ajutorul Cehoslovaciei. Istoricul sovietic I. V. Borisov subliniază că poziția României era bine cunoscută la Paris, așa cum recunoștea însuși ministrul de externe al Franței, Georges Bonnet (*Slovansky Prehled*, nr. 6/1966, p. 329—339).

De la un capăt la altul al țării ne pîndește o mare primejdie. Ghearele hitlerismului cotropitor, după ce au sfîșiat Cehoslovacia, se pregătesc să se înfigă în trupul României. Păsările de pradă care stăpînesc astăzi Germania, încurajate de vînzarea rușinoasă de la München, rotesc tot mai îndrăznețe deasupra pămîntului țării noastre, bogat în grîne și petrol. Odată stăpîni pe bogățiile României, călăii poporului german vor să facă din teritoriul nostru o bază de plecare la atac împotriva Uniunii Sovietice. În chipul acesta ei vor să-și îndeplinească visul de ciocli ai civilizației...

Nu este timp de pierdut.

La luptă, deci, pentru înfăptuirea Frontului popular antifascist.

La luptă contra agenturii hitleriste — Garda de fier — dinăuntrul țării și a hitlerismului de afară.

Suprema datorie a tuturor organizațiilor și partidelor democratice, și în primul rînd a clasei muncitoare din România, este de a lupta cu hotărîre pentru a impune guvernului să ia măsuri drastice contra Gărzii de fier și pentru o politică de respectare a securității colective, susținută de popoarele francez și englez împotriva guvernelor lor, pentru o politică de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică [...]

Din manifestul C.C. al P.C.R., noiembrie 1938

Martie 1939. Unitățile hitleriste intră în Cehoslovacia

Epilogul a fost doar prolog

La nici trei săptămîni după semnarea acordului de la München, Hitler, care promisese că va garanta noile frontiere ale Cehoslovaciei, comunica șefilor de stat-major ai armatei, marinei și aviației o directivă în care se specifica : „Sarcinile viitoare ale forțelor armate și preparativele de război implicate de aceste sarcini vor fi expuse de mine într-o directivă ulterioară. Pînă la intrarea ei în vigoare, forțele armate (germane — *n.n.*) vor trebui să fie gata, în orice clipă, să facă față următoarelor sarcini : 1) protecția frontierelor germane ; 2) lichidarea restului Cehoslovaciei..." [27].

Timp de o lună și jumătate, Führerul l-a asigurat în mod expres pe Chamberlain nu numai că „și-a încheiat socotelile cu Cehoslovacia", ci, în general, că nu mai are nici un fel de pretenție teritorială sau de altă natură în Europa. Paralel, Keitel redacta un supliment la directiva menționată mai sus, în care transmitea ordinele lui Hitler privitoare la „lichidarea ciotului de stat cehoslovac" : operația urma să se desfășoare plecînd de la premisa că armata germană nu va întîmpina nici o rezistență ; față de străinătate, acțiunea trebuia să îmbrace un aspect pașnic și nicidecum războinic ; efectivele utilizate urmau să fie cele din timp de pace, fără nici o mobilizare specială.

În același timp, noul guvern — format la Praga după demisia președintelui Beneș și a cabinetului care acceptase sentința de la München —, deși avea o coloratură net profascistă și adoptase o serie de legi similare celor din Reich, era sub o continuă presiune din partea Berlinului, pe plan politic, economic și militar. Într-o discuție avută cu ministrul de externe Kvalkovsky la 21 ianuarie 1939, Hitler și Ribbentrop au cerut ca Cehoslovacia să părăsească Societatea Națiunilor, să încheie cu Germania un acord comercial preferențial, să-și reducă considerabil armata „care nici așa nu mai avea nici un rost", să accepte directivele Reichului în materie de politică externă etc. etc.

Planul naziștilor era de a încorpora pur și simplu Cehoslovacia la Reich, după prealabila detașare a Slovaciei. În ciuda informațiilor pe care Franța și Anglia trebuiau să le fi primit — dacă nu pe canalul diplomatic, măcar pe cel al serviciilor secrete —, Daladier și Chamberlain nu manifestau nici cel mai mic interes față de țara pe care o mutilaseră cu atîta cinism. Abia la 8 februarie, o notă comună a Parisului și Londrei arăta, cu infinită timiditate, că cele două guverne „ar fi fericite să cunoască punctul de vedere german cu privire la cele mai bune mijloace pentru a da urmare acordului încheiat la München în ceea ce privește garantarea frontierelor cehoslovace" [28].

Douăzeci de zile mai tîrziu, Hitler riposta, cu obișnuita lui brutalitate, că era prea de vreme pentru o astfel de garanție și că Germania așteptă mai întîi să fie pusă la punct „dezvoltarea internă a Cehoslovaciei".

În ce a constat această „dezvoltare internă" se știe. La începutul lunii martie, mansenionul Tiso, primul ministru al guvernului autonom slovac format imediat după semnarea acordului de la München, a desfășurat o febrilă activitate pentru constituirea unui „stat separat". La 16 martie, el a trimis Führerului o telegramă (redactată în termenii dictați în ajun chiar de Hitler), prin care cerea Germaniei să ia sub protecția sa Slovacia „independentă".

Cu două zile înainte, președintele Hacha al Cehoslovaciei venise și el la Berlin, pentru a solicita sprijinul lui Hitler împotriva manevrelor separatiste ale lui Tiso. În noaptea de 14 spre 15 martie, după o discuție în

[27] W. Shirer, *Op. cit.*, p. 567—568.

[28] *Ibidem*, p. 582.

care Führerul l-a anunțat că, peste câteva ore, trupele germane vor ocupa întreaga țară, Hacha „a încredințat destinul poporului ceh" în mîinile dictatorului nazist. Din procesul verbal al întrevederii e greu de desprins care a fost componenta ei cea mai josnică — laşitatea servilă a lui Hacha sau ferocitatea dezlănțuită a hitleriştilor.

Indiferent însă de aceste considerații, soarta Cehoslovaciei era pecetluită : în zorii zilei de 15 martie, trupele germane năvăleau în Boemia şi Moravia. Peste alte douăzeci şi patru de ore, Führerul „accepta" să „ia sub protecția sa Slovacia". Începea lunga noapte a barbariei naziste, care avea să dureze mai bine de şase ani.

Marea Britanie şi Franța nu au schițat, nici de data aceasta, nici cel mai mic gest în apărarea Cehoslovaciei. Mai mult chiar, nota diplomatică trimisă de Londra la 15 martie ținea să specifice : „Guvernul Majestății Sale nu are nici o dorință de a interveni într-o chestiune care privește mai direct alte guverne..." [29]. Ambasadorul britanic Henderson s-a grăbit să adauge că Anglia nu se interesa de cele întîmplate pe teritoriul cehoslovac. Iar Chamberlain însuşi declara în parlament că, în pofida invaziei naziste, el continua să considere justă politica sa mîncheneză.

Ca şi în împrejurările precedente, Uniunea Sovietică a reacționat cu multă fermitate față de noua agresiune fascistă. La 19 martie, guvernul sovietic propunea Marii Britanii convocarea unei conferințe a reprezentanților U.R.S.S., Angliei, Franței, Poloniei, României şi Turciei, în vederea elaborării unor măsuri comune de luptă împotriva proiectelor agresive ale Reichului. Dar Londra a răspuns că deocamdată nu vede „necesitatea unei astfel de conferințe" [30]. Conciliatorii îşi impuneau, o dată mai mult, punctul lor de vedere. O dată mai mult, dar şi pentru ultima oară.

...După cum relatează unul dintre secretarii lui, după ce a obținut iscălitura lui Hacha pe acordul care înrobea Cehoslovacia, Hitler s-a năpustit în biroul lui şi a îmbrățişat pe toți cei de față strigînd : „Copii, e cea mai frumoasă zi din viața mea ! Numele meu va rămîne în istorie şi voi fi considerat drept cel mai mare german care a trăit vreodată" [31].

În parte, dictatorul avea dreptate. Numele lui a rămas în istorie, nu ca al celui mai mare german, ci ca al celui mai mare criminal pe care l-a cunoscut omenirea. Dar „cea mai frumoasă zi" din viața lui marca un epilog — cel al seriei de cuceriri pe cale „paşnică" — şi un prolog. Prologul celui de-al doilea război mondial, la capătul căruia Germania avea să sufere cea mai grea înfrîngere din întreaga sa istorie.

Dar lumea a trebuit să plătească scump răpunerea fiarei fasciste, hrănită şi asmuțită atîta vreme de guvernanții occidentali. „Ascensiunea lui Arturo Ui poate fi oprită" se intitula o piesă-avertisment a marelui dramaturg german Bertolt Brecht, care prezenta sinistra figură a lui Hitler sub adevăratul său chip, cel al unui gangster de duzină. Dar conciliatorii au făcut tot ce le-a stat în putință pentru ca nici ascensiunea, nici agresiunile lui Ui-Hitler să nu fie oprite.

[29] *Ibidem*, p. 597.
[30] A. I. Poltorak, *Op. cit.*, p. 103.
[31] Walter Luedde-Neurath, *Op. cit.*, p. 237.

Trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia şi se găsesc la granița țării noastre. Întreg poporul să se pună în stare de alarmă ! Singur Partidul Comunist din România a anunțat acest pericol cu ani înainte. Guvernele, partidele burgheze şi întreaga presă reacționară au ascuns acest pericol. Hitler a făcut declarații solemne că va respecta independența Austriei şi Cehoslovaciei. Le-a cotropit [...] Partidul Comunist din România dă alarma ! [...] Hitler vrea să ne răpească grîul, petrolul şi teritoriul. El vrea să ne arunce în robie [...]

Ridicați-vă la lupta de a împiedica orice capitulare.

Să fie arestați toți agenții lui Hitler din țara noastră. Să fie alungați din guvern, armată şi din întreg aparatul de stat toți fasciştii şi capitulanții [...]

P.C.R. declară : comuniştii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un singur front puternic contra lui Hitler şi aliaților săi revizioniști. Impuneți guvernului să se unească cu acele forțe externe care sînt hotărîte să lupte contra agresorilor fasciști şi să se folosească de avantajul vecinătății marii Uniuni Sovietice, care s-a declarat întotdeauna gata să apere țările amenințate de cotropirea fascistă [...] Nici o concesie Germaniei fasciste. Fiecare kilogram de grîu şi petrol dat Germaniei se reîntoarce în formă de glonțe în pieptul ostaşului român.

Jos cu trădătorii fasciști ! Jos cu capitulanții !

Jos cu toți care ascund pericolul !

Trăiască lupta pentru apărarea pînii, pămîntului şi libertății.

C.C. al P.C.R.,
17 martie 1939

10 martie 1938, populația Vienei manifestează împotriva amenințării Anschluss-ului

Trupe hitleriste la Praga

Martie 1939

Doi atașați militari români descriu ocuparea Cehoslovaciei de trupele hitleriste

GHEORGHE ZAHARIA

Trecuseră mai mult de cinci luni de la tranzacția imperialistă încheiată la München.

La începutul lunii martie 1939 se semnalaseră deja concentrări de trupe la noua frontieră germano-cehoslovacă, iar propaganda anticehoslovacă a naziștilor se intensificase. Zadarnic ofițeri patrioți din statul major al armatei cehoslovace informau guvernul progerman despre toate acestea ; ministrul de externe František Kvalkovsky le răspundea invariabil : „Este o fantezie".

Formula cu ajutorul căreia urma a fi mascată noua agresiune fusese găsită : cererea de independență a Slovaciei și un protocol — gata confecționat de cancelariile din Wilhelmstrasse — pe care președintele Hacha, invitat la Berlin, urma doar să-l semneze.

Faptele — așa cum au fost concepute — s-au consumat în ziua de 14 martie, după un ritual pe cît de fastuos în aparență, pe atît de brutal și murdar în realitate. Iar în dimineața de 15 martie, trupele hitleriste au început invazia.

Martori oculari ai tragediei cehoslovace afirmau că și atunci era posibilă nu numai o rezistență hotărîtă, ci chiar o ripostă care să zdrobească pe agresor, întrucît Wehrmachtul era departe de a fi pus la punct, iar populația germană privea cu îngrijorare noua aventură nazistă. Dar guvernul hitlerist nu se temea de vreo ripostă ; avusese, de altfel, suficiente dovezi, în anii din urmă, care să-l convingă că își poate continua fărădelegile la adresa păcii, independenței

și securității popoarelor. El avea nevoie de arsenalul cehoslovac, de nodurile de comunicații din Cehoslovacia, de poziții apropiate de frontierele Poloniei și României, ca etape premergătoare ale marii agresiuni spre est.

Gîndul unei rezistențe, al unei riposte nu l-au avut însă nici guvernul cehoslovac, din martie '39, nici puterile occidentale garante. În pofida indignării generale, în locul unor măsuri energice, guvernele Angliei și Franței au trimis guvernului german niște blînde proteste împotriva agresiunii săvîrșite, pe care o calificau în chip desuet „renegare a spiritului de la München".

Printre martorii oculari ai evenimentelor tragice din martie 1939 se numărau și atașații militari români acreditați la Berlin și Praga, din ale căror buletine informative, aflate în arhiva Institutului de studii istorice și social-politice (fondul nr. 3, dosarul nr. 451, vol. I), reproducem cîteva fragmente *. Părțile omise nu se referă direct la evenimentele descrise.

Secret

LEGAȚIA ROMÂNIEI LA PRAGA
ATAȘATUL MILITAR
MARELE STAT-MAJOR
SECȚIA II INFORMAȚII B.I. INTRARE Nr. 1 126
1939 LUNA APRILIE, ZIUA 6

BULETIN INFORMATIV
ASUPRA
EVENIMENTELOR PETRECUTE ÎN CURSUL LUNII MARTIE 1939

I. Desfășurarea evenimentelor

[...]

Cu cîteva săptămîni înainte de 15 martie, guvernul cehoslovac a trimis o notă la Berlin, prin care cere garantarea noilor frontiere, lucru-și chiar angajamentul de a dezarma complet.

Or, niciodată nu s-a primit vreun răspuns la această notă și deci Berlinului nu-i convenea soluția de mai sus.

Marele Stat-Major Cehoslovac, încă de la începutul lunii martie, observă mișcări de trupe germane spre frontiera cehă.

Șeful secției informații merge personal la ministrul de externe [Kvalkovsky Frantiček (6 octombrie 1938—15 martie 1939)], expunîndu-i impresia sa că Reichul urmărește ocuparea Boemiei și Moraviei. Aceasta se întîmpla la două săptămîni înainte de intrarea trupelor germane. Ministrul de externe îi răspunde că este o fantezie. Și, după cum îmi spunea șeful secției, a părăsit cabinetul ministrului cu capul plecat.

La 11 martie, din nou șeful secției atrage atenția ministrului de externe ; din nou același răspuns.

Cele de mai sus arată că Ministerul de externe cehoslovac a fost tot timpul optimist, în concepția sa nefiind posibilă ocuparea Boemiei și Moraviei, deși M. St. M. l-a informat ; în consecință, guvernul cehoslovac a fost complet surprins.

Concomitent cu acțiunea de mai sus (concentrări de trupe și întîrzierea răspunsului la nota cehoslovacă), Reichul acționează intens în Slovacia, ca această provincie să se despartă de Boemia, astfel ca lovitura să fie dată și să înceapă dinauntrul statului.

Profitînd de neînțelegerile dintre slovaci și cehi, mai ales în privința ajutorului financiar cerut de slovaci, și îi împinge să ceară independența completă.

Într-adevăr, în ziua de 14 martie se întîmplă deznodămîntul.

În dimineața acelei zile, Dieta Slovacă este convocată pentru a decide rămînerea în cadrul republicii sau declararea independenței.

Primele două voturi dau majoritatea pentru prima soluție. Reichul, care urmărea, intervine imediat energic, amenință, făgăduiește și reușește ca, sub presiunea sa, Slovacia să se declare independentă.

Astfel, prima lovitură este dată și dezmembrarea republicii este făcută.

[...]

În sfîrșit, guvernul central, față de hotărîrea Slovaciei, de concentrarea forțelor germane, vede în al 12-lea ceas adevărata situație și cere imediat prin însărcinatul de afaceri german din Praga, ca președintele republicii să meargă la cancelarul Hitler. I se cere să facă notă scrisă.

Se aprobă vizita și președintele republicii, însoțit de ministrul de externe, cu un tren special, pleacă la Berlin. La ora 23, în momentul sosirii în Berlin, la gară sînt informați că Moravska-Ostrava este ocupată deja de trupele germane (se făcuse de la ora 20).

ÎNTREVEDEREA HITLER — HACHA

Președintele, însoțit de d-l Chvalkovsky, este primit de cancelarul Hitler, de față fiind mareșalul Goering, d-l von Ribbentrop și cei 3 șefi ai armatelor de aer, uscat și marină.

După prezentări, Führerul comunică imediat Excelenței Sale d-l dr. Hacha că „voința sa neclintită este de a ocupa Boemia și Moravia", în care scop trupele germane vor pătrunde mîine 15. III. ora 6, în acele provincii.

În cele din urmă, președintele republicii semnează faimosul „Protocol".

Șeful statului cehoslovac, poate din cauza oboselii și a șocului nervos, a avut nevoie de o injecție cu cafeină, pe care a primit-o, un medic fiind deja acolo, cu toate cele necesare. Deci totul organizat și prevăzut.

Trebuie reținut însă, ceea ce este foarte important, că în acel protocol nu s-a vorbit nimic de „Protectorat".

INTRAREA TRUPELOR ȘI SOSIREA FÜHRERULUI LA PRAGA

Voi arăta în capitolul următor cum s-a făcut pătrunderea în Cehoslovacia.

Cert este că la ora 6 trupele încep a intra în Boemia și Moravia, iar la ora 9,30 prima unitate motorizată germană intră în Praga.

La ora 19, cancelarul Hitler sosește la Praga, mergînd direct la palatul președintelui republicii. Ex. Sa d-l dr. Hacha ajunge la Praga la o jumătate de oră după sosirea cancelarului Hitler, dîndu-i-se onorurile în gară de o companie germană. Se crede că trimiterea președintelui republicii a fost întîrziat cu 2 ore de autoritățile germane, tocmai pentru a sosi după șeful statului german.

[...]

II. Cauzele ocupării și scopul urmărit de Reich

Nu știu dacă există vreo informație sigură care să arate precis ce a urmărit și ce urmărește cancelarul Hitler.

Totuși, din situația geopolitică, strategică și economică a fostei republici cehoslovace, din

* Însemnările cuprinse între paranteze drepte aparțin semnatarului notei introductive.

programul cancelarului arătat în „Mein Kampf" și față de actuala situație internațională, cred că SCOPUL și CAUZELE OCUPĂRII ar fi următoarele :

— Statul cehoslovac, în organizarea rămasă după acordul de la München și chiar dezarmat fiind, forma încă un ghimpe în coasta Reichului, ghimpe ce ar fi putut deveni și mai periculos în cazul unui război, mai ales între Polonia și Germania. [...]

În plus, Reichul își asigură o graniță strategică în această parte, și anume pe înălțimile : Male Karpaty-Bile Karpaty-Javorniky (vest valea Vahului mijlociu și inferior) și care acoperă în același timp și culoarul format de Moravia, foarte important pentru legătura între Germania și fosta Austrie de est.

Am raportat deja convorbirea avută cu atașatul militar german și în care fostul meu coleg îmi arăta linia Vahului mijlociu și inferior ca adevărata graniță a Germaniei în această parte.

De altfel, recente informații arată că pe acea linie se fac lucrări de tranșee, iar germanii au fi instalat acolo un baraj de control chiar și pentru slovaci. [...]

Ca o consecință, capturarea întregului armament cehoslovac și a potențialului de război din Boemia și Moravia îl aduce gratuit Germaniei posibilitatea înarmării a încă 40 de divizii, precum și creșterea potențialului de război.

— Completa stăpînire a industriei de armament cehă, singura furnizoare — s-ar putea spune — a statelor mici ce nu fac politica axei, și deci unele din ele chiar viitoare dușmane, dă posibilitatea Reichului de a le atrage de partea lui și a le forța chiar a vinde tot ce au Germaniei și mai ales materiile prime și cele alimentare.

— Libertatea, nestînjenită, a comunicațiilor prin Boemia și Moravia, atît în interesul economic al Reichului — legînd pe calea cea mai scurtă Berlinul cu fosta Austrie de est —, cît și din punct de vedere strategic într-un război general.

— Aportul economic al acestor două provincii.

— Prin stăpînirea Slovaciei și recent a Memelului, se încercuiește Polonia.

[...]

III. [...] Cum s-a făcut pătrunderea

Odată „Protocolul" semnat în noaptea de 14/15 martie, și deci capitularea statului cehomoravian, trupele germane, nemaicontînd pe rezistențe, eventual numai [pe] rezistențele răzlețe, au pătruns pe comunicațiile principale, cu mijloacele moto-mecanizate în cap (tancuri și autoblindate), ocupînd imediat comandamentele și cazărmile, iar [apoi] trupele de poliție și jandarmeria, oficiile poștale, polițienești, administrative etc.

Imediat s-a ordonat ca trupele cehe să lase armele și să le depoziteze.

La Praga, la ora 11, s-a prezentat un general însoțit de o gardă, la M. St. M. Ceh.

Marele Stat-Major, de altfel ca și celelalte unități și comandamente, pînă la sosirea trupelor germane au ars toată arhiva secretă.

[...]

Imediat după sosire, s-a început luarea în primire a întregului material de război cehoslovac și transportarea lui în Germania, ce continuă în prezent cu mare intensitate.

Cu raportul nr. 1 235 din 31.III.39 am înaintat tabelul de întreg materialul — mai principal — al armatei cehoslovace și care se predă Germaniei.

Cred că acel tabel interesează și prin faptul că arată care era dotarea unei armate din cele mai moderne și bine dotate, și deci un criteriu pentru dotarea noastră.

[...]

IV. Impresiuni asupra armatei germane [...]

Voi arăta cîteva constatări asupra armatei germane. Nu pot spune, din cauza timpului prea scurt de cînd sînt în contact cu acea armată, că afirmațiile mele vor fi complet juste. Totuși, din cele ce am văzut și am observat, am impresia că armata germană este departe de a fi o armată formidabilă. Eram obișnuit să cred — din cele citite și auzite — că este o armată impresionantă și de temut. Este indiscutabil că este o armată bună ; dar formidabilă, nu.

[...]

— **Materialul de război.** La ultima paradă am văzut defilînd peste 150 de tancuri. Nici o omogenitate. Peste 5—6 feluri de materiale, încadrate fără nici un sens : 5—6 tanchete sau tancuri ușoare și apoi cîte unul mijlociu. Impresia de material slab. De altfel, este știut că blindajul tancurilor germane este mult inferior celui ceh.

Idem autocamioanele. Foarte diferite modele și, de asemenea, coloanele sînt organizate cu mai multe tipuri de mașini. Autocamioanele par însă mai bune. Un general german a comunicat unui colonel ceh că sute de auto și tancuri au rămas în pană pe timpul invaziei. Personal, făcînd plimbări cu automobilul, într-o zi, am văzut din 40 de autocamioane întîlnite, 8 în pană de motor.

— **Echipamentul trupei :** normal, nimic excepțional. Mi s-a spus că mulți soldați nu au două cămăși și chiar unii mantale. Am observat deja mulți soldați cu cizme cehe.

— **Caii :** nu prea bine întreținuți și, în general, puțin slabi.

— **Disciplina trupei.** Eram obișnuit să văd în fiecare soldat german un fel de elev de școală militară de la noi. Deziluzie. Soldații nu mai au atitudinea celor dinainte de război (primul război mondial). Multă forfoteală de soldați fără rost. De altfel, se pare că și autoritățile militare germane observă acest lucru, dat fiind că la instrucție — ce se continuă tot timpul mai ales cu recruții — se dă foarte multă importanță instrucției disciplinare. [...]

În general, din cele văzute și constatate am rămas cu impresia că armata germană este departe de a fi aceea care se crede.

[...]

ATAȘATUL MILITAR PRAGA
Colonel I. Eftimiu

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI DIN BERLIN
BIROUL ATAȘATULUI MILITAR

6 APRILIE 1939 BULETINUL DE INFORMAȚII MARTIE 1939

I. Informații politice

1. Ocuparea Cehoslovaciei a stîrnit peste granițe revolta și campania de presă care nu este cunoscută de marea masă a poporului german ; el însuși a fost surprins și uluit atît de călcarea principiilor și a declarațiilor solemne, ca și de fulgerătoarea schimbare în Europa Centrală. Contracampania de presă atît de violentă contra Angliei și Franței dă opiniei publice, care contează atît de puțin, măsura tensiunii dintre marile puteri. Victoria naționaliștilor din Spania, discursul Ducelui și lansarea noului cuirasat Tirpitz nu pot schimba în-

gîndurarea maselor pentru evenimentele petrecute și dușmăniile ce se mărese contra Germaniei. [...] La întoarcerea cancelarului de la Praga, propaganda germană a închis școlile și a putut scoate pe străzi legiuni de milițli și oameni putînd da imaginea triumfului fără convingere.

Către sfîrșitul lunii, campania de presă a devenit și mai violentă, iar ciocnirile sîngeroase de la granița poloneză ca și cele din Slovacia au mărit neliniștea. Reacțiunea în Marile Puteri apusene, pregătirile lor, acțiunea diplomatică de încercuire a Germaniei prin crearea unui **bloc de Est**, călătoria ministrului de externe polon la Londra, evitînd o întrevedere la Berlin, toate acestea au transmis neliniștea chiar în cercurile partidului, ca și în cele oficiale ; aceasta s-a văzut chiar în discursul lung și monoton al cancelarului la lansarea cuirasatului Tirpitz, presărat cu violente reveniri la adresa Angliei mai ales și contra democrațiilor.

În această situație confuză și de înversunate relații, îmi spunea un membru al partidului, Germania se află în dilemă : sau prin forță repede zdrobește cercul care se încearcă a se face în jurul Germaniei, adică a nărui blocada, cum presa și însuși cancelarul a spus-o, sau diplomația germană se angajează pe calea negocierilor pentru a o înlătura. Tot acest membru îmi spunea că, după procedura Anschluss-ului, după ocuparea Cehoslovaciei și după anexarea ținutului Memel, în care Europa n-a fost consultată și nici chiar anunțată, calea negocierilor nu pare folositoare. Nu cunosc scopul invitației ce s-a făcut de la Berlin colonelului Beck, dar refuzul sau eschivarea acestuia arată că negocierile nu mai au succes ; sînt bine informat că ministrul de externe iugoslav a fost invitat, dar și de acolo s-a răspuns cu o amînare din cauza situației externe, ca și a reformelor interne ce se pregătesc. Cred că tot pentru a slăbi impresia acestei izolări s-a făcut și invitația ministrului nostru de externe.

Am fost larg informat de atașatul militar lituanian de pericolul ce amenință țara sa și tratativele ce s-au dus, care s-au terminat cu cedarea ținutului Memel. Procedura a fost aceeași, după o lungă pregătire internă prin agenți, radio, presă, care se întețea, au început pregătirile militare și concomitent s-a făcut invitația delegatului lituanian la Berlin pentru a încheia acordul de bunăvoie, altfel existența Lituaniei nu mai era garantată. În a doua jumătate a nopții, acordul a fost semnat, iar la ora 6 trupele germane din C[orpul] I A[rmată] treceau Niemenul și ocupau ținutul.

[...]

II. Informații militare

1. Ocuparea Cehoslovaciei. În afară de cele raportate cu nr. 517/939, se adaugă :

a) Marile Unități de invazie au avut efectivele de pace, care sînt aproape de cele de război. Pentru a obține surprinderea și pentru a înspăimînta, a întrebuințat M[arî] U[nități] motorizate [1], ușoare și blindate care au invadat pe numeroase coloane. În 2 și 3 zile concentrarea a fost gata.

Trupele germane au fost mirate că n-au întîmpinat rezistență, că n-au găsit baricade ridicate de comuniști și n-au găsit urme de dezordini, așa cum li se spusese.

Trupele și populația cehă au fost și ele surprinse, fiindcă nu li s-a spus nimic, nici măcar n-au fost prevenite ; prea fusese categorică repetata declarație de garanție, cu 6 luni înainte, a cancelarului. Din această cauză, la Mährisch-Ostrau comandantul unui regiment de infanterie, deși surprins, a organizat o apărare ce s-a prăbușit repede, o dată cu căderea lui (un ceh fost legionar în armata franceză).

b) Din primele zile ale ocupării a început prelucrarea întregului inventar militar, iar transportul armamentului cehoslovac a început imediat, chiar cu grabă mare. A și început să sosească în Germania artilerie de tot felul (material nou din magazii) și cai. [...]

c) Au început lucrările de fortificare a unei zone care se sprijină la frontiera poloneză pe masivul Tatra, cuprinde Carpații Albi și Carpații Mici și la sud se sprijină pe Dunăre. În decretul de protectorat se spune că el se întinde la est în Moravia, pînă unde merge siguranța Reichului, deci nu se opreste la frontiera istorică a Slovaciei, iar în decretul de protectorat al acestei provincii se spune clar că se ocupă o parte din teritoriul ei, pentru a se fortifica cu scop de a o apăra ! Atitudinea pasivă a Germaniei față de încălcările maghiare este neînțeleasă și în corpul diplomatic de aci s-a format credința că o parte din Slovacia va fi cedată Ungariei.

Noua zonă fortificată poartă numirea de SO și este completată cu o zonă de apărare aeriană SO. (Luftvertei digungszone SO.)

d) Sînt informat, fără a fi avut o confirmare sigură, că o dată cu ocuparea Cehoslovaciei s-au afișat, o dată cu ordonanțele, diferite proclamații de propagandă, arătînd avantajele regimului nazist și asmuțind populația contra evreilor. Aceste proclamații au fost în limba germană și cehă, dar în orașele din Moravia ar fi fost în limba germană și **română !** Cînd s-a observat eroarea, au fost imediat retrase. Informația trebuie verificată.

2. Legațiunea cehoslovacă din Berlin a fost ocupată de poliție chiar a doua zi după invazie. Este pe punctul de a se organiza acum un fel de „delegație cehă" la Berlin, prevăzută de altfel în decretul de protectorat. În această reprezentanță intră și fostul atașat militar cehoslovac, ca „Consilier de lichidarea armatei".

3. Așa cum am telegrafiat, în Germania nu s-au mai concentrat rezerviști decît aceia care sînt chemați pentru instrucția pe termen redus și care în loc să fie încorporați la 1 mai au primit ordin să se prezinte la 1 aprilie ; unii au fost văzuți venind chiar la 15 martie.

4. Incidentele la frontiera poloneză au fost provocate de unități germane. În zona fostă triplexconfiniium, polonezii stăpîneau, după ocupația din oct. 1938, centrul important Oderberg (Bohumin). Germanii au încercat, ca și la 14 martie [2], printr-o surprindere și o acțiune repede, să cucerească acest nod important. Polonezii, vigilenți, au ripostat energic și germanii s-au retras cu pierderi : morți și răniți. Atașatul polonez mi-a confirmat incidentul, iar militarii călători au văzut răniții. Un general german a făcut ancheta care a dovedit vinovăția comandanților germani. Afacerea s-a închis și a fost acoperită, dar presa s-a arătat furioasă, însă stăpînită și apoi a tăcut. A rezultat o afluire de trupe germane în Silezia și Boemia către acest punct nevralgic, unde se pare că „oștile stau față-n față".

[...]

ATAȘAT MILITAR
colonel Titus Gîrbea

[1] Reg. A.A.A. H. Goering din Berlin a dormit îmbrăcat cîteva nopți în așteptarea plecării.

[2] Au precedat invazia generală în Cehoslovacia prin ocuparea orașului Mährisch-Ostrau [Moravska-Ostrava], temîndu-se de polonezi.

SEMNAL

OCNIȚA ÎN ACTUALITATE

Vestigiile antice de la Ocnița au intrat din nou în actualitate printr-o recentă descoperire arheologică: un depozit de obiecte de metal — bronz și fier — cuprinzînd 43 de piese, deosebit de importante prin determinările cronologice și culturale pe care le permit.

Grație pieselor găsite, ies la iveală cîteva coordonate ale societății dacice din sec. I e.n.: dezvoltarea amplă a meșteșugurilor, varietatea obiectelor și implicit a atelierelor locale, legăturile de schimb cu romanii, concentrarea bogățiilor în mîna cîtorva vîrfuri ale nobilimii locale etc. Au mai fost descoperite — pentru prima dată — unelte legate de exploatarea sării.

În ansamblul dovezilor ce demonstrează — cu toate particularitățile zonale — unitatea culturii geto-dace de o parte și de alta a Carpaților — noua descoperire de la Ocnița se înscrie ca un „document" în plus.

O imagine mai puțin cunoscută a sultanului Mahomet al II-lea Cuceritorul: cea realizată de un miniaturist persan, care ni-l înfățișează pe temutul suveran într-un moment de destindere, mirosind parfumul florii sale preferate — garoafa

Acești cățel din argilă arsă datează din perioada preclasică a artei aztece (secolele VIII—II î.e.n.). Materialul ieftin din care au fost modelate statuetele le-a salvat de lăcomia conchistadorilor. Partea cea mai surprinzătoare este că s-au conservat intacte pînă astăzi, în ciuda fragilității lor

NUMISMATICA ROMÂNEASCĂ ÎN CIRCUIT... MONDIAL

Constatînd necesitatea unui schimb permanent de informații, a unei evidențe „la zi" a cercetărilor și studiilor de specialitate, Congresul internațional de numismatică, ținut în 1967 la Copenhaga, a hotărît înființarea unei publicații consacrate acestui scop. Așa s-a născut Numismatic Literature, *revistă bilunară ce apare la New York, sub egida asociației „The American Numismatic Society".*

Corespondent din România al acestei publicații este cunoscutul specialist Bucur Mitrea. Prin strădania lui, în numărul 81/1968 Numismatic Literature *inserează peste 50 de rezumate cu privire la publicațiile și studiile de numismatică apărute în țara noastră. Alte 55 de rezumate au fost trimise pentru primul număr al anului 1969.*

Prin intermediul publicației Numismatic Literature, *cercetările numismaților români intră într-un fond de informație mondială de largă circulație.*

HOȚII S-AU PRIPIT

În Salamina, unul dintre principalele porturi și fosta capitală a insulei Cipru, serviciul pentru antichități a considerat util să cerceteze din nou un mormînt descoperit cu ani în urmă și jefuit de tîlhari rămași necunoscuți.

E vorba de o cameră funerară dreptunghiulară boltită, construită într-o stîncă, unde a mai fost tăiat lăcașul unui mormînt anterior. Pereții sînt formați din blocuri de piatră, îngrijite ca execuție. Deși considerabil deteriorată de infiltrațiile de apă, pictura în roșu și albastru se păstrează în unele părți destul de bine. Decorația tavanului, alcătuită din două linii în diagonală, avînd la intersecții rozete, și cea a pereților — flori de lotus — amintesc ornamentele interioare ale unor sarcofage egiptene.

Pe lîngă construcția propriu-zisă, arheologii au descoperit și numeroase obiecte neglijate de jefuitori, printre care flacoane de alabastru, cercei, brățări de argint, perle de aur și cornalină, o pereche de plăci de argint aurit.

TIEPOLO - PICTOR ISTORIC

B. DUȚESCU

„S-a stins faima falnicei Veneții..." Versul eminescian evocă parcă secolul al XVIII-lea, care a adus cu sine crepusculul republicii de la Marea Adriatică. Din vastele ei posesiuni de odinioară, mai rămăseseră doar cîteva teritorii, amenințate și ele. Temuta sa flotă militară nu mai era decît o palidă amintire, iar negustătorii din cetatea de pe lagună, vestiți altădată pentru dinamismul lor, renunțaseră de mult să mai cutreiere mările.

Pentru călătorii vremii, orașul continua să rămînă un punct de atracție : pe cele 118 insulițe ale arhipelagului din Laguna veneta, palatele înălțate de-a lungul a 160 de canale adăposteau vechi familii de nobili care își plimbau nostalgia în gondole. Dar poliția secretă a dogelui își avea agenți pretutindeni și nu o dată trecătorul întîrziat se poticnea, pe unul din cele patru sute de poduri, de un cadavru purtînd de gît o pancartă pe care scria : „Așa pier trădătorii de țară !"

Veneția era în plină decadență, dar pictura ei înflorea. Canaletto și frații Guardi zugrăveau pe mii de pînze chipul minunatului oraș, în vreme ce Pietro Longhi acorda preferință vieții de zi cu zi a locuitorilor săi. Dar cel mai înzestrat dintre toți era Giovanni Battista Tiepolo (1695—1770). Trimis la vîrsta de 14 ani să deprindă tainele meșteșugului în atelierul lui Gregorio Lazzarini, tînărul învățăcel s-a plictisit repede de canoanele rigide, respectate cu sfințenie de magistrul lui, și s-a adresat marilor maeștri ai Renașterii, îndeosebi lui Veronese ale cărui tablouri le-a studiat cu pasiune.

Foarte curînd, talentul lui Tiepolo s-a impus cu autoritate. Nici nu împlinise vîrsta de 21 de ani cînd a fost primit în confreria pictorilor. Peste alți cinci ani, dogele îl numea curator al tezaurelor sale artistice. Dincolo de hotarele republicii, din Germania pînă în Spania, penelul lui era solicitat pentru a împodobi cu fresce pereții și plafoanele palatelor regale și aristocratice.

Între 1725 și 1730, atenția lui Tiepolo a fost atrasă de istoria antichității romane, căreia i-a consacrat un ciclu de zece picturi murale. Cu o remarcabilă vigoare dramatică, el a creat scene în care apar imaginile glorioșilor împărați și conducători de oști ai vechii Rome. Bătălia de la Vercellae, în care cotropitorii teutoni au suferit o zdrobitoare înfrîngere, triumful lui Marius, învingătorul lui Iugurtha, regele Numidiei, și asaltul Cartaginei sînt cîteva dintre temele acestui ciclu.

După cum se poate constata din reproducerea alăturată, interesul lui Tiepolo nu se centrează totdeauna asupra personajului principal al tabloului. Nu Marius, învingătorul, ci Iugurtha — cel pe care romanii l-au înfrînt ca urmare a trădării socrului său — ne reține privirea prin atitudinea sa plină de demnitate. Întreaga scenă este compusă cu arta unui veritabil regizor de teatru.

Și, tot ca pe un regizor de teatru, îl vedem pe însuși Tiepolo (în stînga lui Iugurtha), făcînd o ultimă verificare a modului în care i-au fost respectate indicațiile.

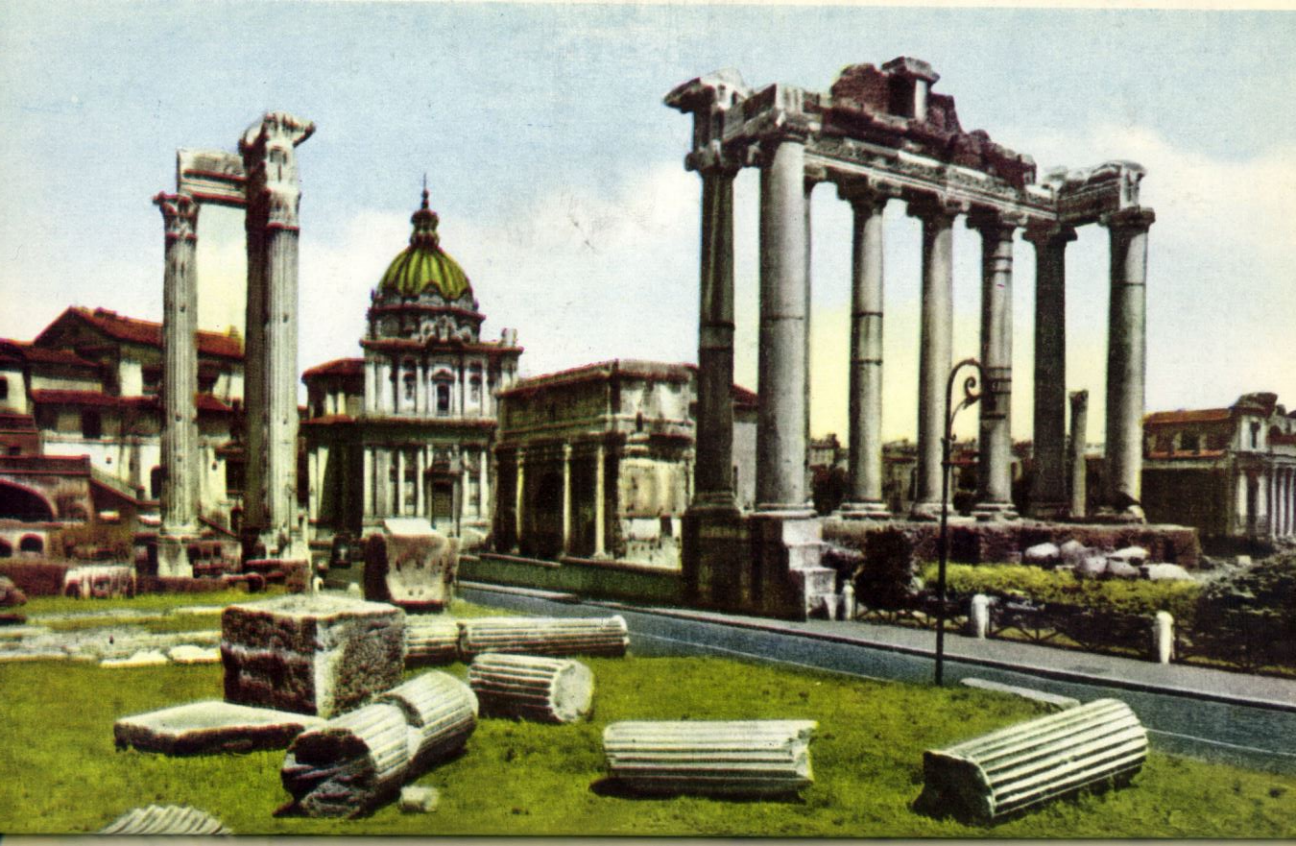

Sarmisegetuza : reconstituirea incintei sacre a Dacilor.

Ruinele Forului roman. Antica măreție stîrnea ambițiile lui Mussolini.
(„Marșul asupra Romei". p. 57—64)

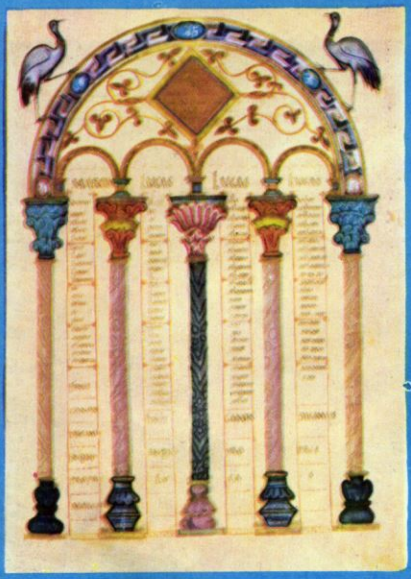

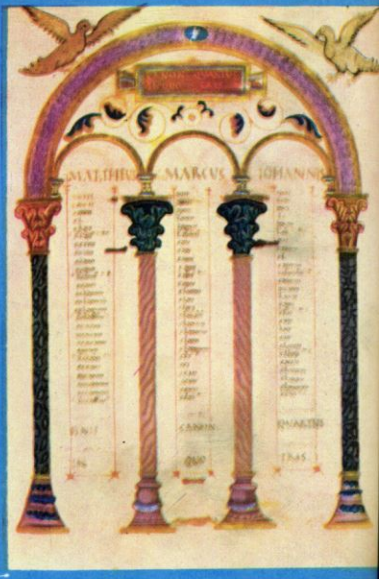

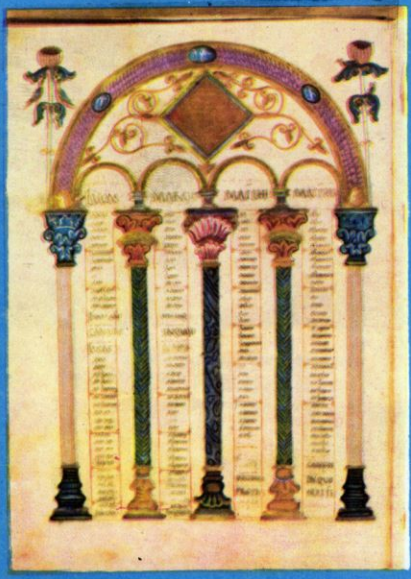

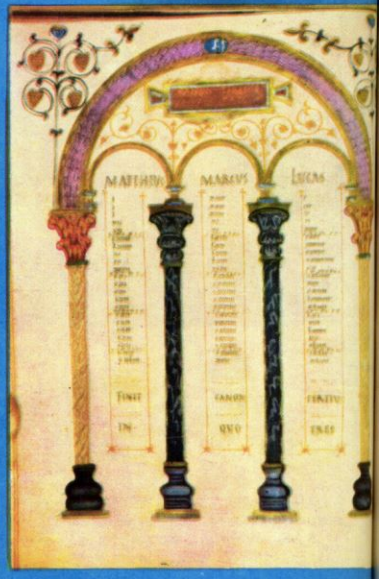

Pagini din „Codex Aureus"

Sarmisegetuza : reconstituirea incintei sacre a Dacilor.

Ruinele Forului roman. Antica măreție stîrnea ambițiile lui Mussolini.
(„Marșul asupra Romei". p. 57—64)

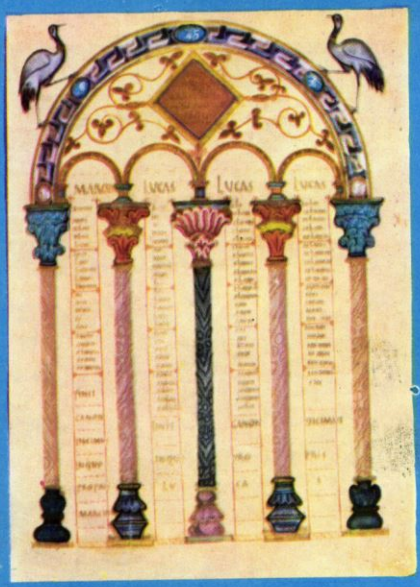

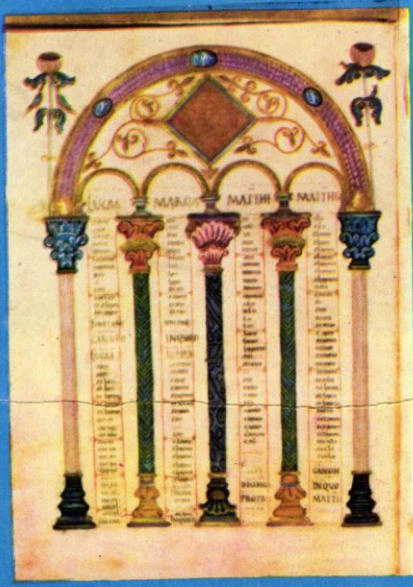

Pagini din „Codex Aureus"

memento

aprilie '69

• În urma regimului de exterminare la care a fost supus în închisoare, s-a stins din viață, la 1 aprilie 1929, Ion Fonaghi, fruntaș al mișcării muncitorești din România.

• 2—5 aprilie 1929 : lucrările Congresului general al Sindicatelor unitare din țara noastră.

• Poetul Dimitrie Bolintineanu s-a născut la 2 aprilie, acum 150 de ani. Prieten și colaborator al domnitorului Al. I. Cuza, a fost ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, în care calitate a prezentat raportul pentru înființarea Universității din București (iulie 1864). Totodată a fost un susținător hotărît al legilor pentru reforma agrară și secularizarea averilor mănăstirești.

• 4 aprilie 1945 : eliberarea Ungariei de sub jugul fascist. Sărbătoarea națională a poporului ungar.

• Vasile Tudose, militant al mișcării muncitorești din România, secretar al C.C. al U.T.C., a murit la 4 aprilie 1944.

• Acum 175 de ani, la 5 aprilie, G. J. Danton, fruntaș iacobin al revoluției burgheze, acuzat de trădare, a fost ghilotinat din dispoziția lui Robespierre.

• 9 aprilie 1940 : agresiunea Germaniei împotriva Danemarcei și Norvegiei, țări neutre la începutul celui de al doilea război mondial.

• 9 aprilie 1654 : moartea domnitorului Matei Basarab.

• Primul număr al „Revistei Sociale" — publicație a cercurilor socialiste — a apărut la Iași, la 10 aprilie 1884.

• 11 aprilie : Ziua internațională a foștilor deținuți, deportați și internați politici antifasciști.

• Ștefan cel Mare s-a urcat pe tronul Moldovei la 12 aprilie 1457.

• 12—14 aprilie 1861 : începutul Războiului de secesiune care a dus la abolirea sclavajului în Statele Unite ale Americii.

• 13 aprilie 1945 : eliberarea Vienei de sub ocupația nazistă de către trupele sovietice.

• Fizicienii Maria Sklodowska-Curie și Pierre Curie au descoperit la 13 aprilie 1898 radiumul.

• „Unul din acei oameni rari care au ajuns să fie mari, fără să înceteze a fi buni". Așa îl caracteriza Marx pe Abraham Lincoln, președintele Statelor Unite ale Americii, în 1860—1865, care a fost asasinat la 15 aprilie 1865, de către J. W. Booth, fanatic sclavagist.

• La 15 aprilie 1452, lîngă Florența, s-a născut Leonardo da Vinci, mare pictor, sculptor, inginer, arhitect, om de știință și gînditor italian renascentist.

• 20 aprilie 1969 : se împlinesc două decenii de cînd s-a deschis la Paris și Praga primul Congres mondial al partizanilor păcii.

• Scriitorul Camil Petrescu, autor, printre altele, al piesei „Bălcescu" și al romanului „Un om între oameni", s-a născut la 21 aprilie 1894.

• La 22 aprilie 1870 s-a născut V. I. Lenin.

• La 23 aprilie 1919 s-a constituit Partidul Comunist din Iugoslavia (din 1952 Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia).

• William Shakespeare s-a născut la 23 aprilie 1564, la Stratford on Avon.

• 24 aprilie 1574 : oastea moldovenilor condusă de Ioan Vodă cel Cumplit zdrobește la Jilițea pe cotropitorii turci.

• Lucrările Conferinței în vederea creării Organizației Națiunilor Unite au început la 25 aprilie 1945 în orașul San Francisco.

• Acum 225 de ani, la 25 aprilie, murea astronomul și fizicianul suedez Anders Celsius, autorul scării termometrice centezimale — care-i poartă numele.

• La 30 aprilie 1949 : s-au format primele detașamente de pionieri din țara noastră.

LA ALBA IULIA UN MANUSCRIS DIN BIBLIOTECA LUI CAROL CEL MARE

RADU CONSTANTINESCU

CODEX

Prețioasa colecție de manuscrise medievale a bibliotecii Batthyaneum din Alba Iulia cuprinde numeroase piese rare, a căror însemnătate este bine cunoscută savanților din întreaga lume. Unul din aceste manuscrise are o valoare cu totul excepțională. Este vorba de *Codex Aureus*, nume pe care cititorul l-a putut găsi în ultima vreme amintit cu stăruință de cîte ori se face aluzie, în vreun fel sau altul, la patrimoniul artistic și istoric național.

În covîrșitoarea lor majoritate, manuscrisele bibliotecii din Alba Iulia provin din colecția contelui Ignác Batthyány (1741—1798), episcop catolic de Alba. Contele Batthyány a achiziționat *Codex Aureus* în anul 1785 de la arhiepiscopul Vienei, Migazzi ; manuscrisul cuprinde, pe 111 foi de pergament, evangheliile după Matei și Marcu. Nu conținutul codicelui îl îndemnase însă pe eruditul prelat să facă asemenea achiziție, ci modul în care era prezentat textul : literele întocmite cu pulbere de aur și miniaturile multicolore acoperind foi întregi erau menite să încînte ochiul iubitorului de artă, iar vădita vechime a pergamentului și a scrieturii ar fi atras, la rîndu-i, pe orice amator de antichități.

E greu de aflat de unde luase Migazzi codicele ; manuscrisul de la Alba Iulia este numai un fragment : un exemplar de lux ca acesta, scris cu litere de aur și purpură, trebuie să fi cuprins, împreună cu foile care lipsesc, un evangheliar întreg. Într-adevăr, în colecțiile bibliotecii Vaticanului, în seria Palatina, se găsește un codice asemănător al evangheliilor după Luca și Ioan, împreună cu un *lecționar* — lista pasajelor evanghelice care urmau a fi citite la slujbele din fiecare zi a anului. Dimensiunile (374×271 mm), litera, cerneala, pergamentul și stilul miniaturilor sînt aceleași. Acest fapt a dus, încă de acum cîteva decenii, la concluzia că cele două manuscrise ar fi părțile unui unic evangheliar.

Colecția palatină, dăruită în 1623 papei Urban al VIII-lea de către electorul Bavariei, Maximilian I, era o parte din prada generalului Ligii catolice, Tilly, dobîndită cu un an mai înainte la cucerirea Heidelbergului. Biblioteca din Heidelberg, alcătuită de Ottheinrich von der Pfalz cuprindea, în cea mai mare parte, manuscrise obținute din tezaurul străvechii mănăstiri Lorsch, pe căi destul de puțin onorabile, pare-se de către electorul palatin,

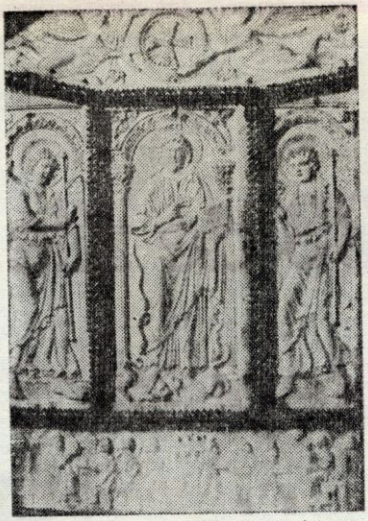

„Copertele evangheliarului din Lorsch sînt socotite a fi cele mai mari și mai frumoase din întreaga perioadă carolingiană..." J. Bechwith, istoric de artă și bizantinolog britanic

AUREUS

trecut de puțină vreme la protestantism. Ridicată în 764 lîngă Worms, mănăstirea fusese protejată, încă de la început, de urmașii lui Pepin cel Scurt. Carol cel Mare îi acordase numeroase privilegii și socotise de datoria lui să asiste la sfințirea uneia din cele două biserici ale mănăstirii.

Este posibil ca la moartea lui Carol (814), cînd, potrivit testamentului din 811 al marelui împărat, manuscrisele capelei palatine au fost vîndute, abatele din Lorsch, Adalung (804—837), unul dintre cei care au semnat ca martori testamentul, să fi cumpărat evangheliarul. În orice caz, în cel mai vechi catalog al bibliotecii din Lorsch (pe la 830), în rîndul cărților sfinte figurează un *evanghelium cum auro, pictum, habens tabulas eburneas* („evanghelie aurită și zugrăvită avînd coperte de fildeș"). E vorba de *Codex Aureus*, așa cum a dovedit acum zece ani istoricul de artă Wilhelm Koehler.

După particularitățile grafice, acest manuscris pare a fi fost întocmit în atelierul scribilor și miniaturiștilor din așa-zisa școală palatină, în preajma anului 810. Chiar dacă nu Carol însuși a fost posesorul manuscrisului, el a aparținut, fără îndoială, unui fruntaș al curții caroline sau unui membru al familiei imperiale. Mă simt însă dator să precizez că opinia mea nu coincide în mod absolut cu cea a dr. Koehler : nu pot crede, astfel, că manuscrisul a fost executat la Aachen, iar data de 810 îmi pare a fi fost sugerată savantului german de propriul său sistem de clasificare cronologică, sistem oarecum convențional, în care se acordă prea mare însemnătate elementelor formale, de stil grafic, și se neglijează textul propriu-zis. Prefer — înainte de a argumenta pe larg această opinie pe care nu doresc să o impun cititorului — a aștepta apariția, anunțată pentru anul 1969, a unui studiu liturgic închinat codicelui de către Dom Bonifatius Fischer.

Mă mulțumesc să adaug, în încheiere, cîteva cuvinte despre urmările vandalismului „iubitorilor" de antichități cărora le-a căzut victimă prețiosul evangheliar. La origine, *Codex Aureus* nu a fost legat în piele, filele de pergament fiind strînse, așa cum arată și însemnarea din catalogul mănăstirii Lorsch, între două plăci de fildeș sculptat (370×265 mm și 382×282 mm), ambele imitînd stilul dipticelor imperiale din secolul al V-lea și înfățișînd : prima (cea care corespunde părții de la Alba Iulia) pe Fecioara Maria, a doua pe Isus. Cea mai veche mărturie privind înstrăinarea celor două plăci de fildeș datează din 1711. Două sute de ani mai tîrziu, un cercetător german atrăgea atenția asupra unor replici ale copertelor originale, aflate la Zagreb și Darmstadt. Că aceste plăci sînt niște falsuri s-a putut dovedi abia în 1965 cu prilejul organizării expoziției Carol cel Mare de la Aachen, cînd, pentru scurtă vreme, au fost din nou reunite cele patru *membra disjecta* : *Codex Aureus* de la Alba Iulia, *Codex Palatinus* nr. 50 de la Vatican, *placa Fecioarei* care părăsise în 1853 Kölnul pentru Museo Sacro din Roma și *placa lui Isus*. Aceasta din urmă fusese cumpărată în 1866 de *Victoria and Albert Museum* din Londra. Falsurile au fost executate de același meșter italian, la începutul secolului al XVIII-lea.

Deși filele de pergament și copertele de fildeș sînt astăzi împărțite între două muzee și două biblioteci, iubitorul de artă și cercetătorul culturii carolingiene au posibilitatea de a examina codicele în forma sa inițială mulțumită apariției, în 1967, la München, a unei excelente reproduceri cromofototipice în cîteva zeci de exemplare — rezultat al unei fructuoase colaborări internaționale.

Cele 133 de zile ale Republicii Sovietice Ungare

LASZLO GERGELY
cercetător la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

Toamna anului 1918. Europa chinuită de foame și ruină era la capătul unui război sîngeros, care, timp de patru ani, provocase o ascuțire fără precedent a contradicțiilor politice, sociale și naționale. Un gigantic val revoluționar cuprinsese bătrînul continent. Victoria proletariatului rus în octombrie 1917 dăduse o puternică lovitură reacțiunii internaționale și un viguros impuls luptei pentru libertate socială și națională a tuturor popoarelor lumii. La sfîrșitul lui octombrie 1918, prăbușirea Imperiului austro-ungar devenise un fapt împlinit. În ziua de 31 octombrie, la Viena, guvernul condus de cancelarul Karl Renner anunța abolirea monarhiei și grabnica încheiere a păcii. Se încerca a se salva ce se mai putea salva. În Ungaria evenimentele se precipitau, de asemenea. La 28 octombrie Consiliul Național Maghiar, creat la 25 ale aceleiași luni, prelua puterea. În organizarea marilor acțiuni de masă din 28, 30 și 31 octombrie un rol hotărîtor l-au jucat Sfaturile muncitorilor și soldaților, create în vîltoarea evenimentelor revoluționare.

La 31 octombrie s-a format un guvern de coaliție în care au intrat și cîțiva social-democrați, prezidat de contele Károly Mihály, care spera ca, prin efectuarea unui program limitat de reforme cu caracter burghezo-democratic, să mențină la putere clasele exploatatoare în fostele teritorii ale coroanei maghiare. Sub presiunea maselor populare, la 16 noiembrie a fost proclamată republica.

La 24 noiembrie 1918 a fost creat Partidul Comunist din Ungaria, care înscria ca principal punct în programul său lupta pentru instaurarea dictaturii proletare.

Populația din Budapesta sărbătorește proclamarea Republicii Sovietice Ungare (23 martie 1919)

După cinci luni de guvernare, timp în care nu rezolvase nici unul dintre deziderate fundamentale ale maselor populare, guvernul de coaliție a intrat în impas. Devenea tot mai evident că numai clasa muncitoare în frunte cu partidul ei marxist-leninist — partidul comuniștilor — își putea asuma sarcina de a apăra revoluția burghezo-democratică și de a organiza lupta populară pentru trecerea la revoluția socialistă. În ciuda acțiunilor represive ale guvernului, care a trecut la arestarea a numeroși conducători comuniști, popularitatea și influența partidului creșteau necontenit în rîndul poporului.

În focul acțiunilor revoluționare s-a realizat, la 21 martie 1919, unirea între Partidul comunist și Partidul social-democrat, luînd naștere Partidul Socialist din Ungaria. În aceeași zi, noul partid a creat Consiliul Guvernamental Revoluționar, care a preluat puterea politică. S-a constituit un guvern revoluționar a cărui figură centrală era Béla Kun, iar Ungaria a fost proclamată Republică Sovietică. Într-o cuvîntare rostită la radio, șeful guvernului anunța „muncitorilor din întreaga lume că în Ungaria s-a înfăptuit dictatura proletariatului". Începea un drum greu, dar plin de speranțe. Încă din primele zile noul guvern a trecut la înfăptuirea unui amplu program revoluționar, decretînd naționalizarea marilor întreprinderi industriale și bancare, darea în folosirea cooperativelor a proprietăților agricole de peste 57 ha, exproprierea imobilelor aparținînd bogătașilor, introducerea zilei de lucru de 8 ore etc.

Steagul Regimentului 31 infanterie din Armata Roşie ; însemnele diferitelor unităţi militare revoluţionare

Revoluţia proletară maghiară a stîrnit panică în rîndul reacţiunii internaţionale. Speriate de posibilitatea unei victorii a mişcării revoluţionare în Europa Centrală, guvernele Antantei au trecut la sprijinirea contrarevoluţiei interne prin finanţarea şi provocarea a repetate rebeliuni contra puterii populare, iar după eşecul acestora au hotărît să vină în ajutorul reacţiunii maghiare prin organizarea unei intervenţii armate străine împotriva tînărului stat proletar. „Cînd au simţit că în Ungaria va izbucni revoluţia — arată V.I. Lenin — aceste fiare, imperialiştii englezi şi francezi, au vrut s-o anihileze, să împiedice naşterea ei".

La înăbuşirea revoluţiei proletare din ţara vecină au ajutat şi cercurile burghezo-moşiereşti din România, prin trimiterea unor unităţi armate, răspunzînd, în acest fel, chemării reacţiunii maghiare, care încheiase o convenţie la 25 iulie, cu şefii misiunilor Antantei, pentru înlăturarea guvernului revoluţionar. „Clasa muncitoare, mişcarea revoluţionară din România, — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — s-au ridicat hotărît împotriva acestei intervenţii, condamnînd-o cu tărie, şi au sprijinit activ revoluţia proletară din Ungaria". Solidaritatea mişcării muncitoreşti din ţara noastră cu revoluţia proletară din Ungaria s-a exprimat în primul rînd în poziţia profund internaţionalistă adoptată de Partidul socialist, care a salutat cu căldură cucerirea puterii de către proletariatul ungar. Cu toate că erau nevoiţi să activeze în condiţiile stării excepţionale instituite de clasele conducătoare de teamă că flacăra revoluţiei să nu cuprindă şi România, socialiştii români au găsit diverse forme pentru a prezenta opiniei publice semnificaţia evenimentelor revoluţionare din ţara vecină ceea ce a contribuit la afirmarea unei atitudini colective de simpatie şi interes în ţara noastră faţă de revoluţia proletară din Ungaria. Aşa cum reiese şi din documentele pe care le publicăm au avut loc numeroase mitinguri şi întruniri de solidaritate în oraşele Bucureşti, Galaţi, Iaşi, Brăila, Cîmpina, Sibiu, Lonea, Petroşeni etc., la care au luat cuvîntul fruntaşi ai mişcării muncitoreşti, intelectuali de vază, precum şi muncitori şi funcţionari. În unele centre feroviare au fost organizate acţiuni de sabotaj pentru întîrzierea trenurilor cu muniţii şi soldaţi ce se îndreptau spre Ungaria revoluţionară.

Un grup de membri ai guvernului revoluționar : Béla Kun, Szántó Béla, Garbai Sándor și Böhm Vilmos

O formă principală de luptă prin care proletariatul român și-a manifestat solidaritatea cu revoluția proletară din Ungaria au fost acțiunile greviste. Ele au culminat cu greva politică declanșată la 21 iulie 1919, parte integrantă din greva internațională de solidaritate cu sovietele din Rusia și Ungaria. *În acea zi la București și Galați, la Iași și Reșița, la Brăila și Cîmpina, la Ploiești și Turnu Severin și în alte orașe ale țării, zeci de mii de muncitori au încrucișat brațele, făcînd să tremure oligarhia română. „Proletariatul bucureștean, prin tăria sa numerică, conștiința de clasă și forța morală ce reprezintă, și-a spus cuvîntul hotărîtor — scria săptămînalul „Social-Democrația", apreciind însemnătatea grevei. Solidari cu întregul proletariat internațional, noi ne simțim una cu el în frămîntarea uriașă care va răsturna lumea veche, clădind societatea socialistă".*

În același timp sute și mii de români din toate provinciile românești, care se aflau la Budapesta au participat cu arma în mînă, în cadrul tinerei armate ungare, la apărarea cuceririlor revoluționare.

La sfîrșitul lunii iulie 1919, ca urmare a superiorității numerice și în armament a trupelor intervenționiste, a intensificării activității contrarevoluționarilor unguri în interiorul și în afara țării, a trădării social-democraților de dreapta, revoluția sovietică din Ungaria a fost înfrîntă. La 16 noiembrie, detașamentele de ofițeri albi ale amiralului Horthy și-au făcut intrarea în Budapesta, instaurînd un regim de cruntă teroare a celor mai reacționare cercuri ale burgheziei maghiare.

România a fost o gazdă primitoare pentru emigranții revoluționari refugiați din Ungaria din cauza terorii albe instituită de Horthy. *Mișcarea muncitorească din țara noastră, i-a înconjurat cu căldură, făcînd din solidaritatea de clasă proletară un scut puternic, apărîndu-i de asasinii contrarevoluționari plătiți de horthyști.*

Sprijinul acordat revoluționarilor maghiari de către mișcarea muncitorească din țara noastră, lupta proletarilor și militanților socialiști români pentru apărarea revoluției proletare din Ungaria reprezintă expresii vii ale spiritului profund internaționalist al clasei noastre muncitoare, al mișcării revoluționare și progresiste din România.

I

Lenin salută revoluția din Ungaria

Sîmbătă trecută după-amiază (22. III. 1919, ora 17 — n.a.), guvernul sfaturilor din Budapesta s-a pus în legătură cu guvernul bolșevist rus prin stațiunea de radiotelegrafie din Csepel. Stațiunea din Csepel a dat următoarea notă :

„Republica Sfaturilor Ungare roagă pe tovarășul Lenin să vie la aparat".

După 20 de minute, stațiunea din Moscova a răspuns :

„Lenin la aparat. Rog să vie tovarășul Béla Kun la aparat".

Csepel a răspuns :

„În locul lui Béla Kun, care e acum la o ședință a guvernului sfaturilor, e Ernest Pór la aparat. Tovarășe Lenin, aci Ernest Pór, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist (din) Ungar(ia). Proletariatul ungar, care a pus noaptea trecută mîna pe întreaga putere guvernamentală și a instituit dictatura proletariatului, vă salută ca pe conducătorul proletariatului internațional. Transmiteți, vă rog, expresia solidarității noastre revoluționare și salutul nostru întregului proletariat revoluționar rus. Partidul Social [— Democrat] a adoptat punctul de vedere al comuniștilor.

Republica Sfaturilor Ungare oferă alianță defensivă și ofensivă guvernului sovietelor : cu armele în mînă vom înfrunta pe toți dușmanii proletariatului. Rugăm [dați-ne] comunicări asupra situației militare."

La 8 seara stațiunea din Moscova a comunicat celei din Csepel că din cauza tulburărilor atmosferice mesajul a sosit incomplet. A fost deci completat.

La 9,10 seara s-a primit următorul mesaj de la Moscova :

„Aici Lenin. Salutul meu sincer guvernului proletar al Republicii Sfaturilor Ungare și îndeosebi tovarășului Béla Kun. În acest moment am comunicat congresului (al VIII-lea — n.n.) al Partidului Comunist al Rusiei bolșeviste mesajul dv. A fost primit cu un nesfîrșit entuziasm. Vă vom comunica pe cît de curînd posibil hotărîrile Congresului celei de-a treia Internaționale Comuniste, ca și comunicarea asupra situației militare. E absolut necesar de a se menține o legătură radiotelegrafică permanentă între Budapesta și Moscova. Cu salut comunist și o strîngere de mînă.

Lenin" [1]

II

Români în regimentele roșii internaționale

Ieri dimineață în Budapesta s-a desfășurat un eveniment important [...]

Grupuri de cîte două batalioane din cele două regimente internaționale, perfect echipate, compuse din oameni călîți în luptă, s-au înșiruit în piață sub drapelele roșii. [...] Cel de al doilea regiment s-a format tot din soldați care au luptat în Rusia, dar între aceștia sînt și români, slovaci și chiar și cehi, în afară de nemți și austrieci. Și aceștia au fost ostași hotăriți și înflăcărați ai revoluției mondiale proletare. Ei țin în mînă drapelul roșu cu convingere și dîrzenie și cei care au privit duminică dimineața defilarea au fost încîntați că drapelele cauzei sfinte a proletariatului se află în mîinile unor bărbați adevărați [2].

III

1 Mai 1919 la Galați : solidaritate cu Rusia și Ungaria

Muncitorii organizați din Galați [prezenți] în sala Teatrului cu pentru a slăvi sărbătorirea muncii de 1 Mai, trimit salutul lor frățesc proletariatului din lumea întreagă, care serbează sfînta zi de azi încă sub stăpînirea burghezimii [și] îndeosebi proletariatului stăpîn pe sine. Trimitem salutul plin de admirație și îmbărbătare tovarășilor închiși și condamnați de clasele stăpînitoare de la noi și de pretutindenea, ne

[1] „Izbînda", București, anul I, nr. 135, din 18/31 martie 1919. Nu se menționează sursa informației (Ultima parte a convorbirii este cuprinsă și în V. I. Lenin. *Opere complete*, vol. 38, ediția a II-a, Editura politică, București, 1966, p. 214.

[2] „Vörös Katona", Budapesta, anul I, nr. 13, din 9 aprilie 1919.

Afișe care chemau populația să se înroleze în Armata Roșie

solidarizăm cu cauza [...] muncitorimii din toată lumea. Proletariatul se desolidarizează [de] războiul pe care îl duc [burgheziile] în contra proletariatului din Rusia și Ungaria ; facem apel la proletariatul mondial pentru a împiedica opera de înăbușire asupra proletariatului. [...] [3]

IV

Siguranța recunoaște... Un agent informator trimitea la 10 iulie 1919 Siguranței generale din Sibiu o notă în care arăta, printre altele :

[...] În ziua de 29 iunie (1919 — n.a.) a avut loc în Mureș — Uioara o întîlnire intimă a mecanicilor și minerilor sindicaliști de la minele din acea localitate.

Drăghici Marian [...] Întreg discursul său a fost numai o agitație antimilitaristă zicînd : nimeni să nu servească în armată și să nu lupte contra muncitorilor din Budapesta, căci aceștia sînt frați de-ai noștri, și pentru ce să ne vărsăm sîngele pentru capitaliști. Discursul acestui Marian Drăghici a produs o vie satisfacție. [...] [4]

V

Solidaritatea muncitorimii timișorene. Din procesul verbal al ședinței extraordinare a Partidului Social-Democrat din Banat, din 15 VII 1919

[...] Tovarășul Müller deschide ședința și dă cuvîntul tovarășului Novac, care anunță că muncitorimea din Europa, pe data de 21 iulie, printr-o grevă generală, își manifestă dezacordul cu pacea forțată și cu intervenția puterilor Antantei în problemele interne ale celor două republici sovietice. Propune ca muncitorimea organizată din Timișoara să se alăture proletariatului din Europa, și, pe data de 21 iulie, prin încetarea lucrului, să-și dea expresie protestului său. [5]

VI

Sindicatele împotriva intervenției

Vineri seara a avut loc o întrunire în comun a delegaților tuturor sindicatelor organizate pentru a lua hotărîrea în vederea grevei generale din Capitală de luni 21

[3] Arhiva centrală a C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dosarul nr. 767, fila 48.
[4] *Ibidem*, fondul nr. 28, dosarul nr. 4 349, filele 33—39.
[5] *Ibidem*, fondul 28, dosarul nr. 4 236, fila 47.

iulie. După scurte discuțiuni s-a primit cu entuziasm hotărîrea declarării grevei generale pe ziua de 21 iulie. Nici un muncitor nu va lucra. Totul va fi stagnat. Muncitorimea va sta acasă liniștită și astfel își va manifesta solidaritatea cu întregul proletariat internațional [...] în contra intervenției în republicile proletare, în contra cenzurei, în contra stării de asediu, pentru amnistie generală și imediată și pentru demobilizarea completă a tuturor cetățenilor.[6]

VII

Chemarea a fost auzită

Cu toată vigilența extraordinară a cenzurii (noi recunoaștem fiecăruia meritele) ca să nu se strecoare nici un comunicat, nici o chemare la greva de ieri, cu toate măsurile de intimidare din ajun, enorma majoritate a muncitorimii Capitalei a încetat lucrul, iar acei care n-au pus jos unealta au făcut-o prin dispoziția organelor sindicale numai ca să nu lipsească publicul de serviciul strict necesar.

Așa cum i s-a comunicat proletariatului nostru prin scris, așa cum e o imposibilitate materială să se încunoștiințeze tuturor în intervalul celor două zile cît s-a scurs de la hotărîre, dar cum totuși viața industrială a încetat pare că chemarea la marele gest de solidaritate internațională a venit prin aer, a vibrat — în ciuda tuturor piedicilor — în văzduh și a fost auzită de fiecare muncitor în parte [...]

Prima mare chemare — 21 iulie — care a sunat alarma a fost auzită. Nimic nu mai poate fi închipuit, inventat care să oprească, ca și celelalte trîmbițe să fie auzite și urmate căci, lozinca — dezrobirea — bate pieptul, bate de acum în pieptul tuturor.

Și cît de mici apar față de această forță elementară cenzurile, stările de asediu, curțile marțiale !

TRĂIASCĂ SOLIDARITATEA INTERNAȚIONALĂ A PROLETARIATULUI !
TRĂIASCĂ SOCIALISMUL ![7]

VIII

Greva — o deplină reușită

Începînd cu măreața grevă generală de luni, viața muncitorimii a fost în tot cursul săptămînii agitată și la înălțimea datoriei și a vremurilor.

Orice s-ar spune, ziua de 21 iulie înseamnă o dată importantă în istoria luptelor clasei muncitoare organizate și conștiente în lupta pentru transformarea societății

[6] „Socialismul", anul IX, nr. 140, din 21 iulie 1919.
[7] „Socialismul", anul IX, nr. 141, din 23 iulie 1919.

Batalioane ale regimentelor internaționale defilînd pe străzile Budapestei (6 aprilie 1919)

Un grup de ostași, printre care mulți români, participanți la revoluția proletară din Ungaria

din toate țările. Și muncitorimea din țara noastră începe să-și cunoască interesele. Deși o cenzură stupidă a împiedicat ca să parvie orice știre organizațiunilor noastre din provincie, relativ la hotărîrea comitetelor centrale pentru greva de la 21 iulie, totuși în Capitală, Ploiești, Galați, Brăila, Buzău, Cîmpina și alte localități greva a avut o deplină reușită [...][8].

IX

Muncitorimea clujeană împotriva teroarei horthyste

Duminică 30 mai secțiunea Partidului Socialist din Cluj a ținut o mare întrunire publică (la care au luat parte peste 6 000 de muncitori — n.a.) unde a protestat energic contra teroarei ce bîntuie în Ungaria. [...]

Adunarea a trimis Conferinței de pace din Paris următoarea telegramă :

„Muncitorii români și maghiari organizați în Partidul Socialist din Ardeal și Banat, în marea lor întrunire de protestare de la 30 mai 1920, din Cluj, protestează cu adîncă consternare și cu revoltă contra grozăviilor numeroase comise de teroarea albă din Ungaria și roagă singurul for internațional să-și ție de datorie umanitară și civilizată, să se mature actualul sistem de guvernare reacționar și barbor din Ungaria".[9]

X

In sprijinul revoluționarilor emigrați

In înțelegere cu Comisia Generală a Sindicatelor, Comitetul [Executiv al Partidului Socialist din Ardeal și Banat] a inițat o acțiune de ajutorare a victimelor teroarei albe din Ungaria, tipărind timbre de ajutor și obligînd pe fiecare muncitor organizat să cumpere asemenea timbre, contribuind astfel la ajutorarea tovarășilor noștri refugiați din țara lui Horthy.

Prin presă și prin întruniri am demascat și am vestejit teroarea sălbatică și criminală a magnaților reacționari din Ungaria, dezlănțuită împotriva mișcării muncitorești[10].

[8] „Socialismul", anul IX, nr. 146, din 28 iulie 1919.
[9] „Tribuna socialistă" Cluj, anul XVI, nr. 24, din 13 iunie 1920.
[10] „Tribuna socialistă", (supliment) nr. 32/1920.

panoramic

Cărți primite la redacție

Aspecte ale luptei revoluționare a țărănimii

GH. MATEI, Cluburile socialiste la sate, 1898—1899, Ed. Științifică, 1968

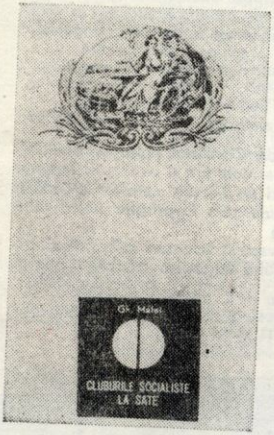

Problema care face obiectul monografiei lui Gh. Matei, *Cluburile socialiste la sate, 1898—1899* constituie o preocupare mai veche a autorului. Această problemă s-a bucurat de atenție în publicațiile socialiste dintre cele două războaie mondiale și s-a impus ca temă de cercetare istoriografiei marxiste în anii puterii populare. Forța de atracție a temei și importanța ei apare de înțeles dacă ne gîndim la faptul că momentul cluburilor socialiste la sate este semnificativ pentru reconstituirea tabloului luptei revoluționare a țărănimii la sfîrșitul secolului a XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, ca și pentru înțelegerea uneia din preocupările majore ale mișcării socialiste, cea privitoare la problema agrară.

Autorul examinează atent și scrupulos documentele vremii și surprinde articulațiile evenimentelor în fluxul procesului istoric general al țării, fapt care conferă problemei o perspectivă mai largă, chiar dacă tematic și ca durată în timp ea ar părea restrînsă.

După o incursiune în evoluția poziției mișcării socialiste față de problema agrară și analiza sistemului agrar la sfîrșitul secolului al XIX-lea, autorul examinează înființarea și organizarea cluburilor, caracterul și conținutul activității lor, desfășurarea mișcării revoluționare la sate sub impulsul acțiunii de organizare a țărănimii de către mișcarea socialistă.

Gh. Matei aduce în lucrare noi contribuții în ceea ce privește procesul de formare a cluburilor în perioada lor de început, reușind să închege acțiunile într-un tablou viu, convingător. Autorul expune poziția principalelor partide și grupări politice față de mișcarea socialistă la sate și de lupta țărănimii, ecoul internațional al mișcării țărănești din România de la finele secolului trecut și urmărește consecințele și semnificația istorică a perioadei.

După părerea noastră însă, Gh. Matei conferă momentului analizat o rezonanță istorică mai mare decît dimensiunile sale reale. Problema care se ridică constă, de fapt, în aceea că, dacă avem în vedere condițiile materiale de existență ale țărănimii, caracteristicile formelor ei de luptă și modul în care țărănimea recepta ideologia socialistă, rolul atribuit cluburilor socialiste apare, credem noi, oarecum supralicitat.

În ansamblu, lucrarea lui Gh. Matei se prezintă ca o cercetare unitară, care caută să epuizeze problematica unei etape importante în activitatea P.S.D.M.R. și a unui moment cu multiple semnificații din lupta țărănimii. Păstrarea unui anume echilibru lăuntric, stilul, nu fără o notă de vivacitate, dar cu detașarea obiectivă a omului de știință, se regăsesc ca trăsături ale scrisului istoriografic al lui Gh. Matei și în *Cluburile socialiste la sate.*

D. H.

Principatul şi Dominatul în Dobrogea

R. VULPE, I. BARNEA, Din istoria Dobrogei, vol. II. Romanii la Dunărea de Jos, Ed. Academiei, 1968.

La un interval destul de mare după apariţia volumului întîi al lucrării *Din istoria Dobrogei*, volumul al doilea, recent publicat sub semnătura prof. univ. Radu Vulpe şi prof. Ion Barnea, este consacrat epocii romane. Deşi situată la marginea Imperiului roman, Dobrogea, prin importanta sa poziţie strategică, a beneficiat timp de şapte secole de toate marile progrese dobîndite în perioada de ascensiune şi de creaţie a Romei antice.

După ce constată că *„secolele dominaţiei romane rămîn în istoria Dobrogei ca epoca civilizaţiei celei mai dezvoltate pe care a cunoscut-o această regiune pînă în vremea noastră, prezentînd cea mai largă răspîndire, cea mai rodnică eficienţă, cele mai trainice consecinţe"*, lucrarea scoate în evidenţă interdependenţa dintre viaţa romană din Dobrogea cu aceea a Daciei. Contactul strîns între cele două focare de civilizaţie romană de pe pămîntul geto-dac a dăinuit şi după abandonarea provinciei. Explicaţia este că adoptînd romanismul, geto-dacii l-au adaptat la unitatea lor etnică.

Volumul cuprinde istoria Dobrogei între secolele I şi VII e.n. şi tratează perioada Principatului şi a Dominatului în cadrul general al evoluţiei Imperiului roman, cu sublinieri asupra particularităţilor pe care le-a marcat dezvoltarea civilizaţiei romane în spaţiul carpato-dunărean.

Scris cu multă rigurozitate ştiinţifică, dar într-un stil viu şi atractiv, volumul al doilea *Din istoria Dobrogei* este menit să umple un gol de mult simţit în literatura de specialitate.

N. N.

Boieri şi dregători

N. STOICESCU, Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII), Ed. Academiei, 1968.

Lucrarea este una din cele mai serioase contribuţii ale istoriografiei noastre la studiul instituţiilor feudale româneşti.

Sfatul sau Divanul domnesc era o importantă verigă a sistemului de conducere, apărută o dată cu statul feudal român, la sfîrşitul celui de-al XIV-lea veac şi evoluînd continuu. Derivat, fără îndoială, din vechea organizare a satelor devălmaşe, a obştilor săteşti, aşa cum l-a văzut şi Nicolae Iorga, Sfatul era format la început din vîrfurile boierimii, care nu aveau nici o dregătorie la curtea domnească ; dregătorii apar, dimpotrivă, într-o poziţie de inferioritate faţă de marii boieri, semn că fruntaşii acestei clase îşi cunoşteau dreptul la conducerea statului, în care domnul era un reprezentant ales. Abia în secolul al XVI-lea se produce o mutaţie, trecîndu-se mai întîi la mărirea numărului de dregători, iar apoi la eliminarea treptată a marilor *jupani, pani* sau *vlastelini*, deci a marilor boieri, în favoarea dregătorilor, aciuiţi la curtea domnească şi depinzînd direct de domn. Este sem-

nul incontestabil al întăririi autorității domnești. În veacul al XVII-lea, *boeria* devine sinonimă cu *dregătoria*, fapt remarcat la noi mai întîi de Constantin Giurescu la începutul acestui secol.

Atribuțiile de ordin judecătoresc, militar, de politică externă și internă (în special în probleme fiscale), organizarea bisericii sînt tot atîtea laturi ale activității Sfatului analizate în lucrare. De asemenea sînt dezbătute pe larg funcțiile generale ale dregătorilor, care, indiferent de titlul lor, puteau, în urma unei delegații a domnului sau la cererea celor interesați, să meargă în solii peste hotare, să conducă oști, să judece diferite pricini, să traseze hotarele unor moșii sau să ducă la îndeplinire orice altă poruncă domnească.

Lucrarea aduce înnoiri în modul de a analiza dregătoriile mai importante, grupate în două mari categorii : cele cu atribuții de ordin public și militar și cele cu diverse atribuții la curtea domnească.

O precizare : în legătură cu *armașul* — dregător care aducea la îndeplinire pedepsele ordonate de domn — găsim cu cale să amintim că în Țara Românească, el nu apare pentru prima oară la 1478, cum crede autorul, ci încă din timpul lui Vlad Țepeș, mai precis din anii 1456—1459, așa cum reiese din două scrisori ale acestui domn adresate brașovenilor.

Lucrarea se încheie cu cîteva concluzii în care se subliniază similitudinea organizării Sfatului domnesc și a dregătoriilor din Moldova și Țara Românească.

M. C.

Retrospectivă a rezistenței

HENRI BERNARD, Histoire de la résistance européenne (Istoria rezistenței europene), Ed. Gérard & Co., Verviers, 1968.

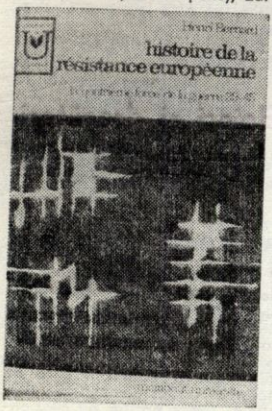

Cunoscuta colecție belgiană *Marabout Université* a editat această lucrare apărută sub semnătura prof. Henri Bernard de la Universitatea din Louvain. Istoric bine cunoscut, autorul nu este însă numai savantul care să abordeze tema exclusiv pe baza documentării de arhive și biblioteci. Henri Bernard a fost unul dintre conducătorii mișcării de rezistență din Belgia, cofondator al celebrei rețele de informații și sabotaj „Luc", care la un moment dat a grupat cîteva mii de oameni și a adus servicii apreciabile cauzei coaliției antifasciste. Emigrat o vreme la Londra, H. Bernard a participat la planificarea unor operații organizate de serviciile secrete britanice în țările occidentale ocupate de hitleriști, obținînd astfel, prin proprie experiență, o bogată informație cu privire la mișcarea de rezistență.

Volumul își propune să surprindă obiectivele și trăsăturile generale ale rezistenței în Europa, precum și particularitățile ei în fiecare țară, începînd cu primele acțiuni de rezistență antifascistă din Italia mussoliniană (deceniul 1920—1930) și Germania hitleristă (după 1933), continuînd apoi cu cele din Austria, Cehoslovacia, Polonia, Belgia, Danemarca, Olanda, Franța, Norvegia, Iugoslavia, Grecia, U.R.S.S.

Unul dintre cele mai interesante capitole îl constituie cel referitor la România : deși nu lipsit de anumite inadvertențe, el redă, într-o formă succintă, o imagine în general veridică a luptei forțelor antifasciste din țara noastră. Autorul a folosit o bibliografie extrem de bogată, incluzînd mai ales cărți și reviste din țara noastră, dar și lucrări apărute peste hotare.

H. Bernard menționează că lupta împotriva pătrunderii fascismului în România a început în 1933, imediat după venirea la putere a regimului hitlerist în Germania. Pen-

tru perioada 1941—1944, lucrarea prezintă, pe de o parte, atitudinea maselor populare, pe de altă parte, cea a partidelor politice, reliefînd acțiunile greviste, sabotajul industrial, împotrivirile țărănești. „În timp ce partidul comunist și clasa muncitoare au constituit elementul motor, rezistența a reunit în sînul ei românii și românce de toate apartenențele politice, sociale și confesionale" — subliniază autorul.

Sabotajele, ciocnirile armate, atitudinea antifascistă a poporului român, crearea în 1943 a Frontului patriotic antihitlerist, pregătirile pentru insurecție sînt surprinse în esența lor. Referindu-se la poziția diferită a lui Iuliu Maniu, autorul are o apreciere deosebit de semnificativă : „Maniu nu avea cel mai mic simț al realităților". El se complăcea în pertractări cu reprezentanți de peste hotare, în timp ce în țară forțele antifasciste se angajau în acțiuni directe.

Insurecția armată de la 23 August 1944 este considerată „de importanță capitală". „Datorită acesteia — scrie autorul — o țară întreagă, cu resurse indispensabile pentru Reich, este smulsă brusc inamicului, fără bătălii importante. Calea este deschisă spre Europa centrală".

Prof. Henri Bernard prezintă cîteva momente principale ale insurecției de la 23 August 1944, eliberarea Bucureștiului de către Armata română și lupta formațiunilor patriotice, extinderea insurecției în întreaga țară, participarea Armatei române la războiul antihitlerist. Se subliniază că țara noastră a dat un număr de 365 000 de combatanți, respectiv 14 divizii, care au participat la eliberarea întregului teritoriu românesc, a Ungariei și a Slovaciei. De asemenea sînt prezentate unele acțiuni mai importante ale rezistenței române peste hotare, cu deosebire în Franța, unde o serie de antifasciști români au realizat fapte memorabile.

M. I.

Pitia face istorie

HERMAN KAHN și ANTHONY J. WIENER, The Year 2000 (Anul 2000), Ed. MacMillan, New York, 1967.

Subtitlul acestui masiv volum (peste 450 de pagini) vorbește de la sine : *Un cadru pentru speculații cu privire la următorii treizeci și trei de ani*. Herman Kahn, directorul Institutului Hudson, și Anthony Wiener, șeful secției de cercetări a aceluiași institut, sînt totodată membri ai puțin cunoscutei „Comisii a anului 2000", creată în 1965 de Academia americană de arte și științe, cu scopul de a stabili anumite „linii directoare pentru viitor".

Pragul dintre mileniile II și III al erei noastre nu mai este atît de departe : un copil născut anul acesta va avea abia treizeci de ani la 1 ianuarie 2000, iar mulți dintre adulții de astăzi vor participa activ la viața socială în primul sfert al secolului al XXI-lea. Plecînd de la aceste premise, autorii își propun, pe de o parte, „să anticipeze evenimentele viitoare, încercînd să facă mai probabil ceea ce este de dorit și mai improbabil ceea ce este de nedorit", pe de altă parte, să ofere oamenilor de stat posibilitatea de „a micșora răul și a valorifica binele".

Astfel formulat, țelul este demn de toată lauda. Se pune numai întrebarea în ce măsură poate fi el atins pe baza metodelor folosite de către Kahn și Wiener : aceștia recunosc că, aplicate în 1900 sau 1933, metodele respective nu ar fi fost capabile să ducă la pronosticarea principalelor evenimente ale istoriei contemporane (cele două războaie mondiale, Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, crearea sistemului mondial socialist, marea criză economică din 1929—1933, apariția fascismului etc. etc.).

panoramic

Kahn și Wiener au, de asemenea, prudența să se disocieze de „macroistorici" — filozofi ai istoriei de tipul lui Oswald Spengler, Pitirim Sorokin, Arnold Toynbee —, care „au pretenția să anticipeze cu exactitate transformările pe termen lung ale societății, în cadrul unor teorii atotcuprinzătoare". Volumul *Anul 2000* nu urmărește decît „să pună probleme și să înfățișeze cu sinceritate dificultățile".

Treisprezece sînt așa-numitele *tendințe fundamentale, pe termen lung* (ale umanității în ansamblul său) de la care pornesc autorii. Printre ele se includ acumularea de cunoștințe științifice și tehnice, industrializarea și modernizarea pe scară universală, creșterea năvalnică a populației globului, intensificarea procesului de urbanizare și apariția unui număr tot mai mare de „megalopole" (orașe gigantice), răspîndirea cunoștințelor culturale în lume, dezvoltarea mijloacelor de distrugere în masă etc.

În măsura în care se menține pe un teren concret, lucrarea oferă pronosticuri interesante, dacă nu prin certitudinea absolută a perspectivelor de realizare, cel puțin prin ingeniozitatea ideilor. Astfel, se prevede că în anul 2000 Statele Unite vor avea trei „megalopole" : *Boswash* (oraș care va cuprinde toată zona dintre Boston și Washington, urmînd să aibă aproximativ 80 milioane de locuitori), *Chipitts* (Chicago — Pittsburg, 40 milioane de locuitori) și *Sansan* (San Francisco-Santa Barbara, 20 milioane de locuitori).

Nu lipsesc considerații cu un caracter realist și logic, ca, de pildă, cea care arată că introducerea pe scară largă a automaticii și ciberneticii în producția industrială va duce la desființarea unor profesii și specialități, dar și la crearea unui număr cel puțin egal de locuri de muncă. La fel de justificată apare și deducția că reducerea prețului de cost la procesul de înmagazinare a informațiilor va permite o „fișare" în masă, ușor de manipulat și de folosit, a tuturor elementelor noi din diversele domenii de activitate umană, creîndu-se astfel o „imensă memorie colectivă".

Mult mai puțin inspirați se dovedesc autorii atunci cînd trec la generalități sociale și politice. În mod bizar însă, Kahn și Wiener definesc eficiența profesională sau competența în materie economică drept calități „burgheze", adăugînd că „Marx și Engels ar fi surprinși (întîlnindu-le) în orînduirea pe care au preconizat-o" (în socialism — *n.n.*). După părerea noastră însă, altceva i-ar surprinde pe întemeietorii socialismului științific : anexarea acestor virtuți de către burghezie. Marx și Engels ar găsi, cu siguranță, cîteva fraze usturătoare pentru o astfel de aroganță.

Cît despre pronosticurile de natură politică, să citățm unul singur făcut, ce-i drept, în 1967, nu pentru anul 2000, ci pentru 1968 : războiul din Vietnam urma să se încheie cu victoria intervenționiștilor americani, ceea ce aducea cu sine o prăbușire a liberalismului și un triumf desăvîrșit al „uliilor" în S.U.A. E drept că nu este decît una din „variantele posibile", luate în considerare de autori. Dar însuși faptul că i-au acordat o șansă oricît de mică, corelat cu ceea ce s-a întîmplat *realmente* în 1968, demonstrează șubrezenia oracolelor de acest gen.

Concluzia principală cu care rămîne cititorul după parcurgerea volumului este formulată, destul de judicios de însuși semnatarii lui : „Aproape fiecare zi poate aduce cu sine o cotitură istorică, ceea ce face ca prevederile referitoare la viitorul îndepărtat să fie extrem de vulnerabile".

N. M.

Au apărut...

C. DOBROGEANU-GHEREA. Scrieri social-politice. *Studiul introductiv, antologia și notele sînt semnate de* DAMIAN HUREZEANU. *Ed. politică, 292 p., Colecția „Mica bibliotecă de istorie", apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*

GH. UNC, C-TIN MOCANU, 13 decembrie 1918. *Ed. politică, 160 p. apărută în aceeași colecție.*

V. CURTICĂPEANU, Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918. *Ed. științifică, 288 p.*

G. EM. MARICA, I. HAJOȘ, CĂLINA MARE, C. RUSU, Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania (cultura românească ardeleană între 1820—1850). *Ed. politică, 331 p.*

Călători străini despre Țările Române. Vol. I. *Volum îngrijit de* MARIA HOLBAN. *Ed. științifică, 589 p.*

Pretext pentru o lege antimuncitorească

ATENTATUL ÎMPOTRIVA LUI I.I.C. BRĂTIANU

CONSTANTIN PANCIU, NICOLAE PETREANU

16 decembrie 1909. Îngrijorat de noul val de organizare a mişcării muncitoreşti, parlamentul României desfăşoară o activitate febrilă. Ministrul Orleanu aduce în discuţia Camerei „Legea contra sindicatelor, asociaţiilor profesionale a funcţionarilor statului, judeţelor, comunelor şi stabilimentelor publice". Folosind o terminologie demagogică şi asigurînd, în ciuda evidenţei, că „libertatea muncii este garantată", legea interzicea dreptul la asociaţie şi la grevă tuturor salariaţilor statului din sectoarele industrial, administrativ, comercial şi pedepsea aspru pe cei care încercau să organizeze lupta revendicativă a muncitorilor. Aprobată în Cameră la 17 decembrie, legea este trimisă „de urgenţă" Senatului unde a fost votată în ziua următoare.

Cercetătorul care se apleacă astăzi asupra celor petrecute cu aproape 60 de ani în urmă, nu poate însă începe studiul legii contra sindicatelor de la data adoptării ei. El trebuie să cunoască sensul unor fapte anterioare, care dezvăluie adevărul istoric.

DOUĂ GLOANŢE

...8 decembrie 1909. La orele 18, primul ministru Ion I. C. Brătianu, însoţit de senatorii I. Procopie Dumitrescu şi Grigore Procopie, părăseşte sala de şedinţe a Senatului şi se îndreaptă, pe jos, spre locuinţa sa de lîngă Şcoala de război. În dreptul străzii Gloriei, după ce se desparte de cei doi senatori, îi iese în faţă un individ care trage asupra lui trei focuri de revolver. Rănit, primul ministru este dus la domiciliul său. Atentatorul încearcă să fugă ; dar este prins şi arestat lîngă Palatul regal.

În buletinul medical, comunicat la scurt timp după aceea, se arată că primul ministru fusese atins de două gloanţe, care provocaseră plăgi în regiunea omoplatului stîng şi în partea posterioară a toracelui drept. Ambele răni, se preciza în buletin, erau lipsite de orice gravitate, lucru confirmat şi de repeziciunea cu care Brătianu s-a vindecat : la numai două săptămîni de la atentat el participa la dezbaterile din Cameră.

Ştirea cu privire la încercarea de asasinare a lui Ion I. C. Brătianu s-a răspîndit fulgerător în ţară şi în străinătate. Ziarele care anunţau atentatul erau smulse din

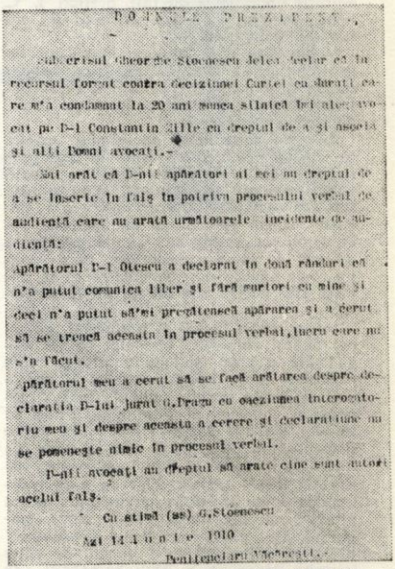

DOMNULE PREZIDENT,

Subscrisul Gheorghe Stoenescu Jelea declar că în recursul format contra deciziunei Curtei cu Juraţi care m'a condamnat la 20 ani munca silnică îmi aleg avocat pe D-l Constantin Mille cu dreptul de a şi asocia şi alţi Domni avocaţi.-

Mai arăt că D-nii apărători ai mei au dreptul de a se înscrie în falş în potriva procesului verbal de audienţă care nu arată următoarele incidente de audienţă:

Apărătorul D-l Otescu a declarat în două rânduri că n'a putut comunica liber şi fără martori cu mine şi deci n'a putut să'mi pregătească apărarea şi a cerut să se treacă aceasta în procesul verbal, lucru care nu s'a făcut.

Apărătorul meu a cerut să se facă arătarea despre declaraţia D-lui Jurat G.Pragu cu oaeziunea interogatoriu meu şi despre aceasta a cerere şi declaraţiune nu se pomeneşte nimic în procesul verbal.

D-nii avocaţi au dreptul să arate cine sunt autori acelui falş.

Cu stimă (ss) G.Stoenescu

Azi 14 Iunie 1910

Penitenciaru Văcăreşti.-

Cererea de recurs a lui Jelea prin care îşi ia ca avocaţi pe Constantin Mille, Petre Sadoveanu, N. D. Cocea şi N. Otescu.

mîinile vînzătorilor. La anchetă s-a stabilit că atentatorul — Gheorghe Jelea-Stoenescu — locuia în București, în strada Pandele Duiu nr. 32, și era lăcătuș, meserie pe care de fapt n-o mai practica deoarece fusese concediat de la Atelierele C.F.R. Cu cîțiva ani în urmă, Gheorghe Jelea-Stoenescu fusese membru al Sindicatului ceferiștilor — lucru confirmat și de conducerea C.G.S.R. Cu ce trăia în ultimul timp, de unde bani, cine-l sprijinea ?

Faptul că atentatorul fusese sindicalist a servit drept pretext guvernului pentru a porni o campanie furibundă împotriva socialiștilor, acuzați ca autori morali și complici materiali ai lui Jelea.

După atentat, la Poliția Capitalei au fost mobilizați peste 200 de agenți și o întreagă companie de jandarmi pedeștri. Au început descinderi la locuințele conducătorilor mișcării sindicale și au fost arestați I. C. Frimu, D. Marinescu, Gh. Cristescu și alți fruntași ai mișcării.

În București și în întreaga țară s-au interzis întrunirile muncitorești, s-au sigilat sediile organizațiilor sindicale, s-au confiscat arhivele, precum și întreaga corespondență.

Autoritățile au ticluit documente menite să implice mișcarea sindicală în organizarea atentatului. Pe baza falsurilor, conducătorii mișcării muncitorești erau arestați sau convocați la procuror pentru a fi anchetați. Chiar judecătorul de instrucție din București recunoștea că „e o adevărată pacoste pe capul muncitorilor, care pentru toate bănuielile și denunțurile ce se primesc sînt purtați zile întregi pe la autorități".

În declarația făcută în parlament, guvernul liberal considera atentatul ca „o manifestare a unor tendințe anarhice, care necinstesc viața noastră publică și zdruncină siguranța statului român". Take Ionescu, membru al guvernului, cerea să se ia „cele mai energice măsuri în contra sindicaliștilor, care, după cum se vede, au trecut de la vorbe la fapte". Asemenea declarații, făcute înainte chiar de a se fi întreprins vreo cercetare juridică, au stîrnit proteste și din partea unor ziare burgheze. De pildă, cotidianul „Adevărul" arăta că „atentatul va fi socotit de către întreaga reacțiune a țării românești ca binevenit și istoria ne este martoră de urmările acestor acte nesocotite".

Dîndu-și seama că burghezia va profita pentru a lua măsuri excepționale împotriva socialiștilor, aceștia au pornit o campanie puternică de lămurire a opiniei publice asupra înscenării. Ei au condamnat de la bun început atentatul împotriva lui Ion I. C. Brătianu, dezmințind în același timp existența vreunei legături între socialiști și atentat. În comunicatul semnat de conducerea Uniunii socialiste din România, publicat în „România muncitoare", se dezaproba acțiunea lui Jelea, subliniindu-se că „...deși mișcarea muncitorească a avut de luptat mult cu acest guvern, noi n-am crezut și nu vom crede niciodată că prin astfel de mijloace ordinare se poate ajunge la scopul frumos ce urmărim... astfel de crime nu folosesc decît adversarilor, dîndu-le prilej ca să lovească în mișcare cu mai multă furie... Nevoile muncitorilor din România nu se pot aduce la îndeplinire prin atentate cu bombe sau prin atentate cu revolver..." În același timp, în comunicatul amintit se atrăgea atenția asupra faptului că reacțiunea încerca să pună pe seama mișcării muncitorești „fapta nesocotită a lui Gh. Stoenescu".

Ștefan Gheorghiu, care se afla la Ploiești, întrebat fiind ce părere avea despre atentat, a declarat că muncitorii organizați în sindicate „nu au nici un amestec cu atentatorul, al cărui act nu există cuvinte pentru a fi vestejit". De asemenea, I. C. Frimu arăta : „Nu cu asemenea mijloace se îndreaptă starea actuală de lucruri și acel Gh. Stoenescu a făcut cel mai mare rău mișcării noastre, pentru că va da ocazia de a se justifica noi nedreptăți, noi măsuri de represiune și constrîngere împotriva noastră".

Denunțînd în fața opiniei publice încercarea de a pune în spatele muncitorilor și al organizațiilor lor acte care nu le aparțineau, N. D. Cocea, militant al mișcării socialiste, declara într-un interviu : „Am ajuns să trăim într-o atmosferă nenorocită de spionagiu și de denunțare sistematică... Se întîmplă un conflict între poliție și muncitori ! Totdeauna sindicaliștii ies vinovați ! La Turnu Severin, în vara trecută, arde șantierul ! Sindicaliștii au pus focul ! Un flămînd sau un degenerat săvîrșește o crimă ! Sindicaliștii au pus-o la cale ! Degrabă descindere la «România muncitoare», arestarea lui Frimu, lui Marinescu și lui Cristescu... Și acum ce aveți de gînd să faceți ? Nu credeți că mișcarea muncitorească va avea să sufere de pe urma atentatorului ? Prima noastră grijă va fi să luminăm deplin opinia publică. Am tăcut totdeauna cînd am fost acuzați, dispretuind calomniile. De data asta paharul s-a umplut. Vom arăta lămurit cui profită toată neliniștea semănată în public și toată ura care se aruncă asupra unei muncitorimi cinstite... Se vor face legi în contra noastră ? Să se facă ! Legile n-au omorît niciodată ideile drepte și mari... Oamenii pot să moară în temniță. Ideile nu mor".

PROCESUL

S-au scurs cinci luni de la atentat. În acest timp în presă au apărut nenumărate critici la adresa guvernului, arătîndu-se că magistrații care se ocupau de acest caz fuseseră aleși dintre oamenii lui Ion I. C. Brătianu.

Gh. Stoenescu-Jelea a „uitat" instrucțiunile primite la poliție și a tras direct asupra primului ministru.

Avocatul Otescu și-a propus să apere un acuzat care se încăpățîna să tacă

Se pare că Ion I. C. Brătianu n-a fost străin de înscenarea care putea să-i coste viața

Guvernul liberal își atinsese scopul. Lui Constantin Mille nu i s-a mai permis să arate în instanță că atentatul „a fost pus la cale de poliția de siguranță și de către anarhiștii din solda ei"

14 mai 1910. În boxa acuzaților ia loc Gh. Stoenescu-Jelea. În rechizitoriul său, D. Al. Oprescu, procuror-general, relatează faptele din seara zilei de 8 decembrie 1909, cerînd condamnarea exemplară a acuzatului. Gh. Stoenescu-Jelea este apărat din oficiu de avocatul N. Otescu, care solicită circumstanțe atenuante pentru acuzat, argumentînd că Jelea, irresponsabil de fapta sa, a fost o unealtă în mîna unor forțe interesate în săvîrșirea acestui act. În sprijinul afirmațiilor sale, avocatul lui Jelea se referă la cîțiva agenți de siguranță, printre care și un anume Reichman, fugit imediat după atentat în străinătate: după cum reiese din actele aflate la dosar, el era unul dintre organizatori.

Otescu cere să fie aduși la proces, spre confruntare, o serie de informatori ai poliției, precum și fotografia agentului Arginteanu. Acesta fusese văzut de trei persoane, cu puțin înainte de atentat, în fața Senatului, împreună cu Gh. Stoenescu-Jelea. Un fapt demn de reținut : la două zile după atentat, Arginteanu fusese trimis „în misiune" peste graniță, lucru confirmat și de Toma Dragu și Barbu Eftimiu. Aflați în străinătate, aceștia trimiseseră o petiție completului de judecată, arătînd că Reichman le declarase că el era autorul moral al atentatului. Instanța a refuzat însă să amîne procesul pentru a da timp celor doi martori să vină în țară și să depună la bară.

Gh. Stoenescu-Jelea e condamnat de către Curtea cu juriați la 20 de ani muncă silnică. Printr-o scrisoare adresată președintelui Curții de casație la 14 iunie 1910, Stoenescu declară recurs, alegîndu-și ca avocat principal pe Constantin Mille. La 21 iunie 1910, secția a II-a a Curții de casație judecă cererea de recurs, avocați fiind Petre Sadoveanu, fost procuror, Constantin Mille, N. D. Cocea și Otescu. Aceștia cer rejudecarea procesului pe motiv că nu s-au respectat regulile procedurale, dar recursul este respins ; Gh. Stoenescu-Jelea rămîne condamnat la 20 de ani muncă silnică.

Într-un articol semnat de Constantin Mille, la 24 iunie 1910, se arată că, deși recursul a fost respins, iar cazul Jelea s-a încheiat juridicește, „afacerea atentatului însă, faptul că el a fost pus la cale de către poliția de siguranță și de către anarhiștii din solda ei, faptul acesta nu este încă definitiv închis".

ADEVĂRAȚII VINOVAȚI

Atentatul a frămîntat mult cercurile largi ale opiniei publice, care se întrebau dacă Gh. Stoenescu-Jelea acționase de unul singur sau fusese numai o unealtă.

A stîrnit nedumerire faptul că, fără nici o cercetare juridică, guvernul a considerat atentatul ca o acțiune subversivă a mișcării sindicale. Nu cumva era nevoie de un pretext pentru unele măsuri represive, de mult plănuite împotriva mișcării muncitorești, aflată într-o continuă creștere?

Adevărul n-a putut fi ascuns multă vreme. Cine înarmase pe criminal? Răspunsul la această întrebare l-a dat însuși Adolf Reichman-Brunev, agent al siguranței, care a recunoscut mai tîrziu că fusese unul dintre principalii organizatori ai atentatului. Numele acestui anarhist, agent al siguranței, precum și al altora, a fost menționat de mai multe ori la procesul lui Gh. Stoenescu-Jelea. „Nu se putea rosti numele lui Panaitescu, șeful siguranței, nu se putea vorbi despre Dașchievici, Reichman, Chebap și ceilalți agenți ai siguranței, fără ca procurorul general D. A. Oprescu să nu ceară tăcerea. Se vedea că are de ascuns anumite fapte" — se relatează într-un articol apărut în ziarul „Ordinea" din 14 mai 1910.

După atentat, Reichman a dispărut din țară în împrejurări misterioase. La proces, sora lui, citată în calitate de martoră, a declarat, la întrebările apărării, că fratele ei fusese silit să plece din țară după atentat, dar că „nu știe de cine era constrîns la aceasta". Cîteva luni mai tîrziu, la Paris, Reichman a declarat că el organizase atentatul, dînd în această privință o serie de detalii. Cîțiva agenți, printre care și el, îl urmăriseră pe Ion I. C. Brătianu într-un automobil, pentru a-l ajuta la nevoie pe atentator. Mărturiile lui Reichman confirmau știrile apărute în presă imediat după atentat, potrivit cărora o mașină misterioasă se oprise în dreptul primului ministru înainte de comiterea atentatului și dispăruse apoi în cea mai mare viteză.

În planul atentatorilor, Gh. Stoenescu-Jelea jucase un rol important: conform instrucțiunilor primite, el trebuia să tragă cîteva focuri pe lîngă presupusa „victimă" și apoi să dispară. Jelea suferea însă de o boală nervoasă, „amănunt" neobservat, se pare, de organizatorii acestui atentat. Întîlnindu-se față în față cu primul ministru, el „a uitat" indicațiile primite și, în loc să tragă pe lîngă Ion I. C. Brătianu, a tras direct, rănindu-l ușor. După aceea, în loc să se îndrepte spre mașina care-l aștepta, a fugit în altă direcție, fiind astfel prins. De altfel se pare că și organizatorii atentatului aveau această intenție ca Gh. Stoenescu-Jelea să fie arestat, pentru a prezenta atentatul ca fiind opera mișcării sindicale. De aceea se și orientaseră spre Jelea, fost membru al sindicatului ceferist.

În timpul cercetărilor și la proces, Gh. Stoenescu-Jelea a adoptat tactica unei tăceri totale, sperînd probabil că organizatorii îl vor ajuta să scape de pedeapsă. Deabia în 1912, într-o declarație făcută la Ocnele Sibiului, unde își ispășea pedeapsa, a spus: „Da, eu sînt nenorocitul care, din păcate, am făcut această greșeală *îndemnat de alții*" *(subl. ns.)*. În unele ziare ale opoziției au început să apară știri despre adevărații autori ai atentatului, dar presa liberală nu a mai reluat această problemă; guvernul își atinsese scopul reușind să creeze atmosfera necesară pentru a justifica adoptarea unor măsuri împotriva mișcării muncitorești.

CONSECINȚELE

Desigur, atentatul din 8 decembrie 1909 nu poate fi considerat drept cauza directă a introducerii „legii Orleanu" („legea sceleratā", cum o numeau muncitorii). Ea a fost concepută mai înainte, așteptîndu-se doar momentul prielnic pentru a fi trecută prin Cameră și Senat.

Cercetarea atentă a declarațiilor unor personalități politice ale vremii atestă că încă de prin 1908 începuseră să se contureze prevederile acestei legi. Tot mai frecvent în discursurile guvernanților, precum și în ziarele liberale, revenea ideea adoptării unor măsuri represive împotriva muncitorilor. Astfel, cu prilejul unui banchet, în vara anului 1909, la Craiova, Ion I. C. Brătianu, blamînd sindicatele „care se ridică contra ordinei sociale", a amenințat că se vor lua măsuri. Asemenea declarații au fost însoțite din ce în ce mai des de intervențiile autorităților polițienești, care au trecut la înăbușirea brutală a întrunirilor muncitorești.

Adoptarea „legii Orleanu" a dezlănțuit o furtună de proteste. Chiar în ziua prezentării ei în Cameră au avut loc în București mari întruniri de protest, la care au luat cuvîntul I. C. Frimu, Al. Ionescu, D. Marinescu, Constantin Mille, N. D. Cocea, M. Gh. Bujor și numeroși muncitori, condamnînd legea sceleratā și apreciind că ea este rezultatul coalizării partidelor reacționare. Acestea „într-un singur gînd s-au unit spre a smulge muncitorimii și ultimul mijloc prin care ea putea să-și mai îmbunătățească soarta, dreptul asociațiunei și de grevă." În zilele următoare, în toate orașele și centrele mai importante din țară, muncitorii s-au adunat pentru a-și manifesta hotărîrea de luptă împotriva unei legi care afecta nu numai interesele celor peste 100 000 de salariați din întreprinderile de stat, ci — în mod indirect — și pe acelea ale muncitorilor din întreprinderile particulare, precum și ale funcționarilor, meseriașilor, intelectualilor.

Legea contra sindicatelor a rămas în vigoare pînă după primul război mondial, ceea ce nu a împiedicat însă pe muncitori să găsească noi forme de luptă.

După bluff-ul marşului asupra Romei, Mussolini devenit prim-ministru se plimbă cu regele Victor Emmanuel al III-lea

MARŞUL ASUPRA ROMEI

M. GALLO

Cartea „Italia lui Mussolini" scrisă de Max Gallo — profesor la Facultatea de litere din Nissa — a fost considerată de critici şi istorici drept cea mai bună lucrare de sinteză asupra Italiei fasciste. Informaţia extrem de bogată şi variată — mergînd de la documentul rar, de arhivă, pînă la amintirile contemporanilor şi presa timpului — i-au îngăduit autorului, călăuzit de o disciplină riguroasă, care e mai degrabă a istoricului decît a reporterului sau a omului de litere, să realizeze o adevărată radiografie a regimului fascist din Italia.

Deşi personajul central rămîne Mussolini, meritul lui Max Gallo este de a fi zugrăvit cuprinzător istoria unui întreg regim, care cu turpitudinile, grandomania şi uluitoarea lui latură de histrionism a marcat atît de adînc şi tragic viaţa Italiei şi a Europei.

Cartea lui Max Gallo nu urmăreşte să se remarce prin stilul expunerii. Autorul manifestă o sobrietate care ajunge aproape de uscăciune. În locul portretelor în culori vii, în locul sintezelor fulgurante care fac bucuria laicilor amatori de istorie, întîlnim aici o tratare în to-

nuri scăzute, dacă nu chiar rezervate. Materialul de viață e însă atît de bogat, iar inteligența analitică a autorului atît de penetrantă, încît epoca și personajele se reconstituie de la sine într-un desen clar, precis conturat.

În cadrul Avanpremierei noastre editoriale reproducem din versiunea românească a cărții lui Max Gallo, în pregătire la Editura politică, relatarea unui eveniment care a marcat o sinistră cotitură în viața politică a Italiei, păstrînd în același timp toate caracteristicile unei farse grotești.

Traducerea este semnată de Anca Balaci și Paul B. Marian.

4 SEPTEMBRIE 1922. Orașul Civitavecchia este ocupat de squadriști [1]. Administrația socialistă e nevoită să demisioneze. Fasciștii se instalează în orașul care iese de sub controlul guvernamental și domină astfel una din cele trei căi de acces spre Roma.

12 SEPTEMBRIE. Facta, înapoiat din vacanța petrecută în Piemont, prezidează Consiliul de Miniștri. Taddei, ministrul de interne, propune concentrarea unui contingent pentru întărirea armatei. Consiliul se opune.

14 SEPTEMBRIE. Ministrul instrucțiunii publice, Anile, membru al Partidului popular, asistă la un banchet la Ancona. Deodată se produce dezordine. Sosesc squadriștii, iar ministrul este busculat. Trebuie să părăsească orașul fără să-și poată rosti discursul. Ancona iese și ea de sub controlul guvernului. Este un oraș militar important și un vechi bastion anarhist. Orașul Terni, care străjuiește calea ferată Ancona-Roma, trece sub dominație fascistă.

19 SEPTEMBRIE. Senatorii Partidului popular publică o scrisoare către secretariatul partidului, condamnînd „unele uniuni care contrazic cele mai sacre principii". Scrisoarea vizează politica antifascistă a lui Sturzo.

La 20 septembrie, Mussolini se află la Udine. De la începutul lunii n-a trecut zi care să nu-i aducă o veste bună. În această seară, el se adresează fasciștilor din Friuli.

Se simte purtat spre putere și tonul bărbatului de treizeci și nouă de ani e plin de siguranță, o siguranță studiată, bineînțeles, dar care corespunde desfășurării evenimentelor. Lumea cîntă, îl aplaudă. El întrerupe : „Nu așteptați din partea mea un discurs care să nu fie cu desăvîrșire fascist, adică scheletic, aspru, sincer, dur".

Apoi încearcă din nou să liniștească monarhia, căreia, acum cînd se află în ajunul acțiunii, trebuie să i se ralieze în mod spectaculos : „Cred că regimul poate fi profund reînnoit, fără să ne atingem de instituțiile monarhice..."

Din pricina aplauzelor, ridică glasul : „Mă gîndesc că monarhia n-are nici un interes să se opună revoluției fasciste.... Dacă o va face, va deveni ținta noastră".

Ba cedează amenințînd, ba măgulește : pe naționaliștii care au format „squadrele cămășilor albastre...", pe industriașii care doresc să scape de sub controlul statului. „Noi vrem — spune Mussolini — să luăm statului toate atributele sale economice... Trebuie să terminăm cu Statul-feroviar, Statul-poștal, Statul-agent de asigurare... Nu admitem sub nici un motiv greva în serviciile publice".

Odată cu căderea măștilor, acest discurs va deveni într-adevăr prefața acțiunii. După o scurtă pauză, Mussolini încheie, cu glasul lui aspru : „Programul nostru e simplu, vrem să guvernăm Italia !"

În aceeași zi de toamnă către seară, cîțiva oameni se îndreaptă spre localul Federației cooperativelor de pe Via Monte d'Oro. Printre ei se află și Michele Bianchi : se studiază marșul asupra Romei ; participanții sînt de acord asupra obiectivelor operațiunii : să dăruiască un guvern Italiei, pentru a scăpa de regimul parlamentar, dar fără ca monarhia să fie atinsă, și să se obțină, cu orice preț, neutralitatea armatei.

Așadar, evenimentele se precipită și zvonurile privind marșul se răspîndesc cu repeziciune. În luna septembrie, călătorind într-un tren aglomerat, ambasadorul Belgiei, care dispune de un compartiment rezervat, oferă un loc marelui industriaș italian, baronul Blanc. Acesta îi spune, în mod confidențial, că se pregătește o lovitură de stat și că,

[1] Membri ai squadrelor, formații de luptă avînd ca misiune instaurarea terorii antimuncitorești și antidemocratice (*N.R.*)

La începutul anului 1919, Mussolini pereorează la colțuri de stradă. Puterea este deocamdată un vis ce pare irealizabil

Bătăuşii din squadre au ajuns, după 1922, mari demnitari ai regimului. Uniformele lor vor fi preluate, într-o versiune oarecum modificată, de către hitleriști

în cîteva săptămîni, cămăşile negre „vor fi mobilizate, înarmate cu puști și mitraliere și se vor întruni la un congres la Neapole, de unde vor porni în marș spre Roma".

În timp ce în trenuri au loc asemenea discuții confidențiale, la Pinerolo, Facta își sărbătorește treizeci de ani de deputăție! Prezidează în manejul Școlii militare un banchet grandios de 3 200 de invitați, printre care 71 de senatori, 117 deputați. Facta, cu mustățile lui albe, ale căror vîrfuri sînt cu grijă răsucite, este, ca de obicei, zîmbitor. Ministrul justiției, Alessio, antifascist notoriu, ia cuvîntul și îndeamnă zadarnic la rezistență. „Ce vrea oare Mussolini — spune Facta —, care pînă acum n-a fost nici măcar secretar de stat?"

Dar la Cremona, în cîmpia Padului, unde violențele fasciștilor continuă, Mussolini prezidează o defilare de 30 000 de cămăși negre. În timpul acestui mare spectacol, cuprinsă de beția cîntecelor, a uniformelor, a formulelor, o parte a tineretului uită realitatea profundă a fascismului și nu vede decît aparența unei Italii noi; era firesc ca tineretul să prefere figurii îmbătrînite a onorabilului Facta profilul unui nou șef, chiar dacă acesta nu e, cum va spune cu asprime Sforza, „decît un Facta cu aspect feroce".

Cremona este pavoazată de la tramvaie pînă la cafenele, unde chelnerii poartă cămăși negre. Orașul este printre primele din Italia care s-a supus legii fasciste. Mussolini asistă la defilare, apoi, în cadrul medieval din Piazza del Commune, dominată de înaltul turn gotic al Torrazzei, se adresează mulțimii: „Prinți, triari, avangardiști, ballila [2], femei fasciste, popor muncitor din Cremona și din provincie! Marșul vostru nu se poate opri înainte de a vă fi atins țelul final: — Roma!".

Cu fiecare nou discurs, exigențele se precizează, ca și cum Mussolini ar cîntări puterea de rezistență a guvernului. În fața mulțimii îl îmbrățișează simbolic pe „vechiul și credinciosul său prieten Farinacci" [3]. [...]

24 SEPTEMBRIE. Salandra, liderul grupului liberal, în rîndurile căruia se numără și deputatul Benni, președintele Confindustriei [4], își declară regretul că vîrsta (69 de ani) nu-i îngăduie să îmbrace cămașa neagră. „În orice caz — încheie el —, mă socotesc un «fascist onorific»".

28 SEPTEMBRIE. La Merano, frumosul duce d'Aosta trece în revistă squadrele fasciste, adunate îndărătul gagliardetelor [5]. Fanfara Regimentului de infanterie 231 cîntă „Giovinezza" [6].

---

[1] *Triarii, avangardiștii și ballila* — membrii unor organizații fasciste încadrînd adulții, tinerii și copiii (*N.R.*)

[2] *Roberto Farinacci*, unul dintre cei mai fanatici lideri ai partidului fascist, executat la Milano în ziua de 24 aprilie 1945 (*N.R.*)

[3] Asociația industriașilor italieni (*N.R.*)

[4] Originar — fanioane de semnalizare în marină. Fasciștii le-au preluat pentru a da și mai mult fast defilărilor lor (*N.R.*)

[5] Imnul fascist (*N.R.*)

3 OCTOMBRIE. Agenția de informații dă pentru prima oară indicații precise cu privire la „un marș asupra Romei" care se află în curs de pregătire.

4 OCTOMBRIE. [...] În seara zilei de 4 octombrie, Mussolini se duce la fascia[1] din Milano, „Antonio Sciesa", de pe Via Senato. Comemorează acolo pe fasciștii căzuți la „asediul criminalelor cocioabe ale comuniștilor lași". Se așteaptă însă altceva. Cu începere de la 1 octombrie, evenimentele se precipită. Squadrele avînd în frunte pe Giunta, Farinacci, De Stefani, Starace s-au concentrat la Trentin. Să fie oare începutul acțiunii decisive? [...]

Tot la 4 octombrie, în timp ce Mussolini vorbește la Milano, De Stefani apare în balconul unui palat de pe Via Belanzani din Trente, de curînd ocupat de fasciști. Este aclamat și declară, stîrnind noi ovații: „Aceasta e prima etapă a marșului asupra Romei..."

La Milano, Mussolini pare la început să fie ecoul lui: „Șocul pare inevitabil... Statul liberal nu mai e decît o mască... un eșafodaj în spatele căruia nu există nici un edificiu..." A început deci asaltul? Glasul coboară însă brusc, devine ironic: „Dacă la Roma încă nu s-au ramolit cu toții, ar trebui să convoace Camera în primele zile ale lunii noiembrie, să pună să se voteze Legea electorală și în decembrie să cheme poporul la urne. Dar dacă guvernul ia altă cale, atunci fascismul își va atinge obiectivele prin alte mijloace..." Astfel, cu toate că faptele se precipită, denotînd că fascismul organizează un marș asupra Romei și în ciuda informațiilor colportate, Mussolini, în mod abil, oferă în continuare două căi de ieșire — ca și cum Facta sau Giolitti ar putea șovăi — pe care din ele să apuce! Păstrînd aparența unei alternative, Mussolini paralizează orice rezistență a statului, amăgindu-i în același timp pe toți liderii politici italieni...

[...] Bătrînul Facta, îmboldit de o ambiție multă vreme reținută, își joacă și el cartea: se sprijină pe ministrul Riccio, îl întîlnește pe Michele Bianchi, apoi pe Grandi, se împotrivește măsurilor antifasciste ale miniștrilor Alessio sau Amendola. Giolitti, firește, tese și el intriga sa personală, intermediarul lui fiind prefectul din Milano, Lusignoli. Dar Giolitti tratează cu demnitate; nu găsește de cuviință să-l părăsească pe Cavour și nu oferă decît două portofolii, dar Mussolini — ce riscă el oare? — cere cinci. Salandra, care știe că se bucură de încrederea cercurilor naționaliste și a Curții, la rîndul său trage sfori. Cît despre Nitti, acesta îl primește, în Calabria, pe trimisul lui Mussolini, ambasadorul și baronul Avezzana, cu care ajunge la un acord: Nitti va solicita noi alegeri după ce va forma un mare cabinet împreună cu Mussolini. Se bănuiește că regele este reticent față de un guvern Mussolini; la 7 octombrie invitîndu-l pe ministrul de război să urce în mașina lui, Victor Emmanuel spune, vorbind despre fasciști: „Amintiți-vă că nu-i vreau pe oamenii aceștia la Roma și luați toate măsurile ca să evitați această primejdie". Mussolini e deci obligat să ajungă la o înțelegere cu cercurile politice. Toți uită că ducele mai joacă, concomitent, și pe cartea insurecției. [...]

Căci insurecția este fixată încă din 16 octombrie, mai exact de cînd aflase Mussolini de hotărîrea guvernului de a-l pune pe D'Annunzio să conducă ceremonia din 4 noiembrie.

Mussolini, Balbo, De Vecchi, Teruzzi, Michele Bianchi și cei trei generali: De Bono, Fara și Ceccherini, se întrunesc în secret la Milano, într-o casă de pe Via San Marco. Ultimii doi nu sînt înscriși în partid și sînt militari activi. Întrunirea debutează prost. De Bono ar fi preferat ca ceilalți doi generali să nu cunoască secretul. Armata trebuie să rămînă neutră. Mussolini intervine și arată pe larg că tratativele cu Giolitti n-au dus la nici un rezultat, că guvernul nu cedează. „În care caz, trebuie să determini masele să se miște ca să creezi criza extraparlamentară și să ajungi la putere". Adăugă apoi că trebuie, cu orice preț, împiedicată întoarcerea lui Giolitti. „Așa cum a tras în D'Annunzio, va trage și în fasciști" — conchide el.

Atunci cînd? Întreabă De Bono. Are nevoie de timp ca să „pregătească armata". Armata constituie într-adevăr marea teamă a conjuraților. Nu sînt departe de a împărtăși în intimitate cuvintele atribuite lui Badoglio: „După cinci minute de foc, tot fascismul s-ar prăbuși".

Generalii De Bono, Fara și Ceccherini cer un răgaz de patruzeci de zile. Mussolini, Bianchi și Balbo sînt nemulțumiți. Trebuie acționat repede, trebuie folosit congresul fascist, care urmează să se țină la Neapole la 24 octombrie, ca să-i adune pe fasciști, atrăgîndu-le atenția. În ziua stabilită, un quadrumvirat va asigura însă conducerea efectivă a partidului: De Bono, De Vecchi, Balbo, Bianchi vor alcătui acest grup secret.

Conjurații se despart noaptea tîrziu. Bătrînul general De Bono, prototipul nobilului italian, cu mustăți și barbă albe; De Vecchi, proprietarul piemontez, chel, masiv, cu fața pătrată, tăiată de niște mustăți negre, și Balbo, tînărul și zveltul squadrist, se

[1] *Fasciile* erau organizațiile pe comune și orașe ale partidului lui Mussolini. Ele se grupau în cadrul unei federații pe fiecare provincie *(N.R.)*

Italo Balbo, unul dintre quadrumviri, a lansat moda „ciocului", care va face furori în era fascistă

reîntîlnesc, începînd din 18 octombrie, la hotelul „Parc" din Bordighera, într-o relativă taină. Ei pregătesc planurile marşului asupra Romei. Italia este împărţită în douăsprezece zone, cu inspectori de zone (Teruzzi, Bottai etc.). La ştirea răzmeriţei, pretutindeni trebuie mobilizate şi ocupate punctele strategice şi evitate ciocnirile cu armata. Marşul va porni din trei localităţi vecine cu Roma — Santa Marinella, Mentana, Tivoli —, iar comandamentul se va întruni la Peruza, unde s-a creat o rezervă strategică. Cei trei oameni tocmai dau comenzi cînd le soseşte invitaţia la dineu trimisă de... regina mamă Margherita, care îşi are reşedinţa la Bordighera !

De Bono şi De Vecchi se duc la regină : vorbesc despre toate şi despre nimic.

— Să vi se realizeze planurile, şoptește regina, salutîndu-şi oaspeţii, ele n-au decît un scop, salvarea şi gloria patriei.

Acesta este climatul ciudat în care se pregăteşte marşul asupra Romei, în teorie insurecţional. Dacă Mussolini l-a prezentat ca pe o acţiune destinată să fie condusă pînă la capăt, în schimb el l-a considerat totdeauna ca pe una din cărţile — indispensabilă, e drept, — ale politicii pe care o foloseşte pentru a pune mîna pe putere, pe întreaga putere. Căci discuţiile, întrerupte o clipă, au fost reluate. Giolitti [8] a sondat pe populari [9] ; între trimisul său, Corradini şi Don Sturzo are loc o întîlnire (4—5 octombrie). Sturzo întreabă, păstrînd o atitudine rece :

— Giolitti e dispus să formeze un guvern cu fasciştii ?

— Da.

— Dar fără fasciști ?

— Acest lucru nu mi se pare posibil, răspunde Corradini.

Sturzo pune o ultimă întrebare :

— Dar împotriva fasciştilor ?

— O, nu, e imposibil !

— Atunci Giolitti nu-şi va alcătui cabinetul, încheie Don Sturzo.

Respins de antifascismul categoric al lui Don Sturzo, Giolitti se întoarce atunci spre Mussolini. Între Roma, Milano şi Torino, unde s-a instalat Giolitti, emisarii se succed. Michele Bianchi va spune ironic : „Mă gîndeam la marşul asupra Romei pe care ducele îl pregătea şi tărăgănam lucrurile..."

Nitti [10] respectă şi el pactul făcut cu Mussolini. Prezidează la 19 octombrie, la Potenza, un banchet, unde declară că ar trebui „acceptată partea ideală a fascismului,

[8] *Giovanni Giolitti*, om politic italian, prim-ministru în 1920—1921 *(N.R.)*

[9] *Partidul popular italian* a reprezentat tendinţa conservatoare de nuanţă catolică pînă la dizolvarea lui de către Mussolini în 1925. A fost reconstituit în 1943, sub denumirea de Partidul democrat creştin *(N.R.)*

[10] *Francesco Nitti*, om politic italian, prim-ministru în trei guverne care s-au succedat în 1919—1920 *(N.R.)*

Modelul pe care vrea să-l imite : Napoleon I. Ambiţiile erau aceleaşi, restul...

Un gangster sub protecţia altora : în 1943, hitleriştii îl salvează (temporar) pe Mussolini de mînia poporului

care a stat la baza dezvoltării lui", şi propune noi alegeri. Dar Nitti, firește, nu ştie ceea ce Balbo notează în jurnalul său : „Bătrînul pirat nu poate spera altceva de la fascism decît un pluton de execuţie".

19 OCTOMBRIE. O circulară a cardinalului Gasparri către episcopi aminteşte autorităţilor eclesiastice de datoria lor de a rămîne neutre în luptele politice. Este o dezavuare indirectă a acţiunii lui Sturzo.

La 23 octombrie, Mussolini, în drum spre Congresul din Neapole, se opreşte la Roma, unde îl întîlneşte pe Salandra. Acesta, împreună cu Giolitti, este cel mai serios adversar al său. Cei doi bătrîni politicieni reprezintă cele două feţe ale clasei conducătoare italiene ; de aceea Mussolini îi dă lui Salandra toate asigurările posibile : vrea — pretinde el — să rămînă în afara guvernului viitor, pentru a dizolva squadrele [11]. Adormind în felul acesta suspiciunea liderului liberal, el ia apoi trenul pentru Neapole.

La 24 octombrie se întrunesc patruzeci de mii de cămăşi negre, venite din toată Italia cu trenuri speciale. Dimineaţa, la teatrul „San Carlo", în prezenţa prefectului şi a lui Benedetto Croce, Mussolini rosteşte un discurs ameninţător : „Noi, fasciştii, nu înţelegem să intrăm în guvern prin uşa de serviciu... chestiunea e o problemă de raport de forţe".

În după-amiaza zilei de 24 are loc marea paradă a cămăşilor negre. Ca să poată asista la ea, copiilor li se dă drumul din şcoli. Mussolini, îmbrăcat în negru din cap pînă în picioare, purtînd pe piept în diagonală o eşarfă cu culorile Romei, face cunoscut trupelor sale, adunate în Piazza San Ferdinando : „Vă declar cu toată solemnitatea pe care o impune acest moment : sau ni se încredinţează conducerea, sau o luăm singuri, ducîndu-ne la Roma".

Balbo, care a ajuns în rîndurile squadriştilor emilieni, începe să strige : „Roma ! Roma !" Şi în curînd toată piaţa urlă alături de el.

Cînd valul se potoleşte, Mussolini continuă : „De aici înainte este o chestiune de zile şi poate de ore... Nemernica clasă conducătoare trebuie înhăţată de gît !"

În aceeaşi seară, Luigi Facta, preşedintele Consiliului, îi telegrafiază regelui : „Adunarea fascistă se desfăşoară în linişte... Cred că au renunţat la proiectul marşului asupra Romei".

La ora 22, Mussolini şi quadrumvirii [12] se întîlnesc cu Starace, Teruzzi, Bastianini la hotelul „Vesuvio" din Neapole. Mobilizarea este fixată pentru 27, atacul Romei pentru 28.

„Acţiunea din 28 octombrie — spuse Mussolini — trebuie să preceadă manevra pregătită pentru 4 noiembrie. Nu mai putem aştepta".

---

[11] În această întrevedere, Mussolini i-a expus lui Salandra programul său : demisia guvernului Facta şi alcătuirea unui cabinet în care fasciştii să deţină cinci portofolii, Mussolini rămînînd în afara guvernului. Salandra s-a grăbit să-l informeze imediat pe Facta, prin intermediul lui Riccio, unul dintre oamenii lui, filofascist notoriu şi ministru al lucrărilor publice în guvernul Facta *(N.T.)*

[12] Cei patru conducători fasciști, subordonaţi direct lui Mussolini — **I. Balbo, C. M. De Vecchi, E. De Bono şi M. Bianchi** —, cărora li s-a încredinţat conducerea marşului asupra Romei *(N.R.)*.

În aceeași seară, Mussolini se înapoiază la Milano [13].

De Vecchi, Grandi, Constanzo Ciano, care au plecat o dată cu Mussolini, se opresc la Roma. Trebuie să supravegheze din interior orașul amenințat. Ei îl însărcinează pe Salandra să-i anunțe lui Facta și regelui ultimatumul fascist : „Demisia guvernului sau marșul asupra Romei..."

În după-amiaza zilei de 26 octombrie, miniștrii prezintă lui Facta demisiile lor ; în felul acesta bătrînul Facta crede că lui îi va reveni conducerea jocului. După constituție nu este demisionar, însă a rămas fără miniștri. Îl poate deci chema pe Mussolini. Dar acesta nu răspunde.

Facta cere atunci regelui, care-și are reședința la San Rossore, lîngă Pisa, să se întoarcă la Roma.

În ziua de 27, la sosirea în gară, pe la ora 8, regele pare hotărît. Facta a venit să-l aștepte și regele îl îndeamnă să proclame stare de asediu. El se adresează ministrului Alessio în dialect piemontez : „Nu alcătuiesc guvernul sub constrîngere. Părăsesc totul. Plec cu soția și fiul meu la țară". Și se întoarce la Quirinal. Cîteva ceasuri mai tîrziu începe în toată Italia mobilizarea cămășilor negre. De Bono, Balbo, De Vecchi au semnat o poliță de trei milioane de lire pentru acoperirea cheltuielilor. Pretutindeni este publicată proclamația quadrumviratului : „Fasciști din toată Italia ! A sunat ceasul bătăliei decisive... Legea marțială a fascismului intră în vigoare. Armata, rezervă și pavăză a națiunii, nu trebuie să participe la luptă... Fascismul nu vrea să lupte nici împotriva agenților forței publice..."

În ziua de 27, la ora 23, ministrul de război e informat că marșul asupra Romei a început. Unele orașe sînt ocupate fără mari dificultăți. La Triest, Padova, Veneția, autoritățile militare colaborează pe față cu cămășile negre. Alte orașe în schimb, și printre ele cele mai importante, sînt mai rezervate. La Florența, unde Curzio Malaparte [14] comandă o squadră, fasciștii ocupă punctele strategice. Squadra „Crinul roșu" controlează centrala telefonică. Tineri cu cioc *à la Balbo*, cu căștile vopsite în roșu, avînd un cap de mort brodat pe cămașa neagră, cu pumnalul trecut într-o cingătoare lată de piele, cîntă sub ploaie.

Fasciștii din Toscana străbat Prato în zorii zilei de 28, în timp ce 25 000 de muncitori se duc, ca de obicei, la lucru căci cele 200 de uzine textile din regiune și-au deschis porțile.

Cîți oameni reprezintă în momentul acesta armata fascistă ? Cercetările precise ale lui Repaci indică... 5 000 de oameni. În curînd vor fi 25 000, dar prost înarmați, uzi pînă la piele și mai ales blocați de autoritățile militare, fără să poată acționa : au fost de ajuns 400 de carabinieri și două întreruperi feroviare ; iar squadrele, care socoteau să sosească la Roma cu trenul, se împrăștie repede, în căutarea unor adăposturi împotriva ploii.

Quadrumvirii, instalați în hotelul „Brufani" din Perusa, sînt neliniștiți : faimentul militar al marșului asupra Romei este aproape evident, cînd în primele ceasuri ale zilei de 28 octombrie le sosește știrea că guvernul Facta — care a demisionat din ziua de 27 — a proclamat starea de asediu. El a lansat un apel hotărît țării : „În fața tentativelor de revoltă, guvernul demisionar are datoria să mențină ordinea prin toate mijloacele și cu orice preț" [15]. Iar la Roma generalul Pugliese, care dispune de 25 000 de oameni bine înarmați, ordonă instalarea barierelor de sîrmă ghimpată pe poduri și înconjură clădirile oficiale cu saci de nisip. Soldații, cu pușile în bandulieră, apărați de scurte pentru ploaie prevăzute cu glugi, părăsesc punctele strategice. Cămășile negre însă, ca și cele albastre, naționaliste, patrulează în toată libertatea pe străzi.

La ora 9, Facta se prezintă la rege pentru semnarea decretului privind declararea stării de asediu, sugerat de însuși regele ; lovitură de teatru : Victor Emmanuel al III-lea refuză [16]. „A trebuit să mă conving, va spune el, că situația era cu totul alta decît cea presupusă". Și, în ciuda unei noi vizite a lui Facta, regele își menține acest punct de vedere. El a cedat, desigur, presiunii cercurilor naționaliste — Diaz, Federzoni, Thaon di Revel, generalul Cittadini —, dar s-a temut și de o acțiune a ducelui d'Aosta, care făcuse o vizită quadrumvirilor la Perusa ; regele spera să impună, prin hotărîrea sa neașteptată, un guvern Salandra, asemănător celui din 1915, în care însă Mussolini și fasciștii urmau să dețină cîteva portofolii.

[13] Gestul acesta a rămas inexplicabil. El nu poate fi motivat de justificări tactice — Milano se află la 600 km de Roma —, ci de apropierea graniței elveține. Se pare într-adevăr că nici în acel moment Mussolini nu era sigur de reușita acțiunii lui, nici deplin hotărît s-o încerce *(N.T.)*

[14] *Curzio Malaparte*, ziarist și scriitor, la început adept, apoi adversar al fascismului *(N.R.)*

[15] Apelul era semnat de tot guvernul Facta și prevedea și măsura arestării, de către prefecți, a tuturor șefilor fasciști. Așadar, în dimineața zilei de 28 octombrie, Lusignoli, prefectul orașului Milano, i-a făcut o vizită lui Mussolini, anunțîndu-l că va trebui să-l aresteze *(N.T.)*

[16] „Doresc — va spune mai tîrziu regele deputatului De Vecchi — ca italienii să știe că din proprie inițiativă am refuzat să semnez decretul cu declararea stării de asediu" *(N.T.)*

La ora 11,30 dimineața, agenția Stefani anunță retragerea decretului cu privire la starea de asediu ; la ora 12,15 știrea este comunicată ziarelor. La ora 18, regele îl însărcinează pe Salandra cu alcătuirea guvernului fără să fi înțeles, se pare, că acum Mussolini nu mai are de ce să se teamă și că epoca discuțiilor s-a terminat.

De altfel, Salandra primește seara două mesaje precise : unul semnat de reprezentanții Confindustriei, Confagricolei [17] și Asociației bancare, avertizîndu-l că pentru rezolvarea crizei nu există altă soluție decît un guvern Mussolini ; celălalt, din partea senatorilor Albertini *(Corriere della Sera)* și Conti (magnat al industriei electrice) — în același sens. El mai știe că în ajunul marșului asupra Romei deputații Benni și Olivetti, amîndoi membri ai Confindustriei, sosiți la Milano, au jucat un rol important în tratativele politice ; se spune că Asociația bancară ar fi dat 20 milioane de lire pentru finanțarea marșului [18]. Cu toate acestea, Salandra se cramponează de ideea alcătuirii guvernului. Între Roma și Milano comunicările telefonice se înmulțesc. Salandra oferă patru portofolii : înainte de a închide telefonul, Mussolini răspunde tăios : „Nu primesc".

În ziua de 29, la ora 10, Salandra se duce la Quirinal și-l sfătuiește pe rege să-l convoace pe Mussolini pentru constituirea cabinetului. *Il Popolo* publică un articol intitulat : „Fascismul vrea puterea. O va avea".

În jurul Romei, armata are grijă de squadre, rămase imobilizate. De Vecchi, primit de rege, îi telefonează lui Mussolini și-l poftește, în numele regelui, să vină la Roma. „E o cursă — spune Mussolini —, să mi se scrie !"

De acum înainte omul poate vorbi deschis. Pe la ora 14 primește următoarea telegramă : „Foarte urgent. Prioritate absolută. Domnului deputat Mussolini, Milano. Din Roma. Quirinal. Maiestatea sa Regele dorind să discute cu dv., vă roagă să veniți la Roma. Respectele mele. Generalul Cittadini".

Duminică, 29, la ora 15, Mussolini îi telefonează prefectului să-i pregătească un tren special. Trenul (o locomotivă și un vagon) îl așteaptă, dar Mussolini se răzgîndește. Vrea o manifestație. Va pleca mai tîrziu. Scoate o ediție specială a ziarului *Il Popolo d'Italia* și își amînă plecarea cu vagon-lit-ul de seară. Dă dispoziții : „*Avanti* nu trebuie să apară, altfel mîine mă trezesc cu o grevă generală". Chestiunea prezintă dificultăți. C.G.L. [19] a răspuns unei propuneri de colaborare a partidului comunist, că ar fi vorba de o manevră politică. *Avanti* e totuși luat cu asalt. La Roma ziarele de tendință nittistă — *Il Paese, Epoca* — sînt devastate. *Corriere della Sera* nu poate apare. Bursa muncii din Torino este incendiată, la fel și sediul ziarului *L'Ordine nuovo*. În cartierele muncitorești ale Romei bătăile sînt în toi.

În timpul acesta, Mussolini se duce să-și viziteze soția. Foarte mirată să-l știe șeful guvernului, începe să plîngă. „Simțeam — va spune ea — că eu și familia noastră îl pierdem".

La gara din Milano i se oferă lui Mussolini jerbe de flori. El declară șefului gării : „Vreau să plec imediat... totul trebuie să meargă perfect..."

În ziua de 30 octombrie, la ora 10,42, trenul se oprește în gara Romei. Trupele dau onorul. Mussolini, însoțit de Bianchi, se urcă într-un taximetru, suita lui se repede în alte două mașini și cele trei vehicule se îndreaptă spre Quirinal.

La ora 11,15, în uniformă fascistă, el se află în fața regelui. Se scuză mai întîi pentru ținuta lui ciudată și ridicolă, dar, spune el : „Vin direct de la lupta care s-a desfășurat, din fericire fără vărsare de sînge".

Regele îl însărcinează pe Mussolini să formeze guvernul. Ducele a dat însă ordin squadrelor să se întoarcă la Roma, cu trenul, întendența militară ocupîndu-se de găzduirea și aprovizionarea cămășilor negre.

Defilarea glorioasă a squadriștilor va masca apa tulbure a intrigilor, a compromisurilor, a renunțărilor ; legenda puterii, smulse cu prețul unei mari insurecții a poporului, va putea să devină, în viitor, o adevărată forță politică.

Mussolini trebuie să se fi gîndit cu siguranță la toate astea atunci cînd, pentru întîlnirea lui cu regele [20], s-a deghizat într-un viteaz luptător.

---

[17] *Confagricola*, asociația marilor latifundiari *(N.R.)*

[18] Marele capital — industrial, financiar și agricol — îl împinge, așadar, pe Mussolini spre putere, invitîndu-l pe Salandra să se retragă, să-i facă loc. Ca să se asigure, de altfel, că nu manevrează orbește, în aceeași după-amiază Benni și Alberto Pirelli — alt reprezentant al marelui capital — se duc la Mussolini să se informeze asupra intențiilor lui în raport cu interesele reprezentate de el. *(N.T.)*

[19] C.G.L.-Confederazione generale del Lavoro *(N.R.)*

[20] Totul s-a întîmplat ca și cum „cucerirea puterii", al cărei proiect este atribuit lui Mussolini, ar fi, mai ales, produsul unui concurs de împrejurări fericite : ducele va avea mai tîrziu toată libertatea să rescrie și să pună să se rescrie această acțiune, ca un moment al geniului și perseverenței sale, dar în ziua de 26 octombrie el dădea mai mult impresia unui erou de roman picaresc, al unei marionete ale cărei sfori sînt trase de destin. Destinul sau vechea clasă diriguitoare italiană, falimentară și care voia să supraviețuiască cu ajutorul fascismului *(N.T.)*

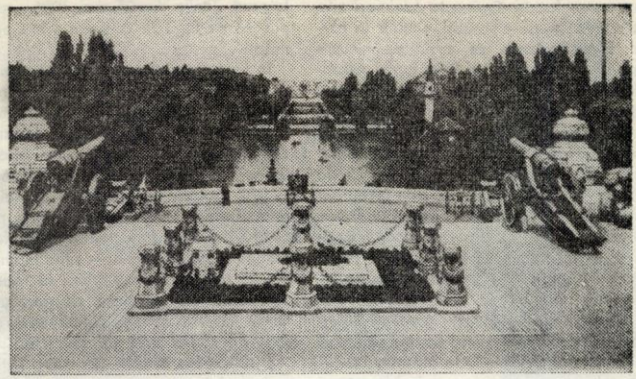

Flori pe Mormîntul Eroului Necunoscut

GH. I. IONIȚĂ
Doctor în istorie

Tinerii țării noastre și-au afirmat în numeroase momente adeziunea la lupta dusă de masele populare pentru libertate, democrație și pace, pentru apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității patriei.

Printre acțiunile care exprimă semnificativ poziția înaintată și lupta activă a tineretului democrat, antifascist din țara noastră este și aceea organizată la 21 mai 1936 la Mormîntul Eroului Necunoscut din Capitală, într-o perioadă în care forțele populare din România desfășurau o intensă acțiune pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, împotriva pericolului fascist, pentru pace, împotriva acțiunilor revizioniste ale Germaniei hitleriste și ale aliaților săi.

...Dimineața zilei de 21 mai 1936. Pe porțile Parcului Carol (azi Parcul Libertății) pășea un grup numeros de tineri muncitori, intelectuali, funcționari și studenți. In capul coloanei, purtată pe brațe de doi tineri, se afla o coroană de flori, pe care manifestanții urmau să o depună pe Mormîntul Eroului Necunoscut, în semn de cinstire a luptelor duse de fiii poporului român pentru libertatea patriei. Acțiunea era organizată de către Comitetul local București al P.C.R., prin intermediul organizației U.T.C. din Sectorul III albastru și a Comitetului de organizare a acțiunilor de masă ale tineretului pe Capitală. Acesta din urmă era un organism politic în componența căruia intrau reprezentanți ai U.T.C. și ai grupărilor : Tineretul Blocului democratic, Tineretul radical-țărănist, Tineretul Uniunii oamenilor muncii maghiari din România (Madosz), Tineretul național-țărănist etc.

Inițiativa depunerii unei coroane de flori la Mormîntul Eroului Necunoscut a fost luată în cadrul unei întruniri a tineretului

care avusese loc în dimineața aceleiași zile, în sala Fabricii de chibrituri, situată în cartierul Filaret. Acolo se cuvîntase despre îndatoririle tineretului pe linia luptei democratice, antifasciste, pentru apărarea independenței și suveranității țării. *„Din însărcinarea celor prezenți* — ne povestește profesorul emerit Mihail Dragomirescu, unul dintre organizatorii acțiunii —, *un grup de tineri, mulți dintre ei uteciști, s-au încolonat și au pornit pe lîngă parc, avînd în frunte o coroană de flori care purta inscripții antifasciste cu îndemnuri la luptă pentru pace, împotriva fascismului și pentru apărarea independenței patriei".*

Zecile și sutele de oameni prezenți întîmplător în parc au primit cu emoție acțiunea tinerilor, însoțindu-i pînă la mormînt, rămînînd apoi neclintiți cît timp s-a desfășurat ceremonia depunerii coroanei de flori cu inscripția „Tineretul vrea pace". *„Odată ajunși la Mormîntul Eroului Necunoscut* — ne relatează Mihail Dragomirescu — *am depus coroana, apoi s-a luat cuvîntul, cinstindu-se memoria Eroului Necunoscut, a tuturor acelora care se jertfiseră pentru apărarea patriei, chemînd tineretul la luptă pentru pace, pentru păstrarea independenței amenințată de imperialismul fascist german, care își găsise slujbași credincioși în fasciștii din țară : legionarii, cuziștii etc.".*

Această acțiune emoționantă a tineretului a fost însă tulburată de o bandă de huligani legionari : „După solemnitate, cînd participanții se împrăștiau — se arăta în *Dimineața* din 23 mai 1936 —, și-a făcut apariția un grup de fasciști în cămăși verzi. Aceștia au smuls coroana depusă de tineri pe Mormîntul Eroului Necunoscut și au rupt-o în bucăți. Apoi au atacat cu pietre și ciomege pe participanții care se împrăștiau".

Protestînd cu vehemență împotriva provocării elementelor legionare, cărora le-au ripostat hotărît, tinerii democrați antifasciști au demonstrat pînă la ieșirea din parc și apoi pe străzile din împrejurimi, sub lozincile : „Jos fascismul", „Cerem interzicerea organizațiilor fasciste", „Vrem pace", „Trăiască Frontul popular", „Democrația va învinge". O adevărată luptă s-a încins între tinerii demonstranți și bandele fasciste, relatează *Zorile* din 25 mai 1936, „muncitorii punînd pe fugă în cele din urmă pe profanatori".

În forme variate, opinia publică democrată și-a exprimat calda simpatie pentru grupul de tineri din Capitală care, la 21 mai 1936, dăduseră un autentic exemplu de patriotism, demnitate, cultură și civilizație. Totodată, la întruniri publice — cum a fost aceea a Comitetelor cetățenești ținută la 24 mai 1936 în sala „Tomis" din Capitală — s-a protestat contra bandelor fasciste. Organizația democratică Frontul feminin — citim în *Dimineața* din 25 mai 1936 — a trimis la redacție „o delegație de cincizeci de persoane care ne-au înmînat spre publicare un protest însoțit de cîteva sute de semnături".

Știri variate despre această acțiune au apărut și în alte organe de presă ale vremii. Multe ziare, sublinia *Zorile* din 25 mai 1936, „au comentat faptul petrecut la Mormîntul Eroului Necunoscut joi seara, cînd un grup de muncitori a vrut să-și arate recunoștința către eroii neamului și dorința păstrării păcii, depunînd o coroană... Această coroană a fost cumpărată din obolul mai multor muncitori".

Partidul Comunist Român a hotărît în zilele următoare să imprime în tipografiile sale ilegale, într-un număr de exemplare, o carte poștală ilustrată înfățișînd momentul în care tinerii depuseseră coroane de flori pe Mormîntul Eroului Necunoscut. Cartea poștală, menționează un raport al siguranței din 1 iunie 1936, purta următorul text, extras dintr-una din cuvîntările rostite la Mormîntul Eroului Necunoscut : „Jurăm cu toții ca unul că vom lupta cu arma în mînă pentru libertatea și independența poporului român, că nu vom putea tolera să fim subjugați de o dictatură fascistă care să ne arunce într-un război de opresiune contra altor popoare".

În aceste cuvinte simple, dar impresionante prin profunzimea sentimentelor patriotice, aflăm răspunsul manifest, adeziunea caldă pe care tineretul țării noastre o exprima față de cuvîntul de ordine al Partidului Comunist Român, de apărare a independenței și libertății patriei grav amenințată de fascism.

Interviul nostru cu

JEAN HUGONNOT

Istoricul francez, septuagenarul Jean Hugonnot, este cunoscut cititorilor revistei „Magazin istoric" prin prezentarea studiului său „România de la origine pînă în zilele noastre", publicat în numărul din aprilie 1968 al revistei „Les Cahiers de l'Histoire". De fapt este vorba nu atît de un studiu, cît despre o adevărată lucrare, o carte de istorie căreia i-au fost afectate în exclusivitate paginile unui număr al revistei franceze. Am reținut fundamentul științific, metodologia proprie istoricului de formație marxistă, maniera sugestivă în care Jean Hugonnot a înfățișat două milenii de istorie a poporului român.

Fin mînuitor al condeiului și profund analist, Jean Hugonnot avea de ce să fie mulțumit de ecoul scrierii sale ; cu toate acestea, unele lacune, datorate documentației de care dispunea, l-au determinat să lărgească aria investigației în cercetarea unor evenimente fundamentale ale istoriei poporului român. Vizita de studii de la finele toamnei anului trecut i-a prilejuit aprofundări și înțelegeri mai complete pentru fapta sa de cultură, slujitoare a prieteniei și cunoașterii popoarelor.

Într-o recentă scrisoare, istoricul francez ne mărturisea : „M-am întors în Franța plin de amintiri plăcute, dar și de proiecte [...] De la înapoierea mea la Paris continui adesea să trăiesc intelectual și afectiv în România".

Jean Hugonnot avea să se revadă la București cu istorici români întîlniți la diferite reuniuni internaționale și să cunoască încă alți, bucuroși de a stabili contacte cu colegi și oameni de cultură de pretutindeni.

Ecourile favorabile stîrnite de schița sa de istorie a României ne-au determinat să avem o convorbire cu profesorul Hugonnot, pentru care nutrim o stimă deosebită. Prin cele relatate, prin ideile, reflecțiile, proiectele sale, istoricul francez ne-a oferit o oglindă a preocupărilor unui om de știință care s-a aplecat cu respect și dragoste asupra istoriei poporului nostru.

Prof. dr. TITU GEORGESCU

— Vă rugăm să ne spuneți cum ați conceput și elaborat această sinteză a istoriei României de la origine pînă în zilele noastre, socotită atît de reușită, dacă judecăm după opinia cititorilor francezi ?

— Această tentativă de sinteză a istoriei poporului român este un omagiu în primul rînd adus tradițiilor prieteniei franco-române, privită sub semnul rezistenței popoarelor din Europa față de hitlerism.

Ca istoric prin vocație și profesie, ca vechi participant în lupta antifascistă din Franța, m-au interesat îndeosebi, după cel de-al doilea război mondial, problemele rezistenței atît în țara mea cît și pe plan european. Am luat parte la mai multe congrese consacrate studierii mișcării de rezistență din Europa, congrese organizate de către F.I.P.R., cu sediul la Viena. Cu prilejul congreselor din Varșovia și Karlovy-Vary am înnodat legături de prietenie cu mai mulți istorici români. Invitat de Institutul de

studii istorice și social-politice, am vizitat țara dv. în 1963. Profitînd de un sfîrșit de vară și un început de toamnă însorită, am putut mai mult de o lună să parcurg pe îndelete teritoriul român, informîndu-mă, interesîndu-mă, privind oamenii și lucrurile.

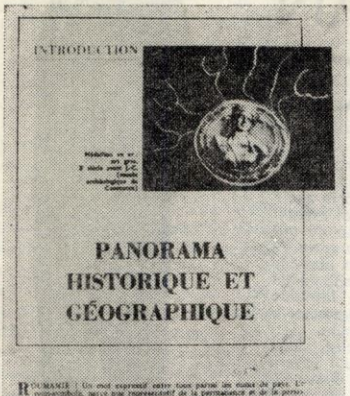

Am reușit, dacă pot să zic așa, să „învăț România pe teren", am putut verifica în decursul șederilor mele în Muntenia, Moldova, Oltenia, Transilvania, justețea spuselor lui Michelet : „Structura fizică a unei țări orientează, în parte, istoria sa. Solul este teatrul acțiunii...". Nu ajunge oare să analizezi istoria tradițiilor de rezistență a poporului român pentru a fi pe deplin convins de temeinicia acestui adagiu ?

Convorbirile, schimburile de păreri fecunde, pe care le-am avut în timpul șederii mele în țară cu numeroși mei prieteni de la Institutul de studii istorice și social-politice mi-au îmbogățit cunoașterea trecutului și a prezentului României.

Adăugați la aceasta — ceea ce poate se înțelege de la sine, însă ar fi mai bine să fie spus și repetat — impresia profundă care rămîne la orice francez, simțind o mie și una de forme emoționante de ospitalitate ale poporului român, frate cu poporul francez prin originile sale, prin limba și cultura sa.

La întoarcerea mea în Franța, mi-am împărtășit impresiile în cadrul asociației Franța-România.

Oaspeții francezi, care, în fiecare an, în număr tot mai mare frecventează plajele însorite ale Mamaiei și Eforiei sau explorează Carpații români, revin, desigur, încîntați de primirea avută, însă cred că insuficient informați asupra trecutului României și asupra realităților de azi ale acestei țări. După părerea mea, este necesară pentru publicul francez o prezentare de legătură a prezentului cu trecutul, a *continuității* istoriei românești.

Există un gol ce trebuia umplut, un dezacord șocant ce trebuia înlăturat. Și contribuția mea modestă — numărul consacrat României în „Les Cahiers de l'Histoire" — a urmărit tocmai acest scop.

— Se poate oare afirma că istoricii și geografii francezi s-au dezinteresat în epoca modernă și contemporană de istoria poporului român ?

— Desigur că nu le putem atribui o lipsă de interes în acest domeniu. Ar ajunge să citez pe de Martonne, șeful școlii geografice franceze, care a făcut din România a doua sa patrie și a relevat prin lucrările sale științifice, de înaltă calitate, nu numai peisajele, dar și oamenii, și multiplele bogății naturale. În domeniul istoriei, numeroase nume de istorici francezi îmi vin pe buze, însă voi reține mai ales pe cel al lui Elias Reynault, autorul unei aprofundate „Istorii a Principatelor române", o lucrare remarcată și semnalată chiar de Marx ca una din cele mai bune îndrumări în cunoașterea raporturilor de clasă în societatea română. Sau aș putea cita pe Nicolae Iorga.

— Dar e vorba de un istoric român !

— E adevărat. Pe Iorga — pentru lărgimea vederilor sale, pentru perspicacitatea analizelor sale asupra trecutului românesc, pentru profunda sa dragoste de popor, pentru patriotismul său arzător — l-aș aprecia ca pe un *Michelet român*. Însă Iorga cunoștea tot atît de bine limba și cultura noastră, vizita adesea Franța, și a înțeles perfect esența însăși a civilizației ei — mai bine, poate, decît mulți dintre compatrioții mei.

— Cele spuse de dv. ilustrează eforturile de a ne face mai bine cunoscută istoria peste hotare. Lucrarea d-voastră este opera unui istoric francez care a scris într-o anume manieră pentru francezi. Cărei categorii de cititori v-ați adresat ?

— În Franța avem numeroase publicații, reviste ilustrate de popularizare a istoriei. Inegale ca valoare și conținut, ele însă fac cel puțin dovada veritabilei pasiuni a publicului francez pentru istorie. Cutreierînd Alsacia la sfîrșitul secolului al XVII-lea, Voltaire remarca : „Alsacienii iubesc istoria așa cum francezii iubesc cîntecele". La în-

ceputul carierei mele am predat istoria și geografia în Alsacia ; m-am putut deci convinge de adevărul acestei afirmații a patriarhului din Ferney, dar, în epoca noastră, ne este permis să afirmăm că, dacă francezii continuă să iubească cîntecele, istoria nu le place mai puțin. Iau drept dovadă tirajele considerabile pe care le au lunar periodicele de istorie franceze. O constatare foarte nimerită pentru a infirma opinia răspîndită, în anumite cercuri conservatoare, precum că cetățenii francezi ar fi devenit *apolitici*.

„Les Cahiers de l'Histoire" se adresează prin esență unor cercuri specializate, în special cadrelor universitare care doresc ca fiecare număr să se limiteze la un subiect bine determinat, la o țară, la o provincie sau la o perioadă istorică.

Obiectivul meu, atunci cînd am întreprins redactarea studiului, a fost să pun la dispoziția compatrioților mei o lucrare simplă, un fel de rezumat al istoriei poporului român.

M-au inspirat două idei directoare : 1) să pun în evidență minunata tradiție de rezistență a poporului român de-a lungul secolelor, care este inseparabilă de tradiția sa de progres nelimitat ; să arăt prin aceasta originalitatea și profunzimea civilizației române contemporane, mult prea puțin cunoscută în Franța ; 2) să fac o scurtă istorie a prieteniei, pot spune a fraternității franco-române, atît de bogată în conținut, atît de bogată, de asemenea, în perspective de viitor.

Participarea armatelor române la lupta împotriva imperialismului german, sacrificiul eroic al unor patrioți români ca Nicolae Cristea, Iosif Clisci, Sas Dragoș, A. Lazăr, Olga Bancic, căzuți în Franța în timpul ultimului război mondial, fac parte din cele mai emoționante dovezi ale fraternității de luptă în cel de-al doilea război mondial.

La redactarea acestei sinteze, inevitabil incompletă, m-am străduit să nu uit nici o clipă că am fost cîndva la Universitatea din Strasbourg împreună cu trei dintre cei mai prestigioși istorici francezi — Lucien Fabvre, Marc Bloch și Georges Lefebvre —, toți trei concepînd istoria înainte de toate ca o știință despre om ; toți trei au urmat povața lui Michelet : *„Istoria este inteligența vieții"*.

Acest număr din „Les Cahiers de l'Histoire" umple deci o lacună, putînd servi drept o introducere utilă la cunoașterea României pentru francezii care vă vizitează țara — și nu numai pentru ei.

Am primit cîteva scrisori de la cititori, de altfel puțin numeroși, în care se reproșează autorului de a fi un propagandist al realizărilor regimului socialist din România. Era o atitudine parțială, care m-a făcut să răspund, cu toată simplitatea, că noua civilizație, născută din transformările profunde ale structurii social-politice și economice ale societății române, există și stă mărturie. Adaug însă că numeroși au fost cititorii și cititoarele care au ținut să-mi exprime satisfacția lor de a fi văzut relevate profunzimea și diversitatea acestei civilizații, ca și a formelor de manifestare a prieteniei dintre popoarele noastre.

NOUTĂȚI DIN VECHIUL UGARIT

La 18 km nord de Latakieh, port sirian la Marea Mediterană, se înalță, cu patrucinci milenii înaintea erei noastre, mîndra cetate feniciană Ugarit (azi Ras Samra). Bogată așezare comercială, Ugarit era în același timp un important centru cultural, după cum dovedesc materialele descoperite acolo cu prilejul săpăturilor efectuate în 1929 de o echipă arheologică a Academiei Franceze, sub conducerea lui Claude Shaeffer.

Temple și palate, împodobite cu plachete, decorații și mici statui, făceau din Ugarit una dintre cele mai frumoase așezări din această zonă. Numeroasele documente, redactate în scriere cuneiformă, vorbesc despre preocupările locuitorilor săi în probleme de drept, religie, literatură etc. Cetatea își va avea propriul său alfabet alcătuit din 29 de semne.

În urmă cu cîteva săptămîni, noi săpături efectuate au dus la descoperirea unei mari clădiri care a fost construită acum 3 000 de ani. Caracteristicile sale arhitecturale par să arate că e mai veche decît palatul regal al cetății, și că trebuie să fi jucat un rol important în viața acesteia. Deocamdată, însă, nu s-a putut stabili exact care era destinația clădirii.

Omul care nu a

Istoria spionajului — care se confundă, de fapt, cu istoria războaielor — cunoaște nenumărate stratageme întrebuințate de una dintre părțile aflate în luptă pentru a o înșela pe cealaltă. În anul 480 î.e.n., grecii au trimis în Persia trei iscoade, pentru a raporta asupra pregătirilor de invazie ale lui Xerxe. Prinși în timp ce erau pe cale să-și îndeplinească misiunea, spionii trebuiau să fie executați, cînd regele a intervenit și i-a pus să treacă în revistă toată oștirea persană, după care i-a eliberat, lăsîndu-i să se înapoieze în Grecia.

Multă vreme gestul lui Xerxe a fost interpretat ca o intenție de intimidare : Herodot susține că, întorși între ai lor, spionii trebuiau să zugrăvească în amănunțime gigantice forțe persane, demoralizîndu-i astfel pe greci. Dacă acesta a fost într-adevăr țelul, el nu a putut fi atins, întrucît, după cum se știe, perșii au suferit o gravă înfrîngere. În ultima vreme, însă, unii istorici au tendința să-i atribuie lui Xerxe mai multă subtilitate. Conform tezei lor, monarhul miza pe faptul că *grecii nu-i vor crede pe spioni*, închipuindu-și că ei își dobîndiseră libertatea cu condiția să furnizeze informații mincinoase. Manevra nu a reușit însă, elinii luînd în serios cele spuse de iscoadele lor și pregătind invadatorilor o surpriză dintre cele mai neplăcute.

În eventualitatea că această interpretare este cea corectă, înseamnă că avem de-a face aci cu un exemplu antic de folosire a ceea ce astăzi numim serviciul secret de informații în tentativa de a induce în eroare inamicul. Procedeul nu era neobișnuit pentru acea perioadă. În lucrarea sa, „Arta războiului", înțeleptul chinez Sin Țu recomanda în urmă cu douăzeci și trei de secole, utilizarea agenților dubli, prin intermediul cărora dușmanul urma să capete știri și date false.

În cursul celui de-al doilea război mondial, numeroase au fost cazurile cînd atît aliații, cît și fasciștii au împrumutat această metodă. Pentru a o pune în practică, hitleriștii recurgeau la teroare : agentul capturat era silit prin torturi să dezvăluie codul în care comunica mesajele, orele de emisiune ale postului său de radio (dacă avea unul), indicativul de recunoaștere, sarcinile primite etc. O dată ajunși în posesia tuturor elementelor, naziștii începeau să transmită în numele agentului făcut prizonier, oferindu-le celor ce-l trimiseseră un torent de informații mincinoase. Englezii preferau calea „persuasiunii", propunînd spionului arestat nu numai condiții mai bune de viață în închisoare, ci și anumite sume de bani, în schimbul obligației de a transmite șefilor săi datele falsificate ce i se puneau la dispoziție.

Există însă și un caz, cu totul ieșit din comun, în care misiunea de a înșela dușmanul a fost încredințată unui mort. A fost o diversiune care a necesitat o punere în scenă extrem de complicată. Autorul ei, ofițerul de marină britanic Ewen S. Montagu, a relatat pe larg modul cum s-a desfășurat această operație în cartea sa *The Man Who Never Was* („Omul care nu a existat niciodată"), apărută la Londra în editura „Evan's". În cepînd cu acest număr, publicăm, într-o formă prescurtată, principalele episoade ale lucrării.

O IDEE NĂSTRUȘNICĂ

În 1942, Ewen Montagu, care lucrează în serviciul de informații al Amiralității britanice, are ca sarcină să centralizeze veștile sosite din Germania, Italia și țările cotropite de fasciști. Mica echipă din care face el parte trebuie să verifice ce și cît anume știe inamicul despre proiectele de viitor ale anglo-americanilor și cît de autentice sînt informațiile culese de *Intelligence Service* pe continentul european. Problema care se pune în principal este dacă agenții parașutați în Franța, Belgia, Olanda etc. sînt în libertate și comunică efectiv ceea ce au prilejul să constate sau dacă nu cumva au fost capturați, și, în locul lor, transmite inamicul.

Unul dintre colaboratorii lui Montagu are atunci o idee năstrușnică : ce-ar fi dacă s-ar pune la cale o „provocare" împotriva hitleriștilor ? Ce-ar fi dacă, în locul unui agent viu, ar fi parașutat un cadavru dotat cu tot aparatajul necesar unui spion ? Parașuta ar urma să aibă un mic defect, care să dea impresia dușmanului că nu s-a deschis la timp și că omul a murit de pe urma căderii. Dacă în ciuda acestui fapt ar începe să soseaască, din partea lui, o serie de comunicări, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, britanicii ar deduce că zona respectivă este periculoasă și că există mari

existat niciodată

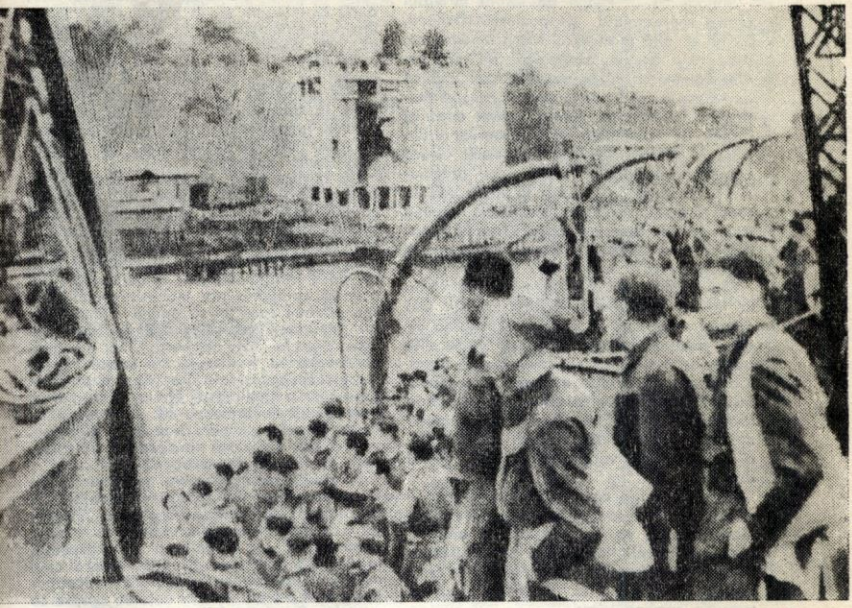

Operația Torch în plină desfășurare : trupe britanice în fața coastei algeriene (noiembrie 1942)

șanse ca agenții lansați acolo să fi căzut în mîinile inamicului.

Ideea este ingenioasă, dar imposibil de pus în practică. Mai întîi, nici un agent nu poartă asupra lui un text al codului în care va transmite informațiile, cu atît mai puțin orarul emisiunilor sale prin radio, lungimile de undă utilizate etc. etc. În al doilea rînd, o autopsie — oricît de sumară ar fi ea — va demonstra naziștilor că moartea a fost anterioară căderii și că nu se datorează contactului violent cu solul.

Sugestia este abandonată cu atît mai ușor cu cît Montagu și colegii săi au de lucru pînă peste cap cu problemele legate de apropiata debarcare a trupelor americane și britanice în Africa de Nord. Operația *Torch* (Torță), cum este ea numită în limbaj cifrat, trebuie înconjurată de cel mai strict secret, dat fiind mai ales faptul că o flotă de proporții impresionante va trebui să treacă prin strîmtoarea Gibraltar. Ideea cadavrului lansat cu parașuta e dată pradă uitării.

...Au trecut cîteva luni. În Africa de Nord debarcarea a avut loc cu succes și armatele Axei au fost lichidate. Mareșalul Rommel a scăpat în ultimul moment, Hitler însuși oferindu-i pretextul pentru a părăsi cîmpul

de luptă şi a nu cădea prizonier. Aliaţii au cîştigat o bătălie importantă.

Dar războiul continuă. Singurul front european este cel din Răsărit, unde ostaşii sovietici se bat cu o vitejie fără seamăn. Trupele americane şi britanice urmează să pornească şi ele la asaltul continentului asupra căruia se întinde încă umbra zvasticii. După reuşita operaţiei *Torch*, care este punctul cel mai probabil unde va avea loc debarcarea ? Evident, Sicilia !

Situată ca o minge de fotbal în vîrful cizmei reprezentată de peninsula italiană, Sicilia se află în mijlocul Mării Mediterane, deţinînd o poziţie strategică de prim ordin. Rămînerea ei în posesia Axei implică un enorm pericol pentru orice transport maritim al aliaţilor occidentali, chiar dacă ei dispun de totalitatea aerodromurilor din nordul Africii. Aşadar, indiferent dacă abordarea teritoriului continental propriu-zis se va face în Grecia, în Italia sau în sudul Franţei, ocuparea insulei se impune cu necesitate pentru a asigura aprovizionarea cu arme, muniţii şi alimente a trupelor expediţionare.

Din păcate pentru aliaţi, necesitatea este la fel de evidentă şi pentru fascişti. Din punctul de vedere al surprizei, atacarea Siciliei prezintă incomparabil mai multe dificultăţi decît debarcarea în Africa de Nord, tocmai pentru că este mult mai previzibilă. Însuşi Churchill este de părere că păstrarea secretului în legătură cu această operaţie devine aproape inutilă, întrucît „orice imbecil *ştie* că este vorba de Sicilia". Afară doar...

Afară doar de cazul cînd fasciştii pot fi păcăliţi, dîndu-li-se de înţeles că lovitura anglo-americană va fi îndreptată în altă direcţie. Pe ce cale, însă, li s-ar putea strecura o asemenea sugestie ? Ea trebuie să pară cu totul accidentală şi, în acelaşi timp, extrem de convingătoare.

Din adîncurile memoriei lui Montagu o soluţie se zbate să iasă la suprafaţă. Ce-ar fi dacă s-ar utiliza un cadavru de ofiţer care să poarte asupra lui documente „confidenţiale", indicînd limpede că aliaţii vor ocoli Sicilia şi că debarcarea lor va avea loc în cu totul alt punct ? Problema paraşutării nu se mai pune, deoarece evenimentele se desfăşoară acum în jurul Mediteranei şi drept motiv al decesului ar putea fi invocată înecarea. Nici celelalte obiecţii ridicate împotriva propunerii iniţiale nu mai stau în picioare, dat fiind că de data aceasta nu va mai fi implicat un spion trimis pe teritoriul inamic, ci un mesager care transmite respectiva informaţie în interiorul aceleiaşi tabere. Comunicarea nu mai necesită deci un limbaj cifrat şi este accesibilă oricui i-ar cădea sub ochi.

Da, proiectul are un aspect destul de verosimil. Dar este el realizabil cu adevărat ?

ÎN CĂUTAREA DEFUNCTULUI

Procurarea unui cadavru poate părea o treabă destul de lesnicioasă — mai ales în timp de război. Dar Montagu are ocazia să constate că greutăţile sînt mult mai mari decît îşi imagina el. În primul rînd, ideea însăşi a manipulării unui mort este respingătoare, amintind întrucîtva de profanarea mormintelor. În al doilea rînd, de unde se poate lua trupul neînsufleţit al unui om ? Ţinînd seama de misiunea pe care o are de adus la îndeplinire, cadavrul nu poate fi al unui vagabond oarecare, singur pe lume, de care *Intelligence Service* să dispună după bunul său plac.

Un bărbat tînăr, aparţinînd castei ofiţereşti a Marii Britanii, trebuie să corespundă ca înfăţişare condiţiei sale sociale, adică să fie bine hrănit, cu o piele şi o dantură întreţinute cu grijă, cu un ten niţeluş bronzat, cu un corp armonios dezvoltat şi lipsit de orice infirmitate. Dar o persoană din această categorie are mai totdeauna rude sau prieteni care ţin să aducă rămăşiţelor lui pămînteşti un ultim omagiu, aşa cum cere respectul faţă de morţi. Chiar admiţînd că familia ar fi dispusă să treacă peste toate reticenţele sale firesti, nu ar pretinde ea măcar o explicaţie ? Nu ar fi normal să i se spună ce urmează să se întîmple cu cadavrul celui pe care l-au iubit în timpul vieţii ? Da, dar dacă se deconspiră taina, nu mai are rost toată operaţia...

În pofida piedicilor care par insurmontabile, Montagu nu se lasă descurajat. El procedează sistematic, începînd cu începutul : ce fel de moarte trebuie să aleagă pentru eroul său ? Pentru a găsi răspunsul la această întrebare, el se adresează unui expert în patologie căruia îi cere o consultaţie, fără a-i spune, bine înţeles, despre ce e vorba. Specialistul îi „recomandă" un accident de avion deasupra mării, ceea ce va permite ca victima să decedeze fie de pe urma unei răni, fie din cauza şocului, fie din pricina frigului, fie înecată. Din aceste patru categorii va trebui, aşadar, făcută selecţia.

Întrebarea care vine la rînd este : ce se va întîmpla cu cadavrul pentru ca, împreună cu hîrtiile pe care le are asupra sa, să ajungă în mîinile naziştilor ? După lungi dezbateri, în cadrul echipei de la Amiralitate se ajunge la o concluzie comună : corpul va fi aruncat în Marea Mediterană, în aşa fel încît curentul să-l poarte spre coastele Spaniei. După toate probabilităţile, dată fiind orientarea prohitleristă a guvernului de la Madrid, autorităţile vor preda documentele agenţilor serviciului de spio-

naj german, care vor lua astfel cunoştinţă de intenţia aliaţilor de a nu debarca în Sicilia.

În etapa următoare, norocul îi dă lui Montagu o mînă de ajutor : directorul unui spital din Londra, pe care l-a rugat să-l ţină la curent cu decesele înregistrate în clinica sa, îl anunţă că i-a murit un pacient în vîrstă de treizeci de ani, bolnav de dublă pneumonie. Consultat din nou, patologul se declară satisfăcut : pneumonia se însoţeşte de obicei de prezenţa lichidului în plămîni, ceea ce corespunde unui înec. Dar chiar în eventualitatea că organele respiratorii ar fi intacte, autopsia îi va convinge pe germani că omul a murit de frig.

Norocul se dovedeşte constant. Excepţional de înţelegători, părinţii tînărului acceptă să cedeze cadavrul lui, fără a pune întrebări indiscrete şi mulţumindu-se cu asigurarea că este o acţiune de mare importanţă pentru desfăşurarea viitoare a războiului. Asupra unui singur aspect insistă în mod special cei doi părinţi — ca anonimatul fiului lor să fie păstrat cu desăvîrşire.

Promisiunea ce li se face va fi respectată. Nici pînă astăzi nu se cunoaşte numele veritabil al „omului care nu a existat niciodată".

PLANUL DE ACŢIUNE

Montagu are acum de înfruntat un nou obstacol : aprobarea şefilor săi ierarhici. Nu este un hop peste care se poate sări cu uşurinţă, într-o armată atît de tradiţionalistă şi conservatoare cum este cea britanică. Demersurile durează vreme îndelungată şi mulţi dintre superiorii lui strîmbă din nas cînd îi ascultă propunerea.

În cele din urmă, Montagu o aşterne pe hîrtie, pentru a nu mai fi nevoit să repete la infinit aceleaşi detalii. Iată conţinutul proiectului :

1. *Obiectiv* — O servietă cu documente urmează să parvină pe coastele Spaniei în condiţii care să dea impresia că a aparţinut unui ofiţer englez, care se îndrepta spre Marele cartier general al forţelor aliate din Africa de Nord şi al cărui avion a suferit un accident deasupra Mării Mediterane.

2. *Metodă* — Un cadavru îmbrăcat în uniforma puşcaşilor marini şi purtînd un *Mae West*[1] va fi transportat de un submarin, împreună cu servieta şi cu o barcă pneumatică.

Corpul va fi închis într-un cilindru de metal, cu lungimea de doi metri şi cu diametrul de 60 cm, putîndu-se deschide la un capăt şi prevăzut la exterior cu şuruburi. Cilindrul plin va avea o greutate totală de aproximativ 185 kg.

[1] Un fel de vestă pneumatică de salvare, botezată astfel după numele unei actriţe de cinematograf cu forme pline.

3. *Locul* — Corpul va trebui depus cît mai aproape de litoralul spaniol. După cum ne anunţă serviciile hidrografice, mareele sînt orientate aproape paralel cu coasta şi va trebui găsit un moment cu vînt spre uscat. În această epocă a anului domină vînturile de sud-vest.

4. *Predarea corpului* — Corpul va fi adus la locul de îmbarcare, de preferinţă cît mai aproape de data plecării. Servieta va fi înmînată simultan căpitanului submarinului. Barca pneumatică va face obiectul unui colet separat.

5. *Dispoziţii privind corpul* — Cînd corpul va fi scos din cilindru, servieta va fi prinsă cu un lănţişor de cordonul trenciului pe care-l va purta ofiţerul, ca şi cum acesta ar fi luat asemenea precauţiuni în cursul călătoriei pentru a nu-şi uita servieta pe scaunul avionului. Apoi cadavrul va fi depus în apă, o dată cu barca pneumatică, care se va afla în vecinătatea corpului, fără a fi însă obligatoriu ca apropierea dintre cele două obiecte să fie prea mare.

6. *Persoane iniţiate la Gibraltar* — Vor trebui luate măsuri pentru ca să fie puşi la curent cu operaţia amiralul comandant al bazei de la Gibraltar şi ofiţerul său de stat major care răspunde de serviciul de informaţii. Nimeni altcineva nu trebuie să cunoască acţiunea.

7. *Mesaje* — Dacă operaţia va fi dusă cu bine la capăt, se va trimite un mesaj „Carnea tocată s-a terminat". În eventualitatea că mesajul va fi lansat din Gibraltar se va cere ofiţerului de stat major care răspunde de serviciul de informaţii să-l adreseze personal directorului serviciului de informaţii al marinei.

8. *Anulare* — Dacă operaţia va trebui anulată, se va lansa mesajul „Anulăm carnea tocată". În acest caz, cadavrul şi cilindrul vor trebui scufundate într-o zonă de mare adîncime şi, pentru a evita ca cilindrul să iasă la suprafaţă, va fi poate necesară ataşarea unei greutăţi care să-l ţină la fund. Servieta va trebui să fie remisă ofiţerului de stat major (informaţii) din Gibraltar, cu instrucţiunea de a o incinera imediat, fără a o deschide. Tot lui i se va preda barca pneumatică.

9. *Renunţare* — Dacă planul va fi abandonat, mesajul „Renunţăm la carnea tocată" va fi lansat imediat.

10. *Acoperire* — Pînă la realizarea efectivă a operaţiei, cilindrul va purta eticheta „Instrumente de optică", după aducerea la îndeplinire a misiunii se va explica echipajului submarinului că s-a întins o cursă unui agent german din Spania, pentru a se obţine expulzarea lui din această ţară.

Proiectul poartă semnătura locotenentului Ewen Montagu şi data definitivării lui : 31 martie 1943.

(Va urma)

پنجاهمین سالگرد انعقاد به ترانسیلوانیا با رومانی

کوششهای ممتد در راه اتحاد رومانی و ترانسیلوانی

CU GÎNDUL LA ACEL 1 DECEMBRIE 1918

ALEXANDRA NEGULESCU

Actul istoric de la 1 decembrie 1918 s-a reflectat, pe larg, nu numai în ziarele europene, ci şi în numeroase ziare şi publicaţii din ţări situate pe alte continente. În reproduceri, fragmente de articole din presa iraniană (p. 74) şi japoneză

Acel istoric 1 decembrie 1918 ! În fiecare dintre noi dăinuie — şi e firesc să fie aşa — însufleţirea cu care l-am întîmpinat şi l-am cinstit. Grandiosului act înscris acum 5 decenii cu litere de aur în analele patriei, semnificaţiilor lui istorice şi semnificaţiilor lui actuale i-au fost închinate multiple manifestări în care dreapta slăvire a înaintaşilor s-a împletit organic cu răspunderea solidară a întregului popor, angajat astăzi, sub înţeleapta conducere a Partidului Comunist Român, în marea operă de propăşire a României socialiste. „Încununare a aspiraţiilor de veacuri ale poporului nostru pentru eliberare naţională, rezultat al luptei duse de cele mai înaintate forţe social-politice ale vremii — în cadrul cărora rolul hotărîtor l-au avut masele populare —, unirea din 1918 a reprezentat o adevărată piatră de hotar în dezvoltarea României moderne" — sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu în expunerea la şedinţa jubiliară a Marii Adunări Naţionale. Şi tot secretarul general al Comitetului Central al partidului declara în aclamatiile entuziaste ale zecilor de mii de oameni ai muncii întruniţi sărbătoreşte în străvechea cetate a unirii : „Afirmînd aici, la Alba Iulia, hotărîrea poporului nostru de a merge neabătut pe calea desăvîrşirii socialiste, a ridicării continue a bunăstării materiale şi spirituale a patriei noastre, noi facem legămînt că vom întreprinde totul pentru triumful socialismului şi comunismului în România". Dreptatea istorică biruitoare la Alba Iulia, importanţa deosebită a momentului pentru dezvoltarea naţiunii române, prestigiul intern şi internaţional al României socialiste, corolar de strălucire şi profunde semnificaţii, s-au conjugat în sensibilul interes, doveditor de reală stimă şi simpatie, cu care actul a fost marcat pe diferite meridiane ale globului. Tocmai de aceea — deşi s-au scurs trei luni de la aceste evenimente — „Magazinul istoric" consideră de datoria sa prezentarea unei succinte agende sintetizînd pentru cititorii revistei cîteva din bogatele manifestări consacrate peste hotare aniversării semicentenarului unirii Transilvaniei cu România.

Memorabilul eveniment al vieţii noastre naţionale s-a reflectat, de pildă, atît în presă cît şi în emisiunile radioului şi televiziunii franceze. Printre altele, o amplă analiză a

factorilor social-istorici care au stat la baza împlinirii actului de la Alba Iulia a apărut sub semnătura cunoscutului istoric francez Maurice Baumont în paginile cotidianului „Le Monde". Subliniind lupta de veacuri a poporului român pentru apărarea ființei sale, pentru făurirea statului său național, Maurice Baumont prezintă unirea Transilvaniei cu România drept rezultatul logic, final, al unui întreg proces istoric. „Alba Iulia simbolizează cetatea istorică a unirii românilor — scrie Baumont. Ea este cetatea lui Mihai Viteazul, voevodul care — la sfîrșitul secolului al XVI-lea — a împlinit năzuințele populare, reunind sub sceptrul său Valahia, Moldova și Transilvania. Și tot aici, împunătoarea adunare de la 1 decembrie 1918, care a proclamat unirea Transilvaniei cu România, a avut, prin amploarea ei, caracterul unui adevărat plebiscit".

Un alt istoric al Franței, profesorul J. Vidalent, prezida, de altfel, cu același prilej, la sediul Asociației de prietenie Franța-România, o seară închinată evocării principalelor momente ale luptei poporului român pentru libertate socială și națională. O seară în care înfăptuirile realizate prin jertfa și sîngele înaintașilor noștri au fost pe larg amintite și elogiate de către oamenii de știință, ca profesorul **J. Hugonnot**, profesorul Fr. Chagot și de alții. Imagini emoționante reprezentînd intrarea biruitoare în Alba Iulia a lui Mihai Viteazul, întîiul domn al tuturor românilor, precum și momente din procesul înfăptuirii unirii Principatelor române în 1859, primul și hotărîtorul pas spre unificarea noastră statală, însoțite de un vibrant comentariu, au constituit subiectul emisiunii „Ce jour-là" transmisă la 1 decembrie de Radioteleviziunea franceză.

Semnificativă este larga audiență de care s-a bucurat în Republica Democrată Germană, academicianul Constantin Daicoviciu. În aula Academiei germane de științe din Berlin s-au întrunit numeroși oameni de cultură, personalități marcante, printre care Wermer Hartke, vicepreședintele Academiei, Kurt Mathes, președintele Academiei Leopoldina din Halle, prof. dr Gustav Herz.

„România în 1918" și ațotcuprinzătoarea însemnătate istorică a actului de la Alba Iulia, ca operă a maselor populare de o parte și de alta a Carpaților, au fost coordonatele conferinței organizate la Asociația istoricilor din Wroclaw de către prof. univ. Iuliusz Demel. Și tot în Republica Populară Polonă, la Universitatea Jagellonă, simpozionul consacrat semicentenarului uni-

ROMANIAN-AMERICAN COMMITTEE

for the Observance of the 50th Anniversary
of the Union of Transylvania with Romania

MAILING ADDRESS: P.O. Box 90A
DETROIT, MICHIGAN 48232

RESOLUTION ADOPTED AT COBO HALL,
DETROIT, MICHIGAN,
ON SATURDAY, NOVEMBER 30, 1968

For the Romanian-American Committee

Nicu Ioannou
Chairman

Boris Puscasu
Executive Secretary

Fr. G. Moraru
Organizer and Director

Semnăturile de pe rezoluția adoptată în adunarea festivă a românilor americani, ținută la Detroit

rii Transilvaniei cu România a prilejuit un cald omagiu adresat poporului român.

Acel istoric 1 decembrie 1918 a fost evocat la Praga în cadrul unei seri festive de către prof. univ. Josef Macupek, membru corespondent al Academiei cehoslovace de ştiinţe, directorul Institutului de istorie a ţărilor socialiste europene.

Istoricii români, profesorii universitari Miron Constantinescu, Ştefan Pascu şi Constantin Nuţu au prezentat, la rîndul lor, contribuţii originale la importanta conferinţă cu tema „Toamna anului 1918", organizată de Institutul de studii sud-est-europene din Viena.

Semicentenarul unirii din 1918 s-a bucurat la Viena de o manifestare organizată în mod special de Asociaţia de prietenie dintre Austria şi România, în colaborare cu Centrul de cultură austriac. Interesul stîrnit de prezentarea unor momente cruciale în dezvoltarea istorică a naţiunii române a reieşit din cuvintele rostite de o serie de personalităţi ale vieţii culturale austriece, printre care Hans Sitner, preşedintele Academiei de muzică, şi prof. dr. Gasbauer, care şi-au exprimat marea satisfacţie de a fi participat la această importantă manifestare sărbătorească.

În Elveţia, semicentenarul marii uniri s-a consemnat în prima pagină a unui ziar de largă răspîndire cum este „Gazette de Lausanne". În articolul intitulat „De la Alba Iulia la Bucureşti", istoricul Armand Gaspard se referă, în special, la rezolvarea problemei naţionale în România socialistă în sensul asigurării egalităţii depline în drepturi între toţi cetăţenii ţării fără deosebire de naţionalitate. „De altfel, sărbătoarea de la Alba Iulia a semicentenarului unirii Transilvaniei cu România — subliniază istoricul elveţian — a constituit cea mai strălucitoare manifestare a fraternităţii şi unităţii tuturor românilor". Şi autorul, vizitator recent al ţării noastre, îşi încheie articolul cu o apreciere realizată la faţa locului : „Eu însumi am putut constata armonia în care românii şi naţionalităţile conlocuitoare trăiesc şi muncesc astăzi în această ţară atît de zbuciumată în trecut".

În Declaraţia Asociaţiei saşilor de origine transilvăneană care trăiesc în prezent în Republica Federală a Germaniei au fost evocate relaţiile frăţeşti statornicite între poporul român şi naţionalităţile conlocui-

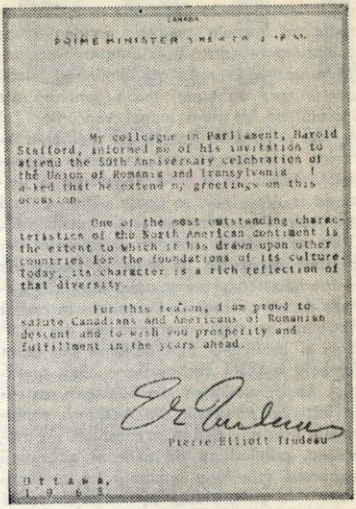

CANADA

PRIME MINISTER

My colleague in Parliament, Harold Stafford, informed me of his invitation to attend the 50th Anniversary celebration of the Union of Romania and Transylvania. I asked that he extend my greetings on this occasion.

One of the most outstanding characteristics of the North American continent is the extent to which it has drawn upon other countries for the foundations of its culture. Today, its character is a rich reflection of that diversity.

For this reason, I am proud to salute Canadians and Americans of Romanian descent and to wish you prosperity and fulfillment in the years ahead.

Pierre Elliott Trudeau

OTTAWA,
1 9 7 [illegible]

Mesajul adresat adunării festive a românilor americani de premierul Canadei, Pierre Elliott Trudeau

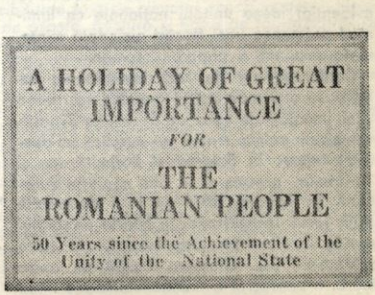

A HOLIDAY OF GREAT IMPORTANCE

FOR

THE ROMANIAN PEOPLE

50 Years since the Achievement of the Unity of the National State

„O sărbătoare de mare importanţă pentru poporul român" notează, în titlu, o publicaţie americană

toare, subliniindu-se că ele au temelii adînci, împlintate în istorie. „Unirea Transilvaniei cu România înfăptuită acum 50 de ani — se spune în declarație — a fost hotărîtă în numele tuturor naționalităților conlocuitoare care au adoptat-o fără șovăire, văzînd în acest act împlinirea țelului pentru care au luptat multe generații ale înaintașilor lor de-a lungul veacurilor [...] A fost o hotărîre bazată pe realitatea istorică și în concordanță cu voința popoarelor. Astăzi, la a 50-a aniversare a unirii de la Alba Iulia, se poate afirma o dată mai mult că ea a fost pe deplin întemeiată".

De un auditoriu numeros și interesat s-a bucurat conferința pe tema „1 Decembrie — făurirea statului unitar național român", ținută de către acad. C. Daicoviciu în cadrul Societății de studii internaționale din München și Institutului inter-nationes din Bonn (ambele instituții vest-germane de prestigiu). La Universitatea din Tübingen, ca și la Institutul politehnic din Aachen, conferințele istoricului român au constituit, de asemenea, prilejuri de vie evocare a originii poporului român, a latinității lui, a continuității lui neîntrerupte pe teritoriul Daciei și, în același timp, a luptei necurmate desfășurată de acest popor pentru libertate socială și independență națională.

Aniversarea semicentenarului unirii Transilvaniei cu România a fost marcată și de postul de radio Bayerischen-Rundfunk din R.F.G. Pornind de la Adunarea Națională convocată la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, comentatorul postului de radio amintit a evidențiat ideea unității naționale ca luminînd asemenea unei flăcări niciodată stinse, lupta secular a poporului român.

Conferințe, seri festive, simpozioane, numeroase alte manifestări marcînd scurgerea unei jumătăți de veac de la unirea Transilvaniei cu patria mamă au suscitat un deosebit interes la Belgrad și Sofia, Roma și Stockholm, precum și în alte capitale europene. La Londra, actul de la 1 decembrie 1918, locul Transilvaniei în istoria poporului român au fost pe larg evocate de către profesorul C.C. Giurescu. Postul de radio B.B.C. a consacrat evenimentului de la Alba Iulia patru emisiuni, una dintre acestea avînd drept conferențiar pe cunoscutul istoric H. Seton-Watson.

Dincolo de granițele bătrînei Europe, semicentenarul unirii din 1918 a fost sărbătorit în Maroc, Tunisia, Brazilia, Pakistan, India, Iran, în țări ale Americii Latine. De o atenție specială s-a bucurat aniversarea la Tokio. În numeroase locuri de pe glob (Anglia, Franța, Italia, Austria etc. etc.) omagiul aniversării a fost adus și în cadrul coloniilor românești.

Actul de la Alba Iulia, valoarea și însemnătatea lui istorică au fost subliniate în mod deosebit la Detroit, marele centru al coloniei române din Statele Unite. La adunarea festivă a românilor americani, precum și la banchetul jubiliar, organizate la Cobo Hall, impunătoarea clădire a întrunirilor publice din Detroit, au luat cuvîntul Jerome Cavanagh, primarul orașului Detroit, John Wheelton, primarul orașului Windsor (Canada), episcopul bisericii misionare ortodoxe române în Statele Unite, Victorin Mark Mac Guigan, membru al Parlamentului federal al Canadei, Corneliu Bogdan, ambasadorul Republicii Socialiste România la Washington. Vorbitorii au evidențiat importanța evenimentului din 1 decembrie 1918 în evoluția istorică a statului român, manifestîndu-și în același timp sentimentele pentru poporul român, pentru contribuția sa la cultura și civilizația mondială.

Harold E. Stafford, membru al Parlamentului federal canadian, a citit mesajul adresat adunării cu prilejul aniversării semicentenarului unirii de către premierul Canadei, Pierre Elliott Trudeau. „Sînt mîndru — specifică primul ministru — să salut pe canadienii și americanii de origine română și să le urez prosperitate și depline realizări în anii ce vor veni".

Succinta noastră agendă nu poate menționa în întregime toate manifestările consacrate, în diverse regiuni ale lumii, semicentenarului unirii Transilvaniei cu Țara, toate centrele în care aspirația secular a poporului nostru spre unire, împlinită prin actul istoric de la Alba Iulia, a fost subliniată și omagiată.

Rezultatele și perspectivele de astăzi ale României socialiste demonstrează grăitor că, păstrînd în gînd acel istoric 1 decembrie 1918, alături de marile date încrustate în hronicul de luptă al patriei, poporul român, muncind și luptînd pentru viitorul său luminos, pentru pace, libertate și socialism, sub energica și înțeleapta îndrumare a partidului său comunist, și-a cucerit pe plan mondial prestigiul binemeritat.

MEMORII

WINSTON CHURCHILL

„Reamintindu-ne
istoria celor opt ani
dintre 1930 şi 1938,
nu putem
să nu remarcăm
cît timp
am avut
la dispoziţie.
Cel puţin
pînă
în 1934
reînarmarea Germaniei
ar fi putut fi
împiedicată,
fără
a risca nici măcar
o singură viaţă".

Începînd cu acest număr, revista noastră va prezenta cititorilor o serie de fragmente din „Cel de-al doilea război mondial" de Winston Churchill. În ciuda titlului, nu e vorba de o istorie a ultimei conflagraţii care a zguduit globul, ci de o operă memorialistică, unde accentul cade asupra participării personale a autorului la evenimentele relatate.

De o vastitate care impresionează prin sine (ediţia originală are 6 volume compacte, cea de masă — 12), lucrarea a fost distinsă cu premiul Nobel pentru literatură în 1954. Se pare că juriul a ţinut seama de puternica personalitate politică — sub unele aspecte fascinantă — a lui Churchill, de cantitatea şi importanţa mărturiilor şi documentaţiei directe de care dispunea prin poziţia pe care a ocupat-o în viaţa publică din Marea Britanie şi de prestigiul său mondial, dar şi de reala valoare literară a celor cîteva mii de pagini.

Memorialistica lui Churchill vădeşte informaţia unui istoric şi temperamentul unui artist. Cazul acestui om de stat, pentru care pasiunea puterii a fost dublată de imperioasa nevoie de a se exprima prin cuvînt şi culoare, este destul de singular în ziua de astăzi. Fără a cădea unei ispite facile de literaturizare, trebuie recunoscut că acest bărbat de acţiune — violent mai totdeauna, brutal foarte adesea şi cinic uneori, aristocrat reacţionar pînă în vîrful unghiilor, dar nu lipsit de sensibilitate faţă de climatul epocii moderne, amator de ospeţe, băutură şi ţigări de foi, înzestrat cu o vitalitate neverosimilă, cititor pasionat şi scriitor remarcabil, diletant subţire în pictură (a lăsat vreo 400 de tablouri, dintre care unele apreciate de critică), susţinător pătimaş al „misiunii imperiale" cu care considera că este investită Anglia — reprezintă o supravieţuire interesantă a omului Renaşterii. Poate că dacă i-ar fi fost contemporan, Shakespeare nu l-ar fi înlăturat din galeria personajelor sale.

Pe pagina de gardă a fiecărui volum din memorii, autorul a imprimat în majuscule, sub titlul „Morala operei", o cvadruplă deviză, care tinde evident să-l definească atît pe el însuşi cît şi principiile unei politici :

În război : hotărîre
În înfrîngere : intransigenţă
În victorie : magnanimitate
În pace : bunăvoinţă.

Cititorul lucid nu-şi poate stăpîni un surîs. Hotărîrea şi — pînă la un punct — intransigenţa i-au fost în adevăr caracteristice. Dar fanfara celor-

lalte două sonore lozinci acoperă alt cîntec, mai vechi și mai puțin onorabil : Rule Britania...

Omul politic se dezvăluie aici aproape în întregime : cu grandoarea lui, cu șiretenia, dar și cu naivitatea lui. Prefața operei afirmă însă un alt principiu — cel al fair play-ului — pe care autorul l-a respectat, se pare, cu mai multă strictețe : „Nu m-am abătut niciodată de la regula pe care mi-am impus-o de a nu critica nici o hotărîre de natură militară sau politică, după consumarea evenimentului, decît atunci cînd anterior îmi exprimasem public sau oficial opinia ori lansasem un avertisment" — spune el în prefața memoriilor.

Aplicat în special la perioada premergătoare războiului, cînd Churchill era în dezacord cu colegii săi conservatori din guvernele Baldwin și Chamberlain, acest principiu conferă primului volum un caracter de rechizitoriu, patetic în sobrietatea lui. Spre deosebire de celelalte, care se referă la perioade de timp mult mai scurte, primul volum acoperă perioada dintre cele două războaie mondiale, de la 1919 la 1939, îngăduindu-ne astfel să reconstituim, într-o vastă perspectivă, un fel de biografie politică a epocii și a autorului. Concluzia pe care o trage Churchill din ampla sa analiză este că „cel de-al doilea război mondial putea să nu aibă loc".

„Președintele Roosevelt mi-a spus într-o zi că are de gînd să ceară, în mod public, sugestii pentru un nume care s-ar potrivi ultimului război. I-am răspuns pe loc : Războiul-care-nu-era-obligatoriu. Căci n-a existat niciodată război mai ușor de evitat decît cel care a nimicit ceea ce mai rămăsese din lume după conflictul precedent".

La patru ani după moarte și la peste un deceniu după retragerea sa din viața politică propriu-zisă, figura lui Winston Churchill continuă să suscite pasiunile. În numeroase cercuri londoneze se discută cu aprindere piesa „Soldații", de Rolf Hochhuth pusă în scenă la Teatrul Național și centrată asupra unui episod tenebros din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial, episod asociat de unele acțiuni ale fostului premier britanic. Acum cîteva săptămîni, în holul de intrare al Camerei Comunelor a fost instalat modelul statuii lui Winston Churchill, chiar în dreptul coloanei ce-i poartă numele. Comitetul parlamentar care se ocupă cu acest proiect discută acum necesitățile de a monta astfel noua statuie încît să se integreze într-un ansamblu cu statuia altei proeminente figuri a vieții politice britanice din acest secol — Lloyd George.

In extrasele care urmează, ne-am luat libertatea de a regrupa materialul pe cîteva teme principale, fără să respectăm întru totul ordinea cronologică a autorului. Am considerat că, în felul acesta, cititorii vor căpăta o imagine mai completă a evenimentelor relatate și a modului în care le-a apreciat și interpretat Winston Churchill.

Este evident că anumite judecăți de valoare pe care le-a formulat el nu corespund unei viziuni cu adevărat științifice a istoriei contemporane ; cronicarul a fost, în același timp, participant activ la cele întîmplate și, ca exponent de frunte al imperialismului britanic, nu prea a putut sau vrut să vadă limpede și să tragă concluziile în sensul în care se mișcă cu adevărat istoria.

DANA CRIVĂȚ

P RIMEJDIA PINDEȘTE*

Alcătuirea unei armate care să cuprindă toți bărbații unei națiuni viguroase este o întreprindere foarte temerară. La sugestia lui Lloyd George, aliații învingători reduseseră armata germană la o sută de mii de oameni, iar mobilizarea fusese interzisă. Aceste forțe militare reduse deveniră nucleul și creuzetul viitoarei armate care, în împrejurări prielnice, trebuia să cuprindă milioane de soldați. Cei o sută de mii de oameni însemnau de fapt o sută de mii de comandanți. O dată luată decizia de a spori efectivul, soldații puteau deveni subofițeri, iar subofițerii ofițeri.

Creatorul nucleului și structurii viitoarei armate germane a fost generalul von Seeckt. Încă din 1921 Seeckt pregătea în secret și pe hîrtie planul pentru alcătuirea unei armate germane. Tratatul de la Versailles prevedea reducerea corpului de ofițeri de la 34 000 la 4 000. Fără folosite toate mijloacele pentru a ocoli această piedică fatală și, în ciuda eforturilor Comisiei aliate de control, planul de refacere al armatei germane își urmă calea.

Seeckt se străduí să elimine falsele doctrine născute în urma unor experiențe personale din timpul primului război mondial. Toate învățămintele acestuia fură temeinic și sistematic studiate. Se introduseră noi metode de instruire și cursuri teoretice. Se topiră manualele existente, scoțîndu-se altele nu numai în folosul unei armate restrînse de 100 000 de oameni, ci pentru întreaga forță armată a Reich-ului. Se tipăriră și se publicară capitole întregi din aceste manuale cu scopul

* Subtitlurile aparțin redacției.

Stanley Baldwin, prim-ministru al Marii Britanii în 1935—1937, nu a făcut nimic pentru a împiedica reînarmarea Germaniei

de a deruta investigațiile aliaților, păstrîndu-se în schimb secrete cele de uz intern. Principiul fundamental stabilit era necesitatea unei cît mai strînse cooperări a tuturor armelor de bază. Nu era vorba de o coordonare tactică perfectă doar a serviciilor principale — infanterie, cavalerie motorizată și artilerie —, ci de sincronizarea acțiunilor unităților de mitraliere; de mortiere, antitanct, antiaeriene și multe altele. Acestei concepții i-au atribuit șefii de armată germani succesul campaniilor din 1939 și 1940. Către 1924 Seeckt putea constata că puterea militară germană depășise pe încetul cifra limită de 100 000 de oameni pe care era autorizată să-i aibă.

Timp de cîțiva ani se practică pe scară redusă instruirea soldaților în afara organizațiilor oficiale. Acestora li se spunea „negri", adică ilegali. Din 1925 întreaga organizație a „negrilor" trecu la ministerul Reichswehr-ului și începu să fie întreținută pe seama fondurilor naționale. În planul din 1925 al statului major, pentru lărgirea și întărirea armatei dincolo de limitele permise de tratat, era prevăzută dublarea, apoi triplarea numerică a celor 7 divizii de infanterie existente. Dar năzuința lui Seeckt era de a crea cel puțin 63. În aprilie 1933 plafonul de 100 000 de oameni fu depășit oficial, deși efectivele armatei treceau de cîteva timp cu regularitate de această limită.

Activitatea aeriană era mult mai greu de controlat. Tratatul interzicea Germaniei întreținerea aviației militare, care în mai 1920 fusese oficial desființată. În mesajul său de adio, Seeckt declarase că speră s-o vadă renăscînd și o încurajă cît îi stătu în putință. Prima măsură în acest sens fu crearea — în cadrul ministerului Reichswehr-ului — a unui grup format din cei mai experimentați dintre foștii ofițeri ai forțelor aeriene, grup a cărui existență era necunoscută Comisiei aliate. Din el luară cu încetul ființă, în interiorul ministerului, în multe servicii și inspectorate, așa-numitele „celule ale aerului", iar personalul de aviație fu introdus progresiv în toate cadrele armatei. Departamentul aviației civile era condus de un vechi ofițer, care-și cunoștea bine meseria; acesta fusese desemnat de Seeckt și veghea ca dezvoltarea și controlul aviației să fie în acord cu cerințele ei militare. Departamentul aviației civile și cel al transporturilor aeriene germane, ca și alte organisme de aviație militară camuflate, erau în mare parte încredințate unor foști ofițeri, fără nici un fel de cunoștințe despre aviația comercială.

În domeniul marinei militare, germanii recurseră la stratageme similare. Tratatul de la Versailles le îngăduia menținerea unor efective de maximum 15 000 oameni și folosiră diverse subterfugii pentru a mări acest număr. Organizații navale fură încorporate în mod clandestin în cadrul ministerelor civile. Unitățile de apărare a coastei, care fuseseră distruse potrivit prevederilor tratatului, fură foarte curînd refăcute. Se construiră în ascuns submarine cu echipaje instruite în alte țări. Tot ce era cu putință se făcea pentru a menține marina kaiserului și a o pregăti pentru ziua în care avea din nou să-și poată lua locul pe mări.

În cursul anilor cît dură controlul aliat, germanii luptară cu perseverență pentru a-și salva materialul de război și nu se dădură înapoi de la nici o șiretenie. Frauda deveni organizată. Poliția germană se transformă într-un complice al Reichswehr-ului. Se înființă o organizație în aparență civilă, pentru salvarea armelor și a echipamentului. După 1926 această organizație avea reprezentanți în toată Germania și o rețea de depozite clandestine. Germanii dădură dovadă de și mai multă ingeniozitate în felul în care pregă-

tiră cele necesare pentru viitoarea lor producție de materiale de război. Fabricile construite în vederea producției de război și care puteau fi oricînd readaptate la această întrebuințare au fost date în folosința producției civile în număr mult mai mare decît cereau necesitățile. Arsenalele construite în timpul războiului n-au fost desființate, așa cum prevedea tratatul de la Versailles.

Atît noile uzine cît și cele refăcute cu îmbrumuturile americane și engleze de reconstrucție puteau cu ușurință trece la producția de război. Astfel, în timp ce statele victorioase se mulțumeau cu echipamentele învechite pe care le aveau, Germania își crea an cu an un enorm potențial de război.

În toată această perioadă aliații au avut și puterea, și dreptul să împiedice reînarmarea oficială sau clandestină a Germaniei, care ar fi fost obligată să respecte cu strictețe clauzele tratatului de pace dacă Marea Britanie, Franța și Italia i-ar fi cerut acest lucru.

CHAMBERLAIN CĂTRE EDEN: „IA O ASPIRINĂ!"

La 27 mai 1937, după încoronarea regelui George al VI-lea, Baldwin se retrase, renunțînd la marea autoritate pe care o dobîndise și o păstrase cu grijă, dar de care se folosise atît de puțin. Asupra alegerii urmașului său nu încăpeau dubii. Neville Chamberlain, ca ministru de finanțe, își asumase în ultimii cinci ani o mare parte din sarcinile guvernului; era cel mai capabil ministru, avea situația cea mai solidă, fără să mai pomenim de meritele lui și de numele său istoric.

Aici cred că și-ar găsi locul o comparație între cei doi prim-miniștri, Baldwin și Chamberlain, pe care i-am cunoscut atît de bine și sub care lucrasem și aveam să mai lucrez multă vreme. Dintre ei, cel mai înțelept era Stanley Baldwin, căruia îi lipseau însă calitățile practice. Față de problemele externe și militare manifesta un dezinteres total. Despre Europa știa prea puțin, și ceea ce știa îi displăcea. Cunoștea bine partidele politice britanice și întruchipa o parte din țăria și multe dintre defectele neamului nostru. Participase ca șef al partidului conservator la cinci bătălii electorale și cîștigase în trei rînduri. Avea talentul de a aștepta desfășurarea evenimentelor și de a primi cu sînge rece orice critică. Știa să se stăpînească pînă cînd situația îi era prielnică și să prindă momentul favorabil.

Neville Chamberlain era vioi, încăpățînat, avea simț practic și o mare încredere în sine. Spre deosebire de Baldwin, se socotea în stare să înțeleagă și să cuprindă toate problemele Europei și ale lumii întregi. Atît ca mi-

SECRETARUL CONTRA MEDICULUI

În nr. 12/1968 al revistei noastre am publicat un articol bazat pe memoriile lordului Moran, medicul personal al lui Churchill. Așa cum arătam, ele au stîrnit numeroase controverse. Printre cei care au găsit de cuviință să-i riposteze lui Moran se numără și John Colville, fost secretar particular adjunct al lui Churchill în 1940—1941 și 1943—1945.

După cum susține Colville, obiceiul primului ministru de a-și lua medicul în călătoriile pe care le făcea în străinătate se datora nu numai sănătății sale precare, ci și insistențelor lui Moran. Ori de cîte ori Churchill voia să-l lase acasă, doctorul îl înspăimînta cu sinistrele lui prorociri despre dezastruoasele consecințe pe care le-ar fi avut o eventuală îmbolnăvire. De cele mai multe ori, Churchill ceda în fața acestor presiuni.

Fostul secretar particular are o opinie destul de severă despre medic. Deși îi recunoaște inteligența, Colville afirmă că Moran îi exaspera pe cei din anturajul primului ministru cu criticile sale acerbe, formulate asupra unor probleme în care nu avea nici o competență. De asemenea, Colville îl contrazice pe medic atunci cînd acesta afirmă că era singurul om căruia primul ministru îi mărturisea necazurile sale. „Experiența mea dovedește exact contrariul — scrie Colville. Impulsiv, Churchill avea tendința de a face confidențe tuturor celor cu care era în relații intime. Și cu cît era mai preocupat, cu atît mai vorbăreț devenea, căci — deși el însuși era adesea destul de indiscret — avea o încredere naivă în discreția celorlalți" [1].

Motivul principal al nemulțumirii lui Moran pare să fi fost (cel puțin așa pretinde Colville) refuzul lui Churchill de a-l numi ministru al sănătății în 1951. Nici măcar acordarea unui rang nobiliar nu a reușit să-l consoleze de această ratare a unei ocazii de a deveni membru al cabinetului.

„Moran pune în lumină anumite incidente și le amplifică semnificația în contextul unor evenimente pe care, pentru a fi drepți, nu avea cum să le cunoască sub toate aspectele — scrie Colville. El nu a fost niciodată un actor propriu-zis pe scena istoriei, ci numai un spectator întîmplător și ros de curiozitate, care privea din culise desfășurarea acțiunii".

[1] „Sunday Times" din 20 octombrie 1968.

nistru de finanțe, cît și ca prim-ministru ținu cheltuielile militare sub controlul cel mai strict. În tot timpul acestei perioade se dovedi opozantul plin de autoritate al oricăror măsuri de urgență. Avea păreri precise asupra tuturor personalităților politice ale zilei, atît din țară cît și din străinătate, și se simțea capabil să se măsoare cu oricare din ele. Speranța supremă a vieții sale era să rămînă în istorie ca marele conciliator, titlu pentru care n-ar fi pregetat să lupte fără răgaz împotriva adversităților și să ia, asupra lui și a Angliei, mari riscuri. Din nefericire fu tîrît de vîrtejuri, cărora nu le putu ține piept și întîlni uragane de care nu se feri, dar pe care nu izbuti să le înfrunte.

Eden fusese ministru al afacerilor externe în cabinetul Baldwin, care, în afară de ocaziile cînd își exprima dorința de pace și de viață tihnită, nu se amesteca în problemele de politică externă. Chamberlain însă ținea să supravegheze îndeaproape mai toate ministerele. În materie de politică externă avea păreri precise și își afirmase de la început dreptul incontestabil de a sta personal de vorbă cu ambasadorii străini. Venirea lui în fruntea guvernului însemna, așadar, o schimbare subtilă, dar perceptibilă a situației ministrului de externe. Între ei exista și o divergență profundă de principii și opinii, la început, e drept, în formă latentă. Primul ministru dorea să fie în termeni buni

Neville Chamberlain, succesorul lui Baldwin și „marele conciliator"

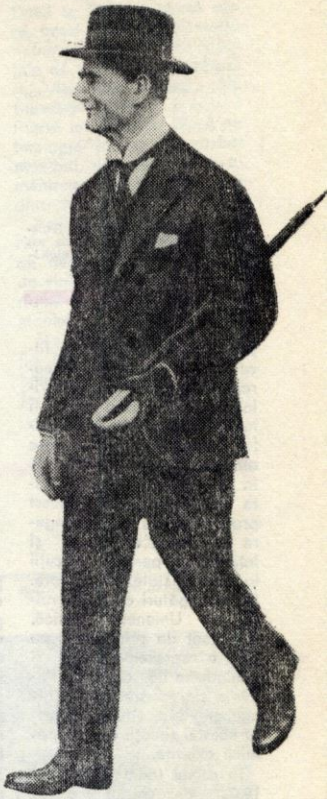

cu cei doi dictatori europeni (Hitler și Mussolini — *n.n.*) și credea că metoda cea mai bună era conciliatorismul și evitarea oricărui gest care ar fi putut să-i jignească. Eden se bucura de o bună reputație la Geneva

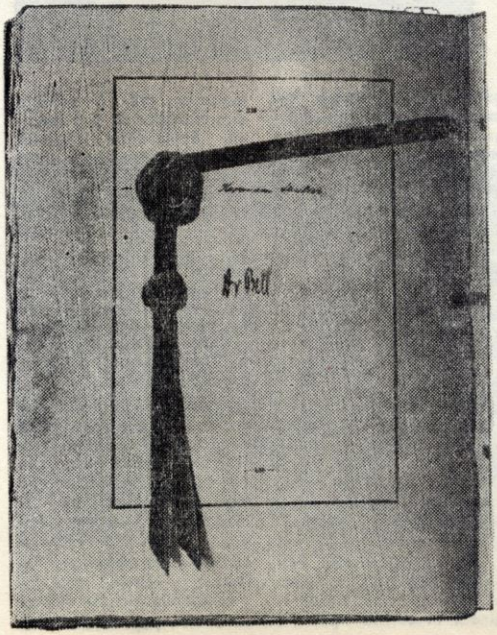

Ultima filă a tratatului de la Versailles, purtînd semnăturile plenipotențiarilor germani. Încălcarea prevederilor militare a început aproape imediat după război

1919 : prezența trupelor franceze pe teritoriul german nu împiedică rejacerea Reichswehr-ului

prin tentativa pe care o făcuse de a uni națiunile europene împotriva dictatorilor ; lăsat în voia lui, ar fi împins aplicarea sancțiunilor (împotriva Italiei, care atacase Etiopia — *n.n.*) pînă în pragul războiului și poate chiar dincolo de acest prag. Aderase cu convingere la alianța cu Franța și intervenise pentru discuții la nivelul statelor majore. Dorea legături cît mai strînse cu Uniunea Sovietică. Conștient de primejdia pe care o reprezenta Hitler și temîndu-se de ea, îl înspăimînta starea precară a armamentului nostru și influența acestei situații asupra politicii externe.

În cursul toamnei anului 1937, dezacordul dintre Chamberlain și Eden crescu. Chamberlain socotea că ministrul său de externe era un obstacol în calea încercărilor lui de a începe negocieri cu Germania și Italia, iar Eden găsea că șeful său dă dovadă de o grabă nesăbuită în dorința de a se apropia de cei doi dictatori.

În noiembrie 1937, Eden era din ce în ce mai îngrijorat de ritmul scăzut al reînarmării noastre. În ziua de 11 avu o întrevedere cu primul ministru, căruia încercă să-i împărtășească îngrijorarea sa. După scurtă vreme, Neville Chamberlain refuză să-l mai asculte, sfătuindu-l „să se ducă acasă și să ia o aspirină" (la 20 februarie 1938, Eden a demisionat din guvernul Chamberlain — *n.n.*).

RĂZBOIUL ESTE INEVITABIL!

Într-o zi în 1937 m-am întîlnit cu von Ribbentrop, ambasadorul Germaniei în Marea Britanie. Îl mai întîlnisem, bineînțeles, în lume, dar mă rugase să-i fac o vizită ca să stăm de vorbă. Mă primi în camera spațioasă de la etaj a ambasadei, unde am discutat mai bine de două ceasuri. Ribbentrop era cît se poate de politicos și am trecut amîndoi în revistă peisajul european, atît în privința armamentelor cît și a politicii. Subînțelesul spuselor sale era că Germania caută prietenia Angliei. Mă informă că ar fi putut deveni ministru de externe al Reich-ului, dar îl rugase pe Hitler să-i îngăduie să vină la Londra ca să pledeze cauza unei înțelegeri sau chiar a unei alianțe anglo-germane. Reich-ul ar fi putut cere retrocedarea fostelor colonii germane, dar acest lucru nu prezenta o importanță capitală. Ceea ce dorea de la Marea Britanie era mînă liberă în Europa răsăriteană. Îi era necesar un *Lebensraum*, adică spațiul vital pentru populația ei în creștere. De aceea *Polonia și coridorul Danzigului trebuiau absorbite*. Bielorusia și Ucraina erau indispensabile pentru viitorul Reich-ului, populat de apro-

ximativ 70 milioane de locuitori. Mai puțin decît atît ar fi fost insuficient. Tot ce voia să obțină de la Imperiul Britanic era neamestecul. Pe perete se afla o hartă mare în fața căreia ambasadorul mă duse de cîteva ori ca să-și ilustreze proiectele.

După ce l-am lăsat să vorbească, i-am răspuns pe loc că guvernul britanic nu va accepta să dea Germaniei mînă liberă în estul Europei. E adevărat că nu eram în termeni buni cu Rusia Sovietică, ba chiar eram în aceeași măsură adversari ai comunismului ca și Hitler. Dar acesta putea fi sigur că Marea Britanie nu se va dezinteresa într-atît de soarta continentului încît să permită Germaniei să-și extindă dominația asupra Europei centrale și de est. Ne aflam în fața hărții cînd am rostit cuvintele acestea. Ribbentrop se întoarse brusc spre mine : „In cazul acesta, războiul este inevitabil" — îmi spuse el. „Nu există altă cale. Führerul e hotărît. Nimic nu ne va opri, nici pe el, nici pe noi". Ne-am reluat apoi locurile pe scaun. Nu eram decît un simplu deputat, dar de oarecare notorietate. Am găsit de cuviință să răspund ambasadorului german (îmi amintesc cuvintele textual) : „Cînd vorbiți despre război, care de rîndul acesta va fi fără îndoială general, nu trebuie să subestimați Anglia. E o țară ciudată, pe care puțini străini o înțeleg. Nu o judecați după atitudinea guvernului de acum. Dacă se ivește o cauză mare, acest guvern și întreaga națiune britanică sînt capabile de acțiuni surprinzătoare". Apoi am adăugat : „Nu subestimați Anglia. E o țară foarte inteligentă. Dacă ne împingeți într-un nou război mondial, va ridica toată omenirea împotriva dv., ca și data trecută."

Ambasadorul se ridică furios și ripostă : „Ah, oricît de deșteaptă ar fi Anglia, de rîndul acesta nu va mai ridica lumea împotriva Germaniei".

Mai tîrziu cînd fu judecat (la Nürnberg — *n.n.*), Ribbentrop dădu o versiune falsificată a întrevederii

Aliații expuneau cu mîndrie armamentul german capturat în primul război mondial. Dar o mare parte din arme au fost ascunse de generalul von Seeckt

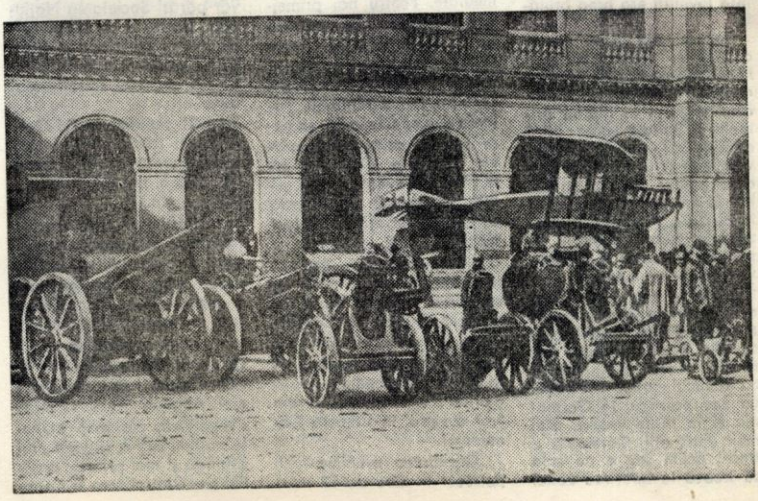

noastre și mă indică drept martor. Aș fi spus la proces exact ceea ce am spus în rîndurile precedente.

ESCALADA AGRESIUNII

După trei ani de preparative tăinuite, Hitler se simți destul de stăpîn pe situație ca să arunce mănușa. La 9 martie 1935 anunță înființarea aviației militare germane, iar la 16 declară că armata germană se va baza de acum înainte pe principiul recrutării anuale și a serviciului militar obligatoriu. Curînd fură promulgate legile care să întărească aceste declarații și care de fapt erau în vigoare de mai înainte. Măsura germanilor era o încălcare deschisă a tratatelor de pace pe care se întemeia Liga Națiunilor. Atîta vreme cît abaterile fuseseră mascate și lucrurilor nu li se spunea pe nume, națiunile victorioase, obsedate de ideea conciliatorismului și preocupate de probleme de politică internă, putuseră ocoli răspunderea de a declara că tratatul de pace fusese violat. De astă dată însă lovitura era prea brutală.

Consecințele grave ale ocupării de către Hitler a Rhenaniei (în martie 1936 — *n.n.*) au fost de-abia pe încetul înțelese în Marea Britanie și Statele Unite. La 6 aprilie (1936 — *n.n.*), cînd guvernul ceru un vot de încredere pentru politica sa externă, am readus subiectul în discuție. (Ceea ce urmează este textul cuvîntării ținute de Churchill în Camera Comunelor — *n.n.*).

„Hitler a rupt tratatele și a transformat Rhenania în tabără militară. Trupele sale se află acolo, și acolo vor rămîne. Ceea ce înseamnă că regimul nazist a cîștigat un nou prestigiu în Germania și în țările vecine. Mai mult decît atît, Germania a trecut acum sau e pe cale să treacă la întărirea zonei Rinului. Fără îndoială că această operațiune cere timp. Ni s-a spus că la început nu vor fi construite decît fortificații de campanie, dar cei care cunosc perfecțiunea fortificațiilor de campanie germane — cum este linia Hindenburg, de pildă, — își dau seama că ele se deosebesc foarte puțin de fortificațiile permanente și că se eșalonează de la simplele șanțuri săpate în cîmpie pînă la construcțiile permanente și finisate.

Nu mă îndoiesc că întreaga frontieră a Germaniei cu Franța va fi întărită cît se poate de temeinic și de repede. În trei, patru sau șase luni vom vedea apărînd o barieră de netrecut. Care vor fi urmările diplomatice și strategice, mă întreb ?... *Crearea unei linii fortificate de-a lungul frontierei cu Franța va permite Germaniei să facă economie de trupe în acest sector și să le îndrepte spre Belgia și Olanda*... Priviți acum spre est. Într-acolo consecințele fortificării zonei Rinului pot fi imediate. Pentru noi primejdia e indirectă, dar iminentă. În clipa în care fortificațiile vor fi terminate, întreaga înfățișare a Europei centrale se va schimba. *Polonia și Cehoslovacia, la care se vor adăuga Iugoslavia, România, Austria și alte țări, vor avea mult de suferit de îndată ce această construcție uriașă va fi luat sfîrșit*".

Ultragiul adus Austriei (Anschluss-ul — *n.n.*) și aservirea măreței Viene cu aureola, cultura și contribuția ei la istoria Europei m-a tulburat profund. În ziua următoare evenimentului — 14 martie (1938 — *n.n.*) — am luat cuvîntul în Camera Comunelor.

„Gravitatea evenimentului petrecut în ziua de 12 martie e cu neputință de exagerat. Europa se află sub amenințarea unui plan de agresiune minuțios calculat în timp și spațiu, care se realizează etapă cu etapă, și în fața căruia nu avem alte soluții, nu numai noi, ci și alte țări, decît sau să ne supunem ca Austria, sau să luăm măsurile necesare cît mai este vreme să evităm pericolul, iar în caz că nu-l putem evita să-i ținem piept. Dacă continuăm să așteptăm cu brațele încrucișate desfășurarea evenimentelor, cît ne va mai rămîne din resursele de care dispunem azi pentru securitatea noastră și menținerea păcii ? Cîți dintre prietenii noștri se vor înstrăina de noi și cîți dintre aliații posibili vor cădea unul cîte unul în fioroasa prăpastie ? De cîte ori oare va reuși bluff-ul înainte ca îndărătul lui, acele forțe mereu crescînde să devină o realitate ? *Unde vom ajunge peste doi ani, de pildă, cînd armata germană va fi cu siguranță mai puternică decît cea franceză* și cînd toate țările mici vor părăsi Societatea Națiunilor pentru a se pleca forței mereu crescînde a sistemului nazist și a încerca să obțină de la el condiții mai bune".

La 21 septembrie (1938 — *n.n.*) am trimis presei londoneze următoarea declarație asupra crizei (cehoslovace — *n.n.*) :

„Împărțirea Cehoslovaciei, înfăptuită sub presiunea Angliei și a Franței, echivalează cu capitularea completă a democrațiilor occidentale față de amenințarea naziștilor de a recurge la forță. O asemenea înjosire nu va aduce pace sau securitate nici Angliei, nici Franței, dimpotrivă, plasează amîndouă națiuni într-o situație mai subredă și mai primejdioasă. Simpla neutralizare a Ceho-

slovaciei înseamnă eliberarea a douăzeci și cinci de divizii germane care vor trece pe frontul de vest, la care se mai adaugă deschiderea drumului pentru triumfătorii naziști spre Marea Neagră. Nu numai Cehoslovacia este amenințată, ci libertatea și democrația tuturor statelor. Credința că securitatea poate fi păstrată aruncîndu-se o țară în gura lupului este o iluzie fatală. Potențialul de război al Germaniei va atinge în scurt timp un asemenea nivel încît Franței și Marii Britanii le va fi cu neputință să ia măsurile necesare apărării".

Alterarea raportului de forțe dintre armata franceză și cea germană fu dezastruoasă. Cu începere din 1938 armata germană nu numai că își sporea cu fiecare lună efectivele, numărul formațiunilor și rezervele acumulate, ci progresa în ceea ce privește calitatea și maturitatea. Armata franceză nu putea visa asemenea dezvoltare, fusese depășită în toate domeniile. În 1935 Franța, fără ajutorul nici unuia dintre foștii ei aliați, ar fi putut ocupa Germania, aproape fără ciocniri serioase. Încă în 1936 copleșitoarea ei superioritate nu putea fi pusă la îndoială. Astăzi știm, datorită mărturisirilor germanilor că situația era aceeași și în 1938, cînd, conștienți de slăbiciunea Reich-ului, înaltul comandament german făcea tot ce-i stătea în putință ca să-l oprească pe Hitler de la acțiunile de forță al căror succes i-au mărit faima. În anul următor Münchenului, armata germană, deși încă inferioară din punct de vedere al instruirii armatei franceze, atinsese aproape randamentul maxim. Recrutată dintr-o populație de două ori mai mare decît cea a Franței, avea nevoie numai de timp pentru a deveni cea mai puternică pe toate planurile.

Să aruncăm o privire înapoi și să facem (în toamna anului 1938 — *n.n.*) bilanțul cedărilor și renunțărilor

Una dintre primele preocupări ale lui Hitler : refacerea mașinii de război germane

noastre succesive : o Germanie dezarmată conform unui tratat solemn ; o Germanie reînarmată prin violarea unui tratat solemn, pierderea superiorității sau cel puțin a parității aeriene a aliaților ; reocuparea militară a Rhenaniei și construirea liniei Siegfried ; crearea Axei Berlin-Roma ; înghițirea și digerarea Austriei de către Reich ; abandonarea și distrugerea Cehoslovaciei prin pactul de la München ; trecerea liniei de fortificații cehe în mîna germanilor, împreună cu Uzinele de muniții „Skoda", care de acum înainte vor produce în folosul armatelor germane ; respingerea încercării domnului Roosevelt de a stabiliza sau reglementa situația în Europa prin intervenția Statelor Unite, și respingerea bunăvoinței incontestabile a Uniunii Sovietice de a se alătura puterilor vestice pentru a salva Cehoslovacia ; renunțarea la serviciile a treizeci și cinci de divizii cehe, care ar fi putut lupta împotriva armatei germane încă insuficient dezvoltate, în vreme ce Marea Britanie n-ar fi putut trimite pe frontul francez mai mult de două divizii. Totul s-a dus pe aripile vîntului. Reamintindu-ne istoria celor opt ani dintre 1930 și 1938, nu putem să nu remarcăm cît timp am avut la dispoziție. Cel puțin pînă în 1934 reînarmarea Germaniei ar fi putut fi împiedicată, fără a risca nici măcar o singură viață.

„SÎNTEM SILIȚI SĂ PURTĂM DOLIU"...

AUREL DECEI

Este cunoscut faptul că Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian și alți transilvăneni au fost decorați de către Franz Iosef I, împăratul Austriei.

Era o diversiune de care patrioții români și-au dat seama. Nelăsîndu-se impresionați de strălucirea decorațiilor, ei au folosit acest moment pentru a da glas, din nou, năzuințelor poporului ai cărui tribuni erau.

Spicuim dintr-un „Notes" (publicat de Gheorghe Bogdan-Duică în Anuarul Institutului de istorie din Cluj) însemnările fugitive — transcrise aidoma — ale lui Simion Bărnuțiu, în legătură cu atitudinea decoraților români la Viena :

„În (2 februarie) [1]851, căpitanul l-au chemat pe Iancu și pe Fodor [la Căpitănia poliției]. După ce au compărut, l-au întrebat pe Iancu dacă vrea să accepe crucea au ba ; Iancu și-au dat dechiarăciunea și motivele pentru care nu poate accepe decorăciunea austriacă, iară cea rusească s-au dechiarat că o accepe.

...În (6 febr. 1851), iară l-au chemat poliția, poftind a dechiera numai în scurt, fără de a însira multe motive, dacă primește decorăciunea sau ba ; iară au răspuns că nu o primește.

...În (7 febr. 1851) s-au dus Iancu nechiemat la poliție, arătînd că stă lîngă dechiarăciunea ceă cu motivele, iară nu lîngă cea scurtă, reflectînd pe poliție, ca să o trimită aceea la ministeriu, ca să nu scotocească cineva, că el nu accepe crucea pentru căci nu s-ar zice onorat pe sine și contemptoriu [disprețuitor] a donului împărătesc, ci numai din cauză că vrea ca mai întîi să se decoreze năciunea cu împlinirea promisiunilor.

Februarie [1]851.

...2. Au chemat pe Iancu și Fodor, să le spună că au venit ordinele rusești la Alba Iulia, cerînd să se dechiare.

...6. Ne-au chemat la căpitanul pentru legitimare. Iancu să se dechiare ; așa sau ba. S-a dechierat *ba*. Iancu și Fodor își aveau subsistența [hrana].

...7. De nou la căpitănat. Iancu s-a dechiarat condiționat, ca în 2 febr., ceva încă mai pre scurt. Laurian cu plenipotențe.

...9. Ne-au chemat pe noi : Laurian, Bărnuț, Iancu, Fodor, Maiorescu la căpitanat, spuindu-ne să ne cărăm în 8 zile.

...14. Ne-a spus că mai putem petrece aici una lună de zile.

...19. Au fost la împărat deputația bănățeană.

...22. Iancu a plecat acasă."

Prin urmare, Iancu a ajuns să fie chemat la sediul poliției din Viena în legătură cu decorarea sa. Acolo a dat răspunsurile sale usturătoare la întrebările care i-au fost puse. Ele au fost consemnate în „protocolul" poliției austriece din 24 februarie 1851, pe care-l vom reproduce.

În însemnările lui Bărnuțiu nu este menționat și Alexandru Papiu Ilarian, care se găsea în acea vreme la Viena și a fost și el, ulterior, anchetat de poliție.

Unul din cele trei documente, pe care îl facem cunoscut pentru prima oară, reflectă gîndirea acestui istoric al revoluției transilvane. Pentru transmiterea decorației sale nu a fost utilizată filiera Comandamentului militar din Alba Iulia, ca pentru Iancu. Însuși rectorul vechii și vestitei universități vieneze, Sigismund, a fost acela care i-a atîrnat pe piept, în numele împăratului, Crucea

Al. Papiu Ilarian : „...ţin această decoraţie acoperită cu zăbranicul tristeţii atîta timp pînă cînd voi fi în măsură să mă bucur prin îmbunătăţirea stării naţiunii mele..."

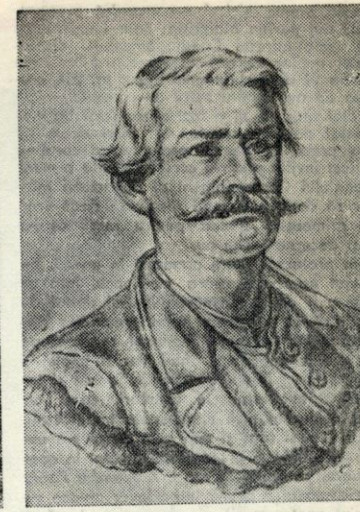

Iancule mare,
Iancule tare,
Cu noi să fii.
Tu însoţeşte
Şi însufleţeşte
Pe ai tăi fii.

de *argint pentru merit cu coroană*. „Alexander Hilarius Papiu" nu a refuzat-o, însă nu a pregetat să rostească — în latineşte ! — o vibrantă cuvîntare, a cărei concluzie era aidoma cu declaraţia lui Iancu de la poliţie.

Din documente nu reiese totuşi că Iancu, cel de 28 de ani, şi Papiu Ilarian, cel de 23 de ani, s-ar fi pus de acord în prealabil.

La lectura declaraţiilor celor doi revoluţionari ai anilor 1848/49 trebuie să se ţină seama, în mod firesc, de faptul că amîndoi se găseau în clipele acelea în chiar capitala Habsburgilor, unde încă mai sperau că vor putea înduioşa inimile clasei stăpînitoare. Aceasta se mai amăgea cu speranţa ascunsă în grupul vocalelor A E I O U : „Austriae Est Imperare Orbi Universo" (Austriei îi revine stăpînirea lumii întregi). Aşadar, în ciuda unui limbaj de circumstanţă, cu frecvente complimente la adresa împăratului, riposta românilor decoraţi a fost clară şi irevocabilă.

Mai tîrziu, prin iulie 1852, cînd împăratul Franz Iosef, împreună cu primul ministru, prinţul von Schwarzenberg, şi o suită ad-hoc a venit să viziteze munţii eroicilor moţi şi teatrele epocale de război, Iancu nu a voit să-l primească sau, ca să folosim formula protocolară, să-i fie prezentat în audienţă. Monarhul repeta mereu, în fiecare zi, la Brad, Muntele Găina, Vidra de Sus, Cîmpeni, Roşia, Detunata, pînă cînd a coborît la Alba Iulia : „Also heute sehen wir den Iancu !" (Deci astăzi îl vedem pe Iancu !). Iancu nu a apărut însă, deşi se afla în mijlocul moţilor săi şi privea desfăşurarea ceremoniilor.

Reproducem în continuare fragmente din documentele care oglindesc riposta vehementă a celor doi decoraţi : Avram Iancu şi Alexandru Papiu Ilarian *.

I

Numărul 1891/142 Secţia Străinilor I 4738/A.

Excelenţă, Domnule Ministru !

Lui *Avram Iancu*, avocat şi fost prefect al glotaşilor români, care se află de mai

* Documentele date în anexă se păstrează la Viena, în Haus-Hof-und Staatsarchiv, informationsbureau A-Akten Zl 4738/1851 şi au fost aduse în anul 1967 sub formă de xerografii, la Arhivele statului, Arhiva istorică centrală.

multă vreme aici, i s-a acordat preagraţios din partea Maiestăţii Sale Împăratului, în urma adresei Comandamentului districtului militar cezaro-crăiesc din Alba Iulia de la 29 decembrie anul trecut nr. 254, crucea de aur pentru merit cu coroană.

Dat fiind că el a fost numaidecît încunoştinţat despre aceasta, dar pînă acum nu s-a prezentat pentru preluarea decoraţiei, a fost invitat printr-o cerere recentă a menţionatului Comandament al districtului militar să declare în mod răspicat : dacă vrea să primească crucea pentru merit ce i-a fost decernată sau nu.

În protocolul care urmează în anexă, încheiat asupra acestora cu Iancu, iată că acesta a declarat, într-un limbaj destul de dur : că el nu poate primi preaînalta distincţie atît timp cît naţiunei române, pe care el a condus-o, nu-i vor fi împlinite drepturile şi libertăţile constituţionale şi îndeosebi egalitatea în drepturi, care i-au fost asigurate prin manifestele împărăteşti.

În acelaşi sens şi mai provocator s-a exprimat, conform protocolului anexat în continuare, studentul în drept *Alexandru Papiu Ilarian*, care a primit într-adevăr crucea de argint pentru merit cu coroană ce i-a fost decernată preagraţios din partea Maiestăţii Sale Imperiale, însă potrivit cuvîntării rostite în limba latină în sala consistorială a Universităţii cu prilejul preluării ei a declarat că nu se poate s-o poarte, fiindcă situaţia naţiunei române nu numai că nu s-a îmbunătăţit pînă acum, ci, dimpotrivă, s-a înrăutăţit.

Mă grăbesc să aştern în faţa domniei voastre aceste două protocoale, cu respectuoasa observaţie că totodată va fi aplicat cel mai sever tratament rezervat străinilor împotriva aşa-zişilor deputaţi ai naţiunei române, care mai sînt încă aici prezenţi.

(Excelenţei Sale
Alexandru Bach
Ministrul de Interne)

II

Viena, la 18 februarie 1851
(ss) Weiss.
Căpităniа cezaro-crăiască a oraşului Viena

Protocol

luat în urma adreselor Comandamentului districtului militar cezaro-crăiesc de la 22 ianuarie 1850 şi 29 decembrie 1850, cu mai jos numiţii.

S-au prezentat domnul Vasile Fodor, născut în Bistra, în vîrstă de 26 de ani, unit catolic, fost practicant la tezaurariat ; întrebat în ce fel voieşte să primească decoraţia imperială ruseacă, răspunde :

Că voieşte să primească medalia de aur pentru merit imperială ruseacă, ce i-a fost trimisă prin căpităniа oraşului Viena, şi aceasta cu atît mai mult, căci el este silit din pricina treburilor sale să rămînă timp mai îndelungat în această localitate.

Apoi domnul Avram Iancu, născut în Vidra de Sus, în vîrstă de 28 de ani, neunit, celibatar, avocat ; întrebat cum voieşte să primească ordinul Stanislav imperial rusesc clasa a II-a, ce i-a fost trimis, răspunde :

Ca să-i fie trimis în acelaşi fel cu medalia pentru merit a domnului Fodor.

După aceea, invitat să dea o declaraţie de ce nu s-a pronunţat încă, în ciuda înştiinţării Căpităniei oraşului locală, de la 7 ianuarie 1851 pînă acum, cum voieşte să primească crucea de aur pentru merit cu coroană imperială austriacă, răspunde :

Eu care am fost în fruntea poporului român, i-am cetit toate manifestele împărăteşti şi proclamaţiile domnului general şi în acea vreme mareşal baronul von Puchner, prin care se asigurau naţiunei române drepturi egale cu celelalte naţiuni, şi l-am chemat să se ridice în comun împotriva duşmanului tronului, pentru ca după punerea în siguranţă a statului să poată fi părtaş la aceste drepturi.

Manifestele şi proclamaţiile acestea, care corespundeau perfect dorinţelor naţiunii, astfel că le-a învăţat pe de rost şi le-a preschimbat în substanţa sa şi le-a identificat cu credinţa sa faţă de împăratul său, doreşte ca ele să fie îndeplinite. În contradicţie cu aceasta, naţiunea română vede că în loc ca starea ei să se îmbunătăţească, se înrăutăţeşte pe zi ce trece, că ea este subordonată altei ţări, ba chiar unor naţiuni străine ; limba ei este exclusă din viaţa oficială ; i se aşează în frunte funcţionari străini.

(Pe margine este adaus pentru intercalare.) După ce s-au cetit cele ce preced, domnul Iancu a mai adaus : *şi anume de la funcţiile de stat superioare pînă la funcţionarii districtuali inferiori, chiar şi aici la Viena, unde la Curtea Supremă de Justiţie şi de Casaţie au fost create pentru maghiari şi pentru saşi senate speciale, însă naţiunea română a fost total ignorată, ca şi cînd ea nici n-ar exista în Austria, ba încă aci n-au fost nici măcar angajate cîteva persoane din sînul naţiunei române. Aceasta află din foile publice că egalitatea în drepturi, salutată cu atîta bucurie, nu se admite să fie tradusă în viaţă de*

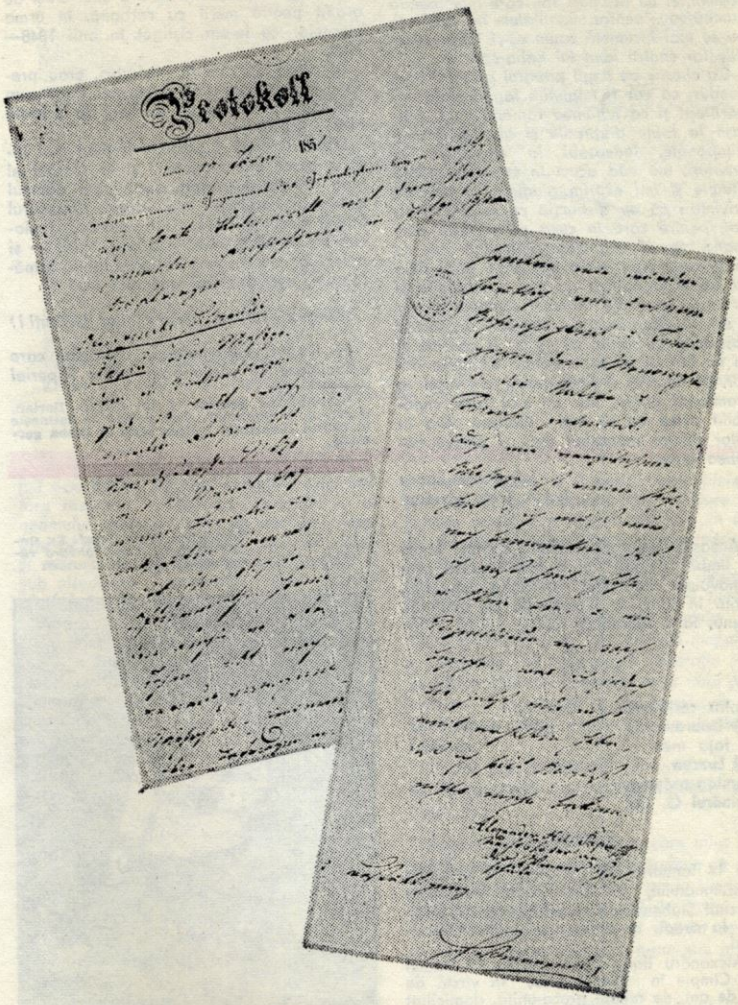

Fotocopii de pe documentele prezentate

către oameni din jurul împăratului, anume din partea domnului maior Babarczy, conform vederilor sale țișnite din creierul său scrumit, și că aceleași foi, care mai înainte combăteau pentru egalitatea în drepturi, nu se mai încumetă acum să-și facă obiecțiile lor contra ideii lui Babarczy.

Ca chezaș pe lîngă poporul pe care l-am condus, că vor fi împlinite făgăduielile împărătești și că națiunea română va fi părtașă la toate drepturile și libertățile constituționale, îndeosebi la egalitatea în drepturi, mă văd acum în cea mai critică situație și îmi exprim gîndirea în această privință : că eu distincția ce mi s-a acordat, pentru care în ceea ce privește persoana mea îi mulțumesc Maiestății Sale cu toată supunerea, nu o pot primi atîta timp cît acele făgăduieli nu vor fi împlinite și dorințele juste ale națiunei române nu vor fi satisfăcute, fiindcă în caz contrar, făcînd abstracție de faptul că eu aș fi considerat ca un bărbat de rea-credință de către popor, pe care aș fi ținut numai să-l înșel cu promisiuni goale, dar mi s-ar face imposibilă calea ca să mai realizez ceva în viitor pentru monarhul meu și pentru națiunea mea.

(ss) Avram Iancu
(ss) A. Treb. Laureani

Această declarație a dat-o domnul Iancu în limba română și a fost tradusă prin bunăvoința domnului Trebonius Laureani, cetită în fața lor și semnată de amîndoi. Viena, la 2 februarie 1851.

III

Pentru certificare
(ss) Dobrowolski
În fața mea
(ss) Luzzen
Căpitan orășenesc
Numărul G. 141

Protocol

din 14 ianuarie 1851, încheiat în prezența subsemnatului, la Comisariatul orășenesc cercual Stubenviertl, cu maijosnumitul auditor la drept, în urma unei înalte însărcinări.

Alexandru Ilarie Papiu, născut în Budiul de Cîmpie în Transilvania, în vîrstă de 23 de ani, de religie greco-unită, domiciliat în Landstrasse nr. 670, de 4 luni, la un funcționar cu nume necunoscut, etajul 2, ușa nr. 7, în subchirie. Auditor la drept, în anul al 4-lea. Declară pe baza reamintirii adevărului asupra celor petrecute, la întrebare :

La 9 ale lunii, înainte de amiazi, a avut loc în sala consistorială a Universității conferirea către persoana mea a unei cruci de argint pentru merit cu coroană, în urma meritelor ce le-am cîștigat în anii 1848—1849.

În afară de domnii profesori, erau prezenți mulți compatrioți de-ai mei, după cum presupun, precum și alți studenți de la toate cele 4 facultăți.

Domnul rector Sigismund a ținut mai întîi o alocuțiune elogioasă și la sfîrșitul ei mi-a atîrnat decorația, după care domnul decan al Facultății de drept, profesorul Stubenrauch, a ținut, de asemenea, o alocuțiune adresată mie, în același spirit — și atunci eu am răspuns în limba latină următoarele, așa cum îmi amintesc încă :

„Magnificilor și preavestiților bărbați ![1]

Pe timpul cutremurului universal, care amenințase cu răsturnarea tronul imperial

[1] Cuvîntarea aceasta a lui Papiu Ilarian, cuprinsă în ghilimele, este redată în latinește în cadrul raportului poliției scris în limba germană.

Împăratul Franz Iosef. Ex ungue leonem. *(După gheară recunoașteți pe leu.) Plutarh*

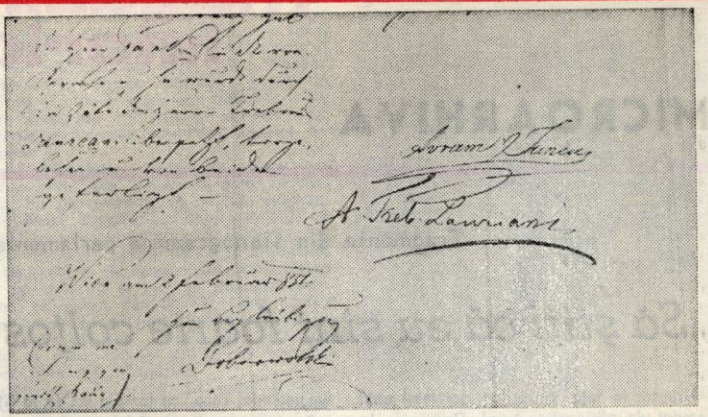

„Această declarație a dat-o domnul Iancu în limba română și a fost tradusă prin bunăvoința domnului Trebonius Laureani..."

[...] s-au adunat bărbații neamului celui mai larg răspîndit în răsăritul monarhiei — ai neamului românesc, care de veacuri întregi este părăsit pe seama unui regim al uitării și care geme sub aspra sistemă feudală și sub stăpînirea neamurilor celor privilegiați [...]

Preasacra Sa Maiestate, considerînd împrejurările în care se găseau treburile actuale, a proclamat din preaînaltul loc că statul austriac va înfăptui egalitatea în drepturi pentru toate neamurile. [...] Prin înșelăciune însă, acest adevăr etern, acest suprem principiu care făgăduiește fericirea universală, în ceea ce-i privește pe români pînă astăzi a rămas numai în teorie, iar neamul românesc, după atîtea și atît de multe jertfe, așa cum s-a spus mai înainte, se află și acuma în aceeași stare de oprimare vrednică de plîns; ba încă, dacă s-ar cuveni să atîrnăm noi greutăți la conștiința poverilor opresiunii prin rugămințile neamului nostru, atunci aceasta este mult mai jalnică decît starea de mai înainte.

Împreună, așadar, cu întregul neam românesc — fiind și eu un fiu credincios al lui — sînt silit să mă îmbrac în doliu din pricina soartei comune. [...]

Cerînd acestea, bărbați magnifici și preavestiți, nădăjduiesc tare că voi, cu înțelepciunea de care vă bucurați, veți înțelege ușor că eu nu mai puțin decît oricare alt român, legați cum sîntem deolaltă în astfel de situații tulburătoare, sîntem departe de a ne îngădui să ne înveșmîntăm ca români în semnele bucuriei, încît mai degrabă le depunem, și că sîntem siliți să purtăm doliu pentru tristul destin al neamului. [...] Să-mi dați voie însă, voi, bărbați magnifici și preavestiți, să țin această decorație acoperită cu zăbranicul tristeții atîta timp pînă cînd voi fi în măsură să mă bucur prin îmbunătățirea stării națiunii mele, lepădînd tristețea.

Și mai rog ca această declarație a mea să fie așternută înaintea preaînaltei cunoștințe. [...]"

Această declarație a mea, care mi-a fost cetită, este purul adevăr, și trebuie să mai observ că eu mă aflu de 1 an la Viena și primesc un stipendiu de 300 de florini, din care totuși pînă acum am obținut numai atît că din august încoace n-am mai primit nimic.

(ss) Alexander Hilarius Papiu
auditor în drept la Universitatea din Viena.
Pentru certificare
(ss) Hiesmangel.

MICROARHIVA

Fragmente din stenogramele parlamentare

„Să știți că eu sînt foarte colțos"

Aducem în fața cititorilor portretul unui deputat de altădată : Aurel Drugă de la Dolj, moșier și proprietar de mori. Cum nimerise domnia sa în incinta Parlamentului, pe listele guvernului liberal ? Cititorii o vor afla din inspiratul discurs rostit chiar de Drugă. Replicile i-au fost date de politicianul în ițari de operetă, Ion Mihalache, care reprezenta „opoziția unită". Lectura acestui fragment te poartă involuntar cu gîndul la cunoscuta scenă din „Scrisoarea pierdută", în care coana Zoițica a avut revelația personalității lui Agamemnon Dandanache. Cititorii se vor convinge că Mihalache era tot atît de potrivit în rolul coanei Zoițica, pe cît era Drugă în acela al ilustrului personaj care „cu familia lui de la '48..."

Precizăm că discursul lui Aurel Drugă fusese provocat de dr. Nicolae Lupu, care-l acuzase că nu „onorase" niciodată pînă atunci cu prezența sa incinta Parlamentului. Totodată, dr. Lupu afirmase că Drugă, ca și alți deputați liberali, fusese adus „pe sus" din ordinul guvernului, prin prefectul județului, pentru a se putea întruni numărul de voturi necesar adoptării noului regulament al Camerei. În discuții mai intervin, din partea opoziției, D. I. Moldovanu, iar din partea majorității I. Th. Florescu.

AL. GH. SAVU

ȘEDINȚA CAMEREI DIN 4 IUNIE 1925 *

D-l P. Gîrboviceanu vicepreședinte : D-l Aurel Drugă are cuvîntul.

D-l Aurel Drugă : Cu ocazia unei întruniri a opoziției unite, ținută la Craiova, d-l deputat Mihalache a binevoit să confirme în plină întrunire că eu, deputat Drugă, de la Dolj, prin intervenția și puterea mea de influență asupra guvernului, am prohibit exportul grîului, cumpărînd în același timp cantități importante de grîu, că după ce l-am înmagazinat am intervenit din nou la guvern ca să obțin exportul.

D-l I. Mihalache : Cer cuvîntul, d-le președinte.

D-l Aurel Drugă : A mers cu calculul atît de departe, că vorbea de mii de vagoane și că am cîștigat mii de milioane. În primul rînd, rog pe d-l Mihalache să-mi dovedească că am exportat nu mii de vagoane de grîu sau de făină, ci un singur vagon. Ceea ce pot să vă spun, d-lor deputați, este că nu am exportat decît 200 de vagoane de făină, acum trei ani, care erau acoperirea datoriei guvernului român față de Elveția, export care nu-l făceam eu, ci îl făcea guvernul.

În al doilea rînd, exportul care l-am făcut a fost de 14 vagoane, pe care nu le-am

* „Monitorul oficial", Dezbaterile Adunării naționale constituante a deputaților, nr. 148, din 16 septembrie 1925.

exportat eu, ci le-am vîndut unei bănci de aci din București, și banca le-a exportat. Acesta este exportul ce s-a făcut de către mine. Acesta este calculul pe care l-a făcut d-l Mihalache greșit, însă d-l Mihalache a fost rău informat, așa după cum a fost rău informat și despre partidul d-sale la Craiova și care a ajuns să-l desființeze tot acela care l-a informat și despre mine. *(Ilaritate pe băncile majorității, zgomot, întreruperi.)*

D-l I. Mihalache : D-le președinte, am avut cuvîntul. Mă obligă pe mine să răspund, iar pe d-voastră să-mi dați cuvîntul.

D-l Aurel Drugă : [...] D-lor, să știți că eu sînt foarte coltos *(rumoare, ilaritate)*, da' ca să fii coltos trebuie să fii ca untdelemnul de curat, și de aceea spun că nu poate nici un ministru și nici un deputat să-mi spună că m-am dus să cer ceva pentru mine personal, și atunci cînd îmi permit să mă uit de sus știu că trebuie înainte de toate să n-am nici o obligațiune față de nimeni. *(Aplauze, ilaritate.)*

Astăzi de dimineață d-l Lupu și adineauri un deputat coleg spunea : senator este ? deputat este ? ce este ? Că n-am venit la Cameră, am să vă spun de ce, dar în primul rînd vreau să stabilesc că de cîte ori am venit la Cameră sînt trecut ca prezent și de cîte ori n-am venit mă veți găsi la apelul nominal lipsă, ceea ce înseamnă că nu fac parte din categoria unora care, deși nu vin, totuși diurna o încasează. *(Aplauze, mare ilaritate.)*

D-l I. Mihalache : Cer să se constate pe cine vizează *(Zgomot.)*

D-l Aurel Drugă : D-le Mihalache, în primul rînd eu, cînd Partidul liberal a venit la putere, am luat parte la ședințele Camerei, convins fiind că, cu experiența și cunoștințele mele, voi fi consultat și eu în chestiunile acestea mari economice ale țării și voi fi și eu întrebat. Nu am fost însă consultat, și atunci de ce să mai ocup un loc în spațiu și să nu mă duc acasă la mine, unde reprezint ceva ? *(Aplauze, mare ilaritate.)* O spun foarte sincer, fiindcă așa îmi place, nu-mi place să vorbesc și cred că d-ta care mi-ai făcut o vizită la moșia mea de la Cetatea, unde am o moară, ai constatat că nu trebuie să vii la tribună ca să mă apreciezi cine sînt. *(Ilaritate.)* Sînt un om care am agonisit multe milioane din munca mea cinstită. [...]

Vă rog să luați notă. Eu ordine nu am primit niciodată de la nimeni. M-am născut din ordine. *(Ilaritate.)* Este un concurs de împrejurări că mă găsesc aici și am să mă explic.

Am terminat cu moara, cu activitatea mea de la Craiova. Eu îmi iubesc moara, așa cum un tînăr își iubește soția. *(Aplauze pe băncile majorității, ilaritate.)* Eu stau lîngă ea. Aceasta este muzica ce-mi place mie : să aud moara din biroul meu. *(Ilaritate.)*

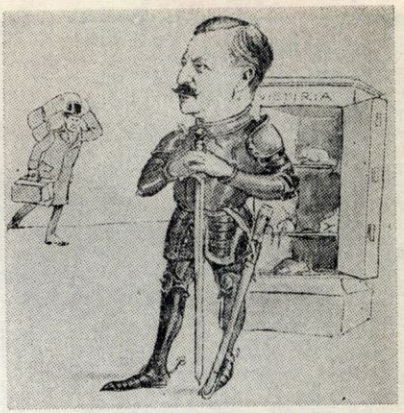

Ca să-și umple vistieria, miniștrii de finanțe ai epocii — surprinși de caricaturiștii Românieî ilustrate *din decembrie 1928...*

D-l dr. N. Lupu : Să dai afară șobolanii din moară. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziției unite.)*

D-l Aurel Drugă : D-lor, acum am terminat cu moara și eu nu pot să rămîn în neactivitate. Eu nu mai am ce face acasă și atunci viu ca să vă fac plăcerea și ca să mă cunoască lumea. Eram odată în tren cu d-l Iacobescu. I-am spus că sînt deputat și m-a suspectat. *(Ilaritate.)*

D-l D. I. Moldovanu : Erai și cu mine și mi-ai spus că nu îți face plăcere să stai la Cameră.

D-l Aurel Drugă : În ziua cînd nu am treabă la mine acasă viu aci pentru ca să contribui cu ceva din modesta mea lumină. *(Aplauze pe băncile majorității, ilaritate.)*

Voci de pe băncile opoziției unite : Ai adus apă la moara guvernului. *(Ilaritate.)*

D-l dr. N. Lupu : A bătut pe toți.

D-l Aurel Drugă : Aci este primarul Bucureștiului, care a binevoit să-mi ia 170 vagoane de făină, dîndu-mi 50 000 lei de vagon, opt milioane și jumătate a mîncat Bucureștiul de la mine. *(Mare ilaritate.)* Să conteste d-l Mihalache acest lucru. *(Aplauze pe băncile majorității, ilaritate.)*

D-l I. Mihalache : D-le președinte, d-lor deputați, n-am rîvnit și deci nu țiu să am o chestiune personală cu d-l Drugă de la Craiova, pe care l-ați văzut, este un om destul de simpatic, mai ales prin sinceritatea lui, foarte puțin obișnuită la membrii majorității. *(Întreruperi.)*

...băteau toba fiscului

Voci de pe băncile majorității : Și la ai opoziției.

D-l I. Mihalache : Mă felicit însă că i-am dat prilejul să se descopere ca un talent al majorității și cel puțin să se facă cunoscut de membrii Parlamentului, măcar în ajunul dizolvării. *(Exclamațiuni ironice pe băncile majorității, aplauze pe băncile opoziției unite.)*

Îmi pare bine că nu l-am tratat așa de rău în adunarea de la Craiova, după cum a prezentat lucrurile d-l Drugă. Mi-ar fi părut rău, spun drept ! E un om sincer, care, vorbind pentru prima oară înaintea d-voastră, recunoaște că înainte de a fi deputat este morar și nu uită ca să-și facă, cu această ocazie, recomandare făinii și morii d-sale ! *(Ilaritate pe băncile opoziției unite.)*

D-l I. Th. Florescu : Ești răutăcios.

D-l I. Mihalache : [...] Apoi bine d-lor, cînd un om cumsecade ca d-l Drugă, care are o moară așa de bună, în loc să-l lăsați la moara d-lui, pentru ce îl aduceți aici cu prefecții ? *(Zgomot, protestări.)* Să vie el să ne sugrume pe noi ? Unui om simpatic ca d-l Drugă, d-voastră îi puneți spanga prefectului în spate, să vie aci numai ca să vă puteți face majoritatea de două treimi, cînd modificați regulamentul, răpindu-ne nouă drepturile ? *(Aplauze pe băncile opoziției unite.)* Lăsați pe d-l Drugă acasă ! Și mai sînt vreo două treimi dintre d-voastră care ar putea să stea în moară mai bine decît aci în Parlament ! D-le Drugă, nu ești d-ta vinovat, guvernul e vinovat ! D-ta ești foarte simpatic ! Dar mai bine, d-le Drugă, să rămîi la moară decît să vii în Parlament. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziției unite.)*

D-l Aurel Drugă : Cer cuvîntul. Vreau să răspund d-lui Mihalache. Luai cu plăcere act că d-lui recunoscu că în tot ce am spus eu am fost sincer și leal.

D-l I. Mihalache : Surprins de atîta sinceritate la un liberal. *(Întreruperi.)*

D-l Aurel Drugă : D-le Mihalache, să nu mă întrerupi, eu te-am respectat pe d-ta, respectă-mă și d-ta pe mine, — vedeți, pentru aceasta a luat ființă acea modificare a regulamentului, că nu vreți să ne respectăm cu toții. *(Ilaritate pe băncile opoziției unite, aplauze pe băncile majorității.)*

Voci de pe băncile majorității : Bravo, bravo ! *(Ilaritate.)*

D-l dr. N. Lupu : D-le Drugă, constat că te pricepi mai bine la moară decît aici în Parlament. *(Ilaritate.)*

D-l Aurel Drugă : D-le Mihalache, pot spune următorul lucru, și vi-l spun ca să previn să nu mai atacați această chestiune — că eu n-am venit chemat de prefect, că eu nu primesc ordine de la nimeni absolut. Cine poate să-mi comande mie, e numai părintele meu. *(Ilaritate.)*

D-l I. Mihalache : D-le Drugă, ești om cinstit. N-a primit prefectul de Dolj telegramă să te trimeată aici ? *(Întreruperi, zgomot.)*

D-l Aurel Drugă : D-le Mihalache, te rog să mă crezi că pe prefectul de Dolj îl vizitez foarte rar, și nu vreau să mă amestec în politica internă a județului.

O voce de pe băncile opoziției unite : În tărițe. *(Mare ilaritate.)*

D-l Aurel Drugă : Dacă vrei tărițe, mai tăriță e la d-ta, pentru că e Rener băgat acolo, în fabrica de piele. *(Ilaritate.)*

D-le Mihalache, vă spusei că am terminat activitatea mea la Craiova și nu înțeleg să stau degeaba și nici să mă duc la băi, sub cuvînt că sînt bolnav ; nu sînt bolnav, sînt procreat dintr-un om sănătos. *(Mare ilaritate, aplauze ironice din partea opoziției unite.)* Nu înțeleg să stau acasă cînd n-am treabă.

D-l dr. N. Lupu : Să nu mai fii Drugă pe capul nostru. *(Ilaritate.)*

Marțianul din Tîrgul Ieșilor

ALEXANDRU COSTACHE, București. Deși nu tocmai, tocmai pe profilul revistei noastre, reportajul „întîrziat" — cum îl numiți dv. — pe care l-ați reprodus după ziarul „Evenimentul" din Iași (aprilie-mai 1910) ne-a plăcut prin parfumul epocii evocat de stilul și limba sa. Mai jos cîteva extrase :

„Primăvara anului 1910 nu se deosebea prin nimic de cele care mai trecuseră și nu era de bănuit că s-ar fi putut petrece vreo întîmplare care să strice tihna ieșenilor. Dar într-o bună zi — la 3 aprilie — afișe mari și reclame prin ziarele locale au anunțat că Compania aeriană din Paris organizează la Iași un zbor cu aeroplanul Blériot XI, tip Traversè la Manche (sic !) pe «aerodromul» de la Abator, sub patronajul Jockey-Clubului. Ascensiunea o va face aviatorul Fernand Delatang, cel mai apreciat elev al lui Blériot.

Se știa că Blériot construise o mașină de zburat — un aeroplan — de tip cu totul nou, cu un singur plan (monoplan). Cred însă că nimeni din Iași nu văzuse o asemenea mașină în funcțiune. De aceea sosirea francezului, cu mașina tip Blériot, tulbură cu totul viața de toate zilele schimbînd subiectele de conversație care se învirteau acum în jurul spectacolului ce urma să aibă loc.

La cîteva zile după 3 aprilie s-a anunțat că «ascensiunea» va avea loc la 25 aprilie, dată care a fost amînată din nou pentru duminică 2 mai, ora 5 după-amiază.

În reclame se mai arăta că spectatorii vor vedea trei feluri de zboruri : zbor în linie dreaptă, zbor de înălțime și zbor de durată, ceea ce, firește, a mărit și mai mult interesul general.

În duminica aceea, ziua era senină și călduroasă. Încă de dimineață orașul era în fierbere : unii plecau pe jos, alții luau tramvaiul care îi ducea cam pînă în jumătatea drumului, alții tocmiseră trăsurele-miniaturi trase de un cal, iar «muscalii» cu doi cai scoseseră și trăsurile ieșite din uz — cam șoldite —, la care înhămaseră cai luați cu chirie.

Mașina de zburat era la începutul «liniei drepte» a hipodromului, pe locul altădată rezervat cailor-concurenți ; era înconjurată de un cordon polițienesc și pînă la cordon era atîta lume încît chiar de pe capră nu se vedea nimic.

Cei veniți cu trăsurile s-au scoborît din ele și au încercat să se apropie de aparatul de zburat, dar încercarea lor rămînînd zadarnică au început să facă «vizite» pe la alte trăsuri și să stea de vorbă cu «conițele» care nici o clipă nu-și părăsiseră trăsurile și care, pe lîngă că se apărau de soare cu pălăriile lor mari și încărcate cu fel de fel de zorzoane, se mai ajutau și de umbrele. Timpul trecea. Bărbații își scoteau taciticos ceasul din buzunarul vestei, iar doamnele se uitau și ele la ceas, pe care-l purtau într-un buzunar mic la talie, legat de un lanț de aur dat pe după gît. Reprezentația nu începea. Unii spuneau că e vînt, dar eu socoteam că nici n-aș putea înălța un zmeu cu cît vînt era ; alții spuneau că în ultima clipă soția francezului îi interzisese să facă exhibiția la care se angajase. La asta nu mă pricepeam, necunoscînd încă autoritatea unei consoarte de... aviator.

Pe la 6 d. a. lumea își cam pierduse răbdarea. Întîi aplauze, apoi fluierături. Deodată rumoare generală ! Mașina de zburat fusese împinsă ceva mai înainte și cei de pe lîngă ea trebuiau să se dea la o parte. Lîngă mașină a apărut un bărbat scund, cu fața rotundă și îmbujorată. Avea pe cap un fel de ceauna de piele care îi venea peste urechi — și a cărui utilitate s-a răspîndit ca fulgerul : dacă se oprește motorul și mașina se răstoarnă, să nu se aleagă omul cu un cucui prea mare. Drept haină, «artistul» avea o bluză încheiată pînă la gît, iar de sub bluza lipită pe corp ieșea în evidență o burtă mare și țuguiată, sprijinită pe niște picioare foarte subțiri, îmbrăcate cu pantaloni «pepit» de călărie învelite cu moletiere. Lumea s-a înveselit foarte la vederea francezului, uitînd de întîrzierea spectacolului, și deși nimeni nu văzuse cum arată un locuitor de pe Marte s-au auzit strigăte :

— Uite marțianuuuu...

S-a urcat franțuzul în mașină, a făcut cîteva mișcări de dirijor nervos, mașina a început să zbîrnîie și a pornit din loc, trecînd cam în trapul cailor prin fața tribunei și a trăsurilor de la peluză, ai căror birjari stăteau în fața cailor ținîndu-i de căpestre ca să nu se sperie. Ajungînd la capătul hipodromului, unde la sfîrșit «linia dreaptă», motorul a pufnit înfundat de cîteva ori și s-a oprit. Franțuzul s-a dat jos din aparat, oamenii lui au alergat și au împins mașina înapoi la locul de unde plecase.

A fost iarăși o pauză mare și spectatorii, stîrniți, începură să vocifereze.

După un timp, franțuzul s-a urcat din nou în mașină, motorul iar a zbîrnîit, aparatul iar a plecat, parcă mai repede, așa că aproape de capătul «liniei drepte» aeroplanul s-a înălțat cam de un metru. Dar cînd a trebuit să cotească în sensul pistei, motorul a început să pufnească neregulat și mașina s-a așezat din nou pe pămînt.

De astă dată fluierăturile au fost generale, mai puternice din partea celor din afara hipodromului, care din cauza gardului nu văzuseră nici ce-am văzut noi, cei cu bilete. Cum se întunecase, punctul trei al programului n-a mai avut loc. Franțuzul a rămas lîngă mașina lui, apărat de poliție, iar lumea s-a îndreptat spre oraș, regretînd siesta, timpul pierdut și banii cheltuiți".

Precizia contra nedreptății !

GH. MEREUȚĂ, Bîrlad.

1. Așa cum ne-ați prezentat propunerea — f.f. vag —, era firesc să nu primiți numaidecît un răspuns. Ce redacție ar proceda altfel cînd i se cere să precizeze dacă va publica un articol cuprinzînd „...unele mărturisiri cu conținut istoric despre un sat din jud. Vaslui !" Care sat ? Ce fel de „mărturisiri" ?

Vă rugăm — dacă vreți un răspuns precis — să fiți și dv. la fel !

2. Ne socotim și noi datori, dar în alt sens. Redacția are datoria să verifice și să selecteze sugestiile și propunerile făcute de publicul cititor.

Întrebări despre Putna

Într-o scrisoare plină de nedumeriri și întrebări, un cititor al nostru, I. G. din Arad, ne povestește despre cele două întîlniri ale sale cu Putna. Prima, în 1926/1927 — cînd era elev de liceu — și a doua, în vara anului 1967 — cînd, proaspăt pensionar, a pornit prin țară într-o călătorie cu un bilet în circuit. Evident, după 40 de ani, impresiile au fost altele. Și desigur, nu numai impresiile.

Dar corespondentul nostru este nedumerit. Făcînd apel la ceea ce a văzut acum 40 de ani, i se pare că la Putna lucrurile nu mai sînt cum au fost și ne întreabă între altele :

1. „De ce mormîntul lui Ștefan cel Mare nu mai este în naos, așa cum bine mi-aduc aminte că a fost, ci în pronaos, cu toată familia ?

2. Bătrînii din Putna susțin că mormîntul lui Ștefan voievod ar fi fost cîndva profanat de hoardele dușmane, care informați că voievodul a fost înmormîntat cu coroana lui de aur și pietre nestemate i-ar fi furat-o cu țeastă... cu tot. În istoria învățată eu n-am citit nicăieri așa ceva ! E adevărat ?"

Răspundem :

1. După cîte știm, mormîntul lui Ștefan nu a fost mutat niciodată.

2. În istoria „învățată" nu veți citi niciodată o povestioară ca aceea a „bătrînilor din Putna", deoarece ea nu este decît — hai să-i zicem — o fantezie populară !

Pentru clarificarea dv. cît mai completă, consultați lucrarea lui O. Tafrali despre tezaurul de la Putna, apărută acum 40 de ani, adică exact cînd dv. erați licean !

Dacă tot veți mai avea nedumeriri, scrieți-ne din nou.

Are dreptate ?

De la **HARITON MARINESCU** din Zimnicea am primit această însemnare în care este emisă o ipoteză în legătură cu denumirea Zimnicei.

„Punctul cel mai sudic al patriei noastre, străveche așezare geto-dacică, orașul Zimnicea are o istorie interesantă, reconstituită în cea mai mare parte prin munca arheologilor. Numeroase date din istoria așezării de pe Dunăre ne-au rămas de la Cezar Bolliac, Vasile Pârvan, Andrieșescu ș.a.

Arheologii care au făcut săpături în anii 1948—1949 socotesc că orașul anonim al geților, cucerit de Alexandru Macedon și despre care vorbește Ptolomeu al lui Lagos, pare a fi chiar Zimnicea. Așezarea fortificată căreia localnicii îi spun «cetatea» datează din a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n.

Izvoarele bizantine arată că în secolele X-XII înflorea aici o așezare de navigatori, numele ei fiind transcris Dzimnikes. De aceeași părere este și Nicolae Iorga. Constantin Giurescu în a sa «Istorie a românilor» crede că numele orașului ar fi dat de termenul slav zimnic (bordei). Se pare că este ipoteza cea mai apropiată de adevăr, deoarece după primul război mondial mai existau în oraș numeroase bordele de pămînt. În ultima vreme s-au făcut numeroase studii privind limba traco-dacilor și legăturile ei cu limba română. Cum cuvîntul zemel înseamnă pămînt, iar dizos — cetate, burg, este posibil ca din contopirea acestor două cuvinte și prin transformările survenite în decursul veacurilor să se fi născut Zimnicea ?".

N.R. Transmitem întrebarea cititorilor noștri și așteptăm comentariile lor.

In memoriam

A. PASCU, tehnician, Lupeni. Interesante propunerile dv. Dar, așa cum și dv. sînteți de acord, realizarea lor nu ține de noi. Facem totuși cuvenitul oficiu de informare și sugestie forurilor în drept, înscrînd o parte din corespondența ce ne-ați trimis-o :

„Zilnic Valea Prahovei este străbătută de la un capăt la altul de zeci de autocare ale O.N.T.-ului, purtînd turiști din țară și din străinătate. În prea puține cazuri însă ele opresc în dreptul locurilor și monumentelor istorice și aproape niciodată ghizii nu pomenesc turiștilor despre ele. De ce O.N.T.-ul, care organizează excursiile și școlarizează ghizii, nu le include în programul său ?

Turistul care vizitează Sinaia și Bușteni n-ar fi oare interesat să știe că pe munții ale căror vîrfuri semețe le admiră s-au purtat eroicele bătălii din toamna anului 1916 ? Cel care vizitează Tîrgul Jiu, pe lîngă operele de artă ieșite de sub dalta sculptorului hobițan Brâncuși, va asculta cu emoție evocarea apărării podului de peste Jiu de către cercetașa română Ecaterina Teodoroiu. În drum spre Sibiu călătorul nu va găsi, desigur, de prisos să se oprească o clipă în vestita cîmpie a Șelimbărului. Pe defileul Jiului, turistul va admira fără doar și poate nu numai frumusețea sălbatică a peisajului, ci și îndrăzneala brigadierilor care au construit linia ferată și noua șosea și se va opri la vechiul schit de la Lainici.

Și cîte alte și alte exemple de acest fel mai pot fi date ! Consider că O.N.T.-ul poate aduce prin aceasta o contribuție valoroasă la cunoașterea trecutului istoric al patriei noastre, iar prin informarea vizitatorilor străini — la întărirea considerației de care se bucură România.

De asemenea, cred că Asociația națională a veteranilor de război, eventual în colaborare cu unitățile de pionieri din diferite localități, ar putea lua sub îngrijirea și ocrotirea sa locurile istorice, unele case memoriale, cimitirele eroilor etc".

RADU CHIROVICI, Făgăraș. N-am înțeles nici de data aceasta cine este personajul despre care spuneți că știți atitea lucruri, că a fost un om însemnat și că în legătură cu el posedați numeroase documente originale. Scrisoarea dv. se rezumă la generalități omițîndu-se datele esențiale și, în primul rînd, numele celui în cauză. Prin urmare: ori ne dezvăluiți „secretul", ori alcătuiți materialul, așa cum credeți de cuviință și ni-l trimiteți, în copii dactilografiate, cu fotografii etc. etc.

I.I. POPESCU-GIOVANNI, Constanța. Pînă la descoperirea unor documente, trebuie să vă mulțumiți cu ceea ce spune legenda.

DAVID LADISLAU, Ghelar, jud. Hunedoara. Urmăriți revista și veți găsi — credem — modalitatea potrivită pentru elaborarea articolului pe care vreți să ni-l trimiteți.

Cealaltă problemă care pare că vă interesează în mod expres este în studiu.

GAVRIL NUȚOLE și **SUFLEȚEL OREST din** Pojorîta ne scriu că dețin multe date despre Piave și Isonzo, cele două rîuri din Italia pe ale căror văi s-au dus lupte în toamna anului 1917 (vezi și articolul publicat în „Magazin istoric" nr. 10/1968 „Dezastrul de la Caporetto"). Corespondenții noștri au participat personal la aceste bătălii.

Dacă e așa, poftiți! Așteptăm materialele dv., îndeosebi cele care se referă la prezența transilvăneană în armata austro-ungară de pe frontul din Italia.

ION SALVET, Ploiești. 1. Considerați „fapt istoric" o povestioară pe care ați auzit-o cînd aveați 14 ani, de la ocupanții germani din primul război mondial? 2. Nu, oricît de vehement ar fi tonul dv., nu ne veți putea convinge — pe noi și pe mulți alții — că „Adio arme" este „maculatură" și că E. Hemingway ar fi scris această carte „ca să impresioneze lumea!" 3. Nu am înțeles mai nimic din obscurele aluzii cu care se încheie scrisoarea dv.!

Cu și fără articol

IOAN SOLOMON. Sîntem dezolați, dar revista lui Bălcescu se numea „Magazin istoric pentru Dacia" și nu „Magazinul istoric... etc.". Sursa respectuoasei noastre inspirații este, așadar, evidentă și sîntem mîndri de a împărtăși „vina" marelui nostru înaintaș.

Ne supuneți unui veritabil bombardament de titluri în sprijinul tezei că revista ar trebui să se numească „Magazinul istoric". Ne permiteți o timidă replică? De revista „Convorbiri nu Convorbirile literare"... ați auzit? Dar de „Bilete (nu biletele) de papagal"? Oare Bălcescu, Maiorescu și Arghezi erau mai departe decît dv. de „spiritul limbii române"?

Cît despre inițiale, chestiunea este pur subiectivă. De ce am fi obligați să-i copiem pe... copiștii? La urma urmelor, trăim în a doua jumătate a secolului al XX-lea! Și, pe urmă, nu de majusculele din titlu depinde nivelul unei reviste!

Vă mulțumim călduros pentru urările făcute în încheiere.

Unui cititor consecvent

ADONIS POPOV, București. 1) Am transmis reclamația organelor de difuzare a presei. Ca vechi cititor și corespondent al nostru ne mirăm că nu sînteți la curent cu faptul că redacția nu are amestec în această operație. 2) Nu cumva e o confuzie? Sînteți sigur că „tirajul excedentar" pe care-l menționați se referă la „Magazin istoric"? Nouă nu ne parvin decît reclamații ale celor care nu găsesc revista. Unde s-or fi plingînd cei care se izbesc de ea la tot pasul?

TRAIAN BELU, Craiova. 1) Adresați-vă unei enciclopedii. 2) „Magazin istoric" se mulțumește să prezinte trecutul istoric. Pronosticurile nu intră în „branșa" noastră.

MIRON D. PAVEL, Iași, ne rugă să inserăm acest anunț: **„Posed întreaga colecție a revistei «Magazin istoric» cu excepția numărului 4/1967. În locul lui ofer nr. 6 (15)/1968.**

Adresa solicitantului nostru: IAȘI, str. Socola nr. 13, Sc. A, et. II, ap. 12, telefon 8406.

Tot din Iași o altă rugăminte similară. Petric Stuparu str. Mistrețului nr. 4 solicită pentru completarea colecției sale nr. 1/1968.

În viitor, poate...

Dr. GEORGE IONESCU din Vitioara de Sus, jud. Prahova, ne propune între altele să publicăm și jocuri distractive, șarade, rebusuri — unele, pe care ni le-ar trimite chiar el. Dr. G. Ionescu ne mai propune „șapte întrebări cu 3 răspunsuri dintre care unul este cel adevărat". Vă mulțumim pentru sugestie. O vom lua în considerație pentru viitor.

Nevestele lui Filip al II-lea

E. ZAHARIA, București, ne trimite această laconică și completă... completare la articolul nostru: „Victimele etichetei de la Curtea Spaniei" (vezi „Magazin istoric" nr. 5/1968). O inserăm alăturat:

Filip al II-lea a avut patru soții:

1. Maria, principesă de Portugalia, mama lui Don Carlos (vezi piesa lui Schiller).

2. Maria Tudor (regina Angliei, fiica lui Henric VIII).

3. Isabelle de Valois, principesă de Franța, fiica Caterinei de Medicis și a lui Henric al II-lea, regele Franței (vezi regina Spaniei în drama lui Schiller „Don Carlos").

4. Anna de Austria (fiica împăratului Austriei), arhiducesă de Austria (a murit de gripă — aceasta în legătură cu victimele etichetei...). Este mama regelui Filip al III-lea al Spaniei.

Tot Anna de Austria (1601—1666), infantă a Spaniei a fost regina Franței și soția lui Ludovic al XIII-lea, mama lui Ludovic al XIV-lea, regele Franței. Este fiica lui Filip al III-lea, regele Spaniei (fiul lui Filip al II-lea).

Contents

Prof. DUMITRU TUDOR Location of Dacia Malvensis 2
IURI FLAKSERMAN Recollections about Lenin . . . 6
NICOLAE MINEI Prelude to the Second World War March 1938 — March 1939. The Aggression of Arturo Ui Was not Stopped . . . 12
GHEORGHE ZAHARIA The Occupation of Czechoslovakia by Nazi Germany as Seen by Two Romanian Diplomats 25
B. DUȚESCU Țiepolo, a History Painter . . . 31
RADU CONSTANTINESCU Codex Aureus. A Manuscript from the Library of Charlemagne Preserved at Alba Iulia . . . 38
LASZLO GERGELY March 21 — August 1, 1919. The 133 Days of the Hungarian Soviet Republic . . . 40
CONSTANTIN PANCIU and **NICOLAE PETREANU** The Attempt on I.I.C. Brătianu, a Pretext for an Anti-Labour Law . . . 53
M. GALLO The March on Rome . . . 57
GH. I. IONIȚĂ Flowers on the Tomb of the Unknown Hero . . . 65
Prof. TITU GEORGESCU Interview with Jean Hugonnot . . . 67
The Man Who Did not Exist (I) . . . 70
ALEXANDRA NEGULESCU Remmembering December 1, 1918 . . . 74
WINSTON CHURCHILL Memoirs (I) . . . 79
ALEXANDRU DECEI „We Have to Mourn" . . . 88
AL. GH. SAVU Microarchives of „Magazin istoric" . . 94

Sommaire

Prof. **DUMITRU TUDOR** Où se trouvait Dacia Malvensis . . . 2
IURI FLAKSERMAN Souvenirs sur Lénine . . . 6
NICOLAE MINEI Prélude à la deuxième guerre mondiale mars 1938— mars 1939. L'aggression d'Arturo Ui n'a pas été arrêtée . . . 12
GHEORGHE ZAHARIA L'occupation de la Tchécoslovaquie par l'Allemagne nazie vue par deux diplomates roumains . . . 25
B. DUȚESCU Țiepolo, peintre historien . . . 31
RADU CONSTANTINESCU Codex aureus. Un manuscrit de la bibliothèque de Charlemagne conservé à Alba-Iulia . . . 38
LASZLO GERGELY 21 mars — 1er août 1919. Les 133 jours de la République Soviétique Hongroise . . . 40
CONSTANTIN PANCIU et **NICOLAE PETREANU** L'attentat contre I.I.C. Brătianu, un prétexte pour une loi contre les ouvriers . 53
M. GALLO La marche sur Rome . . . 57
Gh. I. IONIȚĂ Des fleurs sur la tombe du soldat inconnu 65
Prof. TITU GEORGESCU Interview avec Jean Hugonnot . . . 67
L'homme qui n'a jamais existé (I) . . . 70
ALEXANDRA NEGULESCU Revenant en pensée à ce 1er décembre 1918 . . . 74
WINSTON CHURCHILL Mémoires (I) . . . 79
ALEXANDRU DECEI „Nous devons porter le deuil" . 88
Al. Gh. SAVU Microarchives du „Magazin" istoric" . . 94

Содержание

Проф. д-р. доцент **ДУМИТРУ ТУДОР** Локализация Дакии Малвенсис . . 2
ЮРИЙ ФЛАКСЕРМАН Воспоминания о Ленине 6
НИКОЛАЕ МИНЕЙ Из авангхроники второй мировой войны март 1938—март 1939. Агрессия Артуро Уи не была остановлена 12
ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ Оккупация Чехословакии нацистской Германией, глазами двух румынских дипломатов 25
В. ДУЦЕСКУ Тьеполо — художник истории 31
РАДУ КОНСТАНТИНЕСКУ Кодекс Ауреус. Рукопись из библиотеки Карла Великого, в Алба-Юлии 38
ГЕРГЕЛИ ЛАСЛО 21-ое марта — 1-ое августа 1919. 133 дня Венгерской Советской Республики . . . 40
КОНСТАНТИН ПАНЧУ и НИКОЛАЕ ПЕТРЯНУ Покушение на И. И. К. Братиану, повод противорабочему закону 53
М. ГАЛЛО Поход на Рим . . . 57
Д-р. **Г. И. ИОНИЦЭ** Цветы на Могиле Неизвестного Героя 65
Проф. д-р. **ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ** Наше интервью с Жаном Гюгонно 67
Никогда не существовавший человек (I) 70
АЛЕКСАНДРА НЕГУЛЕСКУ Думы о 1-ом Декабре 1918-ого г. . . . 74
УИНСТОН ЧЕРЧИЛЛЬ Мемуары (I) 79
АЛЕКСАНДРУ ДЕЧЕЙ «Мы вынуждены соблюдать траур» 88
А. Г. САВУ Микроархив «Магазин историк» 94

Inhalt

Prof. DUMITRU TUDOR Wo lag Dacia Malvensis . . . 2
IURI FLAKSERMAN Erinnerungen an Lenin . . . 6
NICOLAE MINEI Aus dem Vorspiel zum zweiten Weltkrieg März 1938—März 1939 Die Aggression des Arturo Ui wurde nicht verhindert . 12
GHEORGHE ZAHARIA Die Besetzung der Tschechoslowakei durch Nazideutschland gesehen von zwei rumänischen Diplomaten . . . 25
B. DUȚESCU Țiepolo als Maler geschichtlicher Szenen . . . 31
RADU CONSTANTINESCU Der Codex aureus: Eine in Alba-Iulia aufbewahrte Handschrift aus der Bibliothek Karls des Grossen . . . 38
LASZLO GERGELY 21. März — 1. August 1919: Die 133 Tage der Ungarischen Räterepublik . . . 40
CONSTANTIN PANCIU und **NICOLAE PETREANU** Das Attentat auf I.I.C. Brătianu, ein Vorwand für ein arbeiterfeindliches Gesetz . . . 53
M. GALLO Der Marsch auf Rom . . . 57
GH. I. IONIȚĂ Blumen auf dem Grab des unbekannten Helden . . . 65
Prof. TITU GEORGESCU Interview mit Jean Hugonnot . . . 67
Der Mann, den es nie gegeben hat (I) . . . 70
ALEXANDRA NEGULESCU Jenes 1. Dezember 1918 gedenkend . . . 74
WINSTON CHURCHILL Memoiren (I) . . . 79
ALEXANDRU DECEI „Wir sind verpflichtet zu trauern" . . . 88
AL. GH. SAVU Mikroarchiv des „Magazin istoric" . . 94

ABONNEMENTS — CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie, B.P. 134 — 135, Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onești nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Postal Nr. 22, telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, I. M. Ștefan.

PREZENTARE GRAFICĂ: RADU DOBRE, MIRCEA GRIGORESCU

42 427

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" București

Afiș-manifest
editat
în
timpul
celor 133
de zile
ale Republicii
Sovietice
Ungare
martie-august
1919

magazin
istoric

„EVANGHELIARUL
DE LA ALBA IULIA,
PRODUS AL ȘCOLII DE COPIȘTI
DE LA CURTEA
LUI CAROL CEL MARE,
ÎNFAȚIȘEAZĂ
CÎT SE POATE DE BINE
NĂZUINȚELE ARTISTICE
ALE EPOCII"

VILHELM KOEHLER

(„Un manuscris din biblioteca lui Carol cel Mare, la Alba Iulia — „Codex Aureus" — p. 38-39).

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an-60 lei.